

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการ “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่นและระบบเกษตร
ผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง โดยสภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ ตำบลเขาพระ อำเภอรัษฎา
จังหวัดสงขลา ระยะที่ 2”

คณะผู้วิจัย

1. นายเจ๊ะเลาะ	บิลอะหลี
2. นายภูมิปัญญา	หมัดหลี
3. นายอิสมาแอล	จิตต์เพียร
4. นายฤษดี	มรรคาเขต
5. นางสาวมารตี	บิลอ้าน
6. นายอับดุลเลาะ	หมาดเส้น
7. นางสาวไสเราะ	บิลอะหลี
8. นายอิดดาเร็ด	ขวน้อย
9. นายอาคม	อินทร์นั
10. นายจำจอง	บิจสบาย
11. นายร่อหมาน	บิลอะหลี

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	11
บทที่ 3 กระบวนการศึกษา	26
บทที่ 4 ผลการดำเนินงาน	49
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล	93
ภาคผนวก	99
บรรณานุกรม	108

บทคัดย่อ

จากการศึกษา โครงการวิจัย “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซ่ง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา โดยวิธีการเก็บข้อมูลศักยภาพด้านการทำการเกษตรผสมผสานในพื้นที่ โดยการสำรวจ และสัมภาษณ์ ผู้ทำการเกษตรแบบผสมผสาน การสำรวจแหล่งที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวของคลองลำแซ่ง และการจัดภูมิทัศน์ให้กับพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนคลองลำแซ่ง และทดลองจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ วิเคราะห์ผลการจัดการทดลองการท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่า พื้นที่คลองลำแซ่งมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรเนื่อง การจัดการเกษตรผสมผสานอย่างชัดเจน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซ่ง ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการฟื้นฟูคลองโดยหันมาทำสวนเกษตรแบบผสมผสานเพิ่มขึ้น เนื่องจากเห็นผลเรื่องปัญหาน้ำแล้ง และการทำสวนผสมผสานสามารถที่จะรักษาปริมาณน้ำไว้ได้ จากการทำสวนผสมผสานสามารถลดการพังทลายและการกัดเซาะตลิ่งได้ เพราะช่วยชะลอความแรงของน้ำ ซึ่งชาวบ้านทั้ง 21 รายที่ทำสวนดิตริมคลอง มีการปลูกพืชผสมผสานในพื้นที่ริมคลอง และบางรายเว้นไม่ริมคลองไว้ เป็นกันชนคลอง และทำสวนเกษตรบริเวณ ที่ถัดออกมาพอสมควร สำหรับพืชที่ปลูกบริเวณริมคลองได้แก่ ไม้ไผ่ สะเดา และไม้ที่มีรากไม้สามารถยึดตลิ่งได้ เช่น พวกคากา หรือหากพื้นที่หัวสวนของรายใด มีความสูงมาก พืชที่ปลูกก็เป็นพวกตระกูลเฟินเพื่อให้รากสามารถยึดหน้าดินไว้ กันตลิ่งพัง และสามารถนำความรู้มาเผยแพร่ผ่านการจัดการท่องเที่ยว เช่น พืชต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน และสรรพคุณของพืชนั้น ถ่ายทอดให้คนในชุมชนและเยาวชน เช่น ส้มเกลี้ยง นำมาใช้ทำอาหาร เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในกิจกรรมเดินป่า และใช้การหลามข้าวด้วยไม้ไผ่ซึ่งหาได้ในบริเวณป่าริมคลอง ทีมวิจัยสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้กับคนในชุมชน เช่น การเพิ่มพื้นที่สวนยางพาราผสมผสาน และสวนสมุนไพรที่จะจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ และใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน ผลผลิตจากชุมชน เช่น น้ำหมักจากสมุนไพรในพื้นที่

มีการจัดภูมิทัศน์และการฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำ โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ และสร้างสะพานจากไม้ไผ่บริเวณลานหินปู เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมความงามของคลองโดยไม่ต้องลงน้ำ เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการบอกปากต่อปากจนเกิดนักท่องเที่ยวทั้งในบริเวณตำบลเขาพระ และคนนอกพื้นที่ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด มาเล่นน้ำ พักผ่อน ต่อมาเมื่อมีร้านค้าเกิดขึ้นริมคลอง ทำให้สร้างรายได้เสริมให้กับคนในพื้นที่หลังจากกลับจากกรีดยาง

และเมื่อมีการทดลองจัดการท่องเที่ยว จึงพบรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูคลองลำแซ่ง เป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดการท่องเที่ยวแบบเปิดในฤดูแล้ง ทางทีมงานเพียงจัดระบบบริหารจัดการร่วมกันในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ร้านค้า การจัดการขยะ การจัดสถานที่จอดรถ ห้องน้ำ และการจัดการกองทุนเพื่อบูรณะฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน การท่องเที่ยวรูปแบบทริปเดินทาง ซึ่งมีทั้ง ไป-กลับ 1 วัน และนอนพักค้าง

คืน โปรแกรม 2 วัน มีกิจกรรมให้การเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้และการอนุรักษ์ป่า การทำสวนเกษตรผสมผสาน อนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า และกิจกรรมตามความต้องการของนักท่องเที่ยว มีเส้นทางเดินป่าเพื่อเป็นชมป่าและทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามจุดท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบแรลลี่ ซึ่งมีทั้งระดับผู้ใหญ่ ระดับเด็กเล็กและเยาวชน เพื่อสร้างจิตสำนึกรักษ์ป่า ให้กับเยาวชน การจัดการท่องเที่ยวช่วงฤดูผลไม้ จัดบุฟเฟต์ผลไม้อินทรีย์ ซึ่งจะได้ทำงานบูรณาการกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีในพื้นที่ตำบลเขาพระ

ส่วนวิธีการชวนคนเข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยว จะใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมหลักสูตรการท่องเที่ยวและช่วงฤดูกาล กล่าวคือ ช่วงฤดูแล้ง หนาวร้อน คนส่วนใหญ่ต้องการหาที่หลบร้อน ในช่วงนี้ทีมงานจัดการท่องเที่ยวจะขึ้นป่าประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ และช่วงฤดูกาลปกติจัดแรลลี่ให้กับผู้ใหญ่และเด็กเยาวชนเพื่อสร้างการเรียนรู้และจิตสำนึกในการดูแลรักษารธรรมชาติ โดยวิธีการประสานไปยังแกนนำของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้นำจัดแรลลี่ กลุ่มผู้ปกครองเด็ก กลุ่มโรงเรียน กลุ่มผู้นำศาสนา เป็นต้น ส่วนช่วงฤดูผลไม้ จะจัดบุฟเฟต์ผลไม้ โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ที่มีในพื้นที่เขาพระ เพื่อรับประทานอาหารและบุฟเฟต์ผลไม้ ส่วนการท่องเที่ยวแบบเดินป่า หรือจัดทริปการเรียนรู้เรื่องเกษตร จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ สื่อทีวี และแผ่นพับ ใบปลิว

บทที่ 1

บทนำ

1.ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

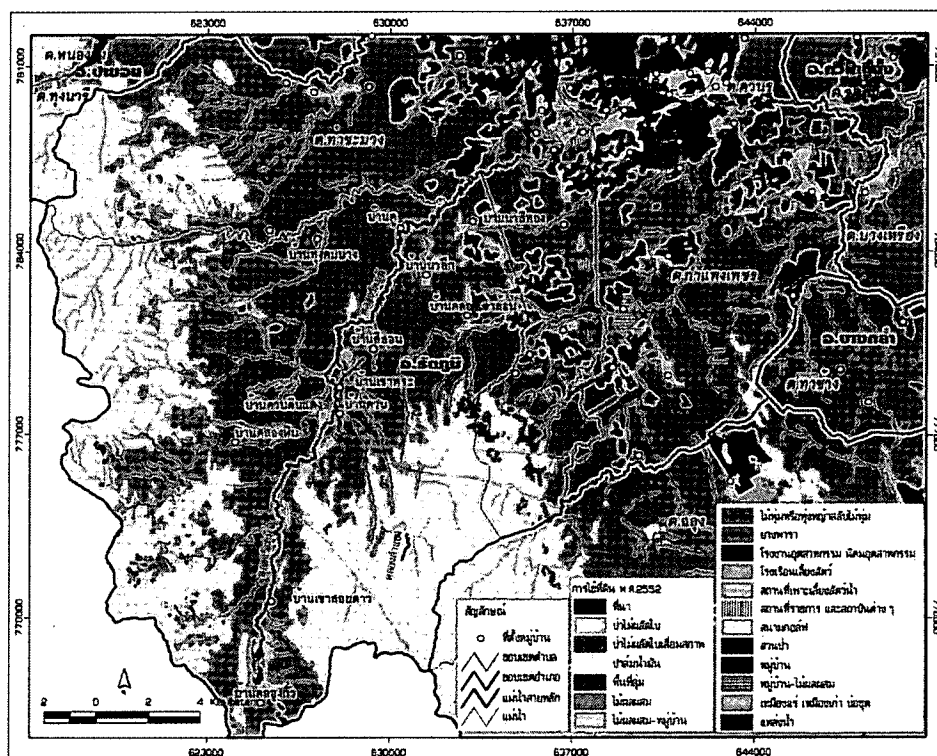
ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีลักษณะพื้นที่เป็นเทือกเขาแก้ว อยู่ด้านทิศตะวันออก และเทือกเขาบรรทัดอยู่ด้านทิศตะวันตกล้อมรอบ เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ราบทำการเกษตร เป็นต้นกำเนิดของคลองรัตนภูมิ สายน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงผู้คนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ตำบลเขาพระมาตั้งแต่อดีต สายคลองสายต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่คลองรัตนภูมิ ประมาณ 35 สาย

สำหรับในพื้นที่หมู่ 6 บ้านคลองลำแซง มีคลองลำแซงไหลผ่าน ชาวบ้านนำน้ำจากคลองลำแซงมาใช้ประโยชน์ทั้งอุปโภคและบริโภค มีการทำประปาภูเขาเอาน้ำมาใช้ในการทำเกษตรและใช้ในบ้านเรือน ซึ่งสายคลองลำแซงเป็นสายคลองแขนงหนึ่งที่ไหลลงสู่คลองรัตนภูมิ อยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำของตำบลเขาพระ มีต้นกำเนิดจากน้ำตกโดนหน้าผา ไหลผ่านหมู่ 6 หมู่ 11 และไหลลงคลองรัตนภูมิในหมู่ที่ 4 ของตำบลเขาพระ ชาวบ้านในบ้านคลองลำแซงโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตรผสมผสาน ตามแนวชายคลองลำแซงมีการทำสวนเกษตรผสมผสาน สวนยางพาราและสวนผลไม้ พื้นที่แห่งนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางพันธุกรรมพื้นบ้าน ที่มีความสำคัญกับคนที่เข้ามาตั้งหลักปักฐานอาศัยพื้นที่บริเวณริมคลอง มาตั้งแต่ 40-50 ปีก่อน ซึ่งมีประมาณ 10 ครัวเรือน ที่ได้เข้าบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกสวนยางพารา และพันธุกรรมพืชหลากหลายชนิด ที่กินและใช้ประโยชน์ได้ เช่น กล้วย พริก มะเขือ ผลไม้ มีการทำสวนยางแบบผสมผสาน วิถีชีวิตของชาวบ้านจึงสัมพันธ์และพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค มาโดยตลอด รวมถึงความสัมพันธ์ของคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จนกระทั่งปี 2510 รัฐบาลมีแนวพัฒนาที่เน้นส่งเสริมด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก มีสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง คอยส่งเสริมเรื่องการสงเคราะห์การทำสวนยาง โดยมีระเบียบการส่งเสริมว่า ผู้รับทุนต้องปรับพื้นที่ไม่ให้มีต้นไม้อื่นร่วมกับสวนยาง และชาวบ้านได้สนองนโยบาย เพราะเห็นเงินเป็นสำคัญ และพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เริ่มห่อเหี่ยวหรือลดลงทุกขณะ มาจนถึงปัจจุบัน

ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนขณะนี้คือ วิธีการทำเกษตรของชุมชนที่เคยทำการเกษตรแบบผสมผสานหมดไป พันธุกรรมพืชพื้นบ้านจึงลดน้อยลง พร้อมกับการสูญเสียพันธุ์ในบางชนิด ส่งผลต่อวิธีการพึ่งตนเองลดน้อยลง ความสัมพันธ์ของคนก็เริ่มห่างหาย พื้นที่ป่าซับน้ำลดลง และปัญหาที่พบในปัจจุบันคือสภาวะขาด

แคลนน้ำ และการแย่งชิงน้ำ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในช่วงฤดูฝน มีน้ำป่าไหลหลากอย่างรวดเร็วเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรที่อยู่ริมคลองได้รับความเสียหาย ยิ่งช่วงหลัง ๆ มีการตัดไม้ทำลายป่าริมคลอง รวมถึงการทำบ่อทรายที่ทำให้ทรายจำนวนมากถูกดูดขึ้นมาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทำให้คลองลึกลง จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่คลองลำแขงเดือดร้อน เพราะทำให้ที่ดินทำกินที่อยู่ริมฝั่งคลองพังทลาย ทำให้ทรัพย์สินของชาวบ้าน เช่น ต้นมะพร้าว ต้นลองกอง ต้นไผ่ และพืชอื่นๆ อีกมากมายสูญเสียชีวิต ทำให้ดินริมตลิ่งไม่มีที่ยึดเกาะ เมื่อน้ำมาแรงจึงเกิดการกัดเซาะเข้าไปถึงพื้นที่สวนของชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน และเมื่อถึงฤดูแล้ง ลำคลองในพื้นที่แห้งแล้ง และตื้นเขิน จนปัจจุบันชาวบ้านแก้ไขปัญหามาโดยการทำระบบประปาภูเขา แต่ก็ยังเกิดปัญหาการแย่งน้ำเพราะขาดเรื่องการบริหารจัดการน้ำร่วมกัน ซึ่งในวิกฤตก็มีโอกาสที่ชาวบ้านบางส่วนยังเห็นความสำคัญของป่าต้นน้ำ จึงได้มีการรักษาวิถีการทำเกษตรแบบผสมผสานไว้ ดังเช่นครอบครัวของปิยะหล่น ซึ่งเป็นต้นแบบของการทำเกษตรธาตุ 4 จนขณะนี้ กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ผู้สนใจทั่วไป มีการขยายผลเรื่องการทำเกษตรแบบผสมผสานไปยังพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะในพื้นที่คลองลำแขงมีผู้ที่ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตไปแล้วบ้าง แต่ก็ยังน้อยมากหากเทียบกับปริมาณของผู้ที่เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต กับคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ แต่ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้ยังคงดำเนินวิถีการทำเกษตรแบบดั้งเดิม และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับผู้สนใจมาโดยตลอด

ภาพแสดงพื้นที่คลองลำแขง

ต่อมาสภาพชาวชนคนต้นน้ำเขาพระเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนลูกหลานของป๊ะ หลน ได้รวมตัวกันทำกิจกรรมศึกษาภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตำบลเขาพระ ได้เล็งเห็นความสำคัญของพันธุกรรมกล้วย เพราะได้รับการถ่ายทอดจาก ป๊ะหรน หมัดหลี่ ซึ่งทำการเกษตรในรูปแบบเกษตรธาตุ 4 ว่าในอดีตมีพันธุ์กล้วยหลากหลายชนิดมีความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน เช่น ในด้านอาหาร ด้านยารักษาโรค ด้านการทำเครื่องใช้ และกล้วยยังสามารถเพิ่มฝืนป่าสายน้ำได้อีกด้วย เพราะกล้วยสามารถให้น้ำบังแดดบังฝนให้กับต้นไม้ที่อยู่รอบๆ ต้นได้ ยังสามารถให้ความสมบูรณ์ และการเติบโตได้เร็วอีกด้วย เมื่อมีต้นไม้มาก และมีความสมบูรณ์ ฝืนป่าก็เพิ่ม เมื่อฝืนป่าเพิ่ม น้ำในแม่น้ำลำคลองก็เพิ่มมากขึ้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2548 สภาพชาวชนคนต้นน้ำเขาพระ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากการประสานงานของอาจารย์จ่านอง แรกพินิจ ทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับกล้วย คือการรวบรวมพันธุ์กล้วยที่มีอยู่ในพื้นที่ตำบลเขาพระเพื่อเรียนรู้และถ่ายทอด จึงทราบถึงชนิดของพันธุ์กล้วยแต่ละชนิด รู้ถึงส่วนประกอบและลักษณะต่างๆของกล้วยแต่ละชนิด คุณค่าของพันธุ์กล้วยในการนำมาเป็นอาหาร ยา และการจักสานเป็นของใช้ และพบว่ามีพันธุ์กล้วยที่ได้สูญหายไปแล้ว ด้วยความไม่เข้าใจในคุณค่า และ ความสำคัญจากการถางป่า การใช้สารเคมีเป็นต้น จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้ชาวชนคนต้นน้ำเขาพระได้รู้ถึงคุณค่าในด้านต่างๆเกี่ยวกับกล้วยมากขึ้น

ต่อมาปี 2553 ได้รับการต่อยอดโครงการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) ศึกษาภูมิปัญญาเรื่องกล้วยเพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กล้วยของกลุ่มเยาวชน ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา โดยมีการขยายกลุ่มคนเข้าไปสู่เยาวชนโรงเรียนสามัคคีอิสลามวิทยา ผู้สนใจมาศึกษาเรื่องกล้วยมาร่วมเป็นนักวิจัย เพื่อที่จะนำไปสู่การฟื้นฟูภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากกล้วย และความร่วมมือของคนในชุมชนในการอนุรักษ์พันธุ์กล้วย และสร้างความมั่นคงด้านอาหารของชุมชน โดยมีวิธีการศึกษาคือการลงพื้นที่เก็บข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญากล้วยโดยสัมภาษณ์ผู้รู้เรื่องกล้วยในชุมชน พื้นที่ ต.ทุ่งนุ้ย จ.สตูล และ ต.เขาพระ จ.สงขลา จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชนในพื้นที่ จนพบว่า 1) ด้านอาหารพันธุ์กล้วยเป็นพืชที่มีคุณค่าด้านอาหารทั้งสภาวะปกติและช่วงวิกฤติ เช่น น้ำท่วม ก็สามารถนำกล้วยมาทำอาหารได้อย่างเหมาะสม ทั้งลำต้นและผลกล้วยที่รับประทานได้ทันที 2) สรรพคุณทางยา ที่มีมากที่สุดคือกล้วยน้ำ ความสำคัญคือการเพิ่มน้ำนมในสตรีหลังคลอด ซึ่งขณะนี้พันธุ์กล้วยชนิดนี้ กำลังจะสูญพันธุ์ 3) กล้วยกับการฟื้นฟูระบบนิเวศน์ กล่าวคือ กล้วยจะเป็นพืชที่สามารถให้ร่มเงาให้น้ำ ให้ความชุ่มชื้นกับพืชยืนต้นชนิดอื่น ๆ ซึ่งเห็นจากตัวแทนของสวนกล้วยที่อยู่บริเวณเนินเขา จะมีการปลูกกล้วยร่วมกับพืชอื่น ๆ ในสวนยางพาราและสวนผลไม้ ซึ่งทำให้ช่วยยึดการชะล้างหน้าดินเมื่อเวลาฝนตกหนัก และมีบางส่วนที่ยังเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ซึ่งทางเจ้าของที่ดินกำลังจะปลูกกล้วยร่วมกับผักพื้นบ้านและพืชอื่น ๆ และจากการทบทวนเอกสารเรื่องกล้วยกับการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พบข้อมูลว่า (มูลนิธิกระจกเงา, 2552)

กล้วยเป็นพืชที่อุ้มน้ำและเป็นตัวสร้างความชุ่มชื้นให้พื้นที่โดยรอบ กล้วยจึงเปรียบเป็นความหวังที่จะนำมาฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำแนวป้องกันไฟป่าโดยธรรมชาติ ซึ่งอาศัยความชุ่มชื้นดังกล่าวเป็นตัวขวางแนวทางเดินของไฟ นอกจากนี้การดูดซับน้ำยังเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของกล้วยป่า เพราะเมื่อมีปริมาณน้ำฝนมาก กล้วยป่าจึงเปรียบเสมือนตัวดูดซับและขบวนการไหลที่รุนแรงของน้ำได้ 4) เทคนิคการปลูกกล้วย 5) พันธุ์กล้วยที่สามารถหาได้จากชุมชนพื้นที่ตำบลเขาพระและตำบลทุ่งนุ้ย

การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้มีการศึกษาในระยະที่ผ่านมา อันได้แก่ องค์ความรู้เรื่องพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมของกล้วย และองค์ความรู้เรื่องเกษตรธาตุสี่ กอปรกับระยะที่ผ่านได้เกิดการรวมกลุ่มของเยาวชนเป็นสภาเยาวชนและเยาวชนในโรงเรียน ดังที่กล่าวมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนในพื้นที่คลองลำแซง ที่เห็นถึงปัญหา และอยากเข้ามาส่วนร่วมกับกลุ่มผู้ใหญ่ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองลำแซง” ในการแก้ปัญหา รวมถึงการประสานความร่วมมือการทำงานร่วมกับ สำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 สำนักงานพัฒนาที่ดิน สำนักงานปฎิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และมหาวิทยาลัยทักษิณ ฯ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของคลองลำแซง

กรอบแนวคิดงานวิจัย

จากสภาพปัญหาเรื่องของการชะล้างหน้าดิน เนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำในช่วงหน้าแล้ง และน้ำไหลหลากในช่วงหน้าฝน รวมทั้งการพังทลายของตลิ่งอันเนื่องจากการทำบ่อทรายบริเวณพื้นที่ช่วงล่างของลำคลองตั้งแต่หมู่ที่ 6 11 และหมู่ที่ 4 ของตำบลเขาพระซึ่งเป็น ลำน้ำสายเดียวกัน รวมถึงต้นทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ดังนั้นกลุ่มเยาวชนที่เป็นแกนนำสภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ ซึ่งผ่านกระบวนการวิจัยเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาเรื่องกล้วยแต่ขาดการทดลองปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม จึงหาพื้นที่เพื่อศึกษาและปฏิบัติเชิงลึก จึงได้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์คลองลำแซง ทำการศึกษาองค์ความรู้เรื่องกล้วย และภูมิปัญญาเกษตรผสมผสานและที่เหมาะสมต่อแนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำคลองลำแซง มีการปฏิบัติการทดลองทั้งในอุทยานกล้วย และแปลงต้นแบบในหมู่บ้าน รวมถึงการบูรณาการกับหน่วยงานเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในพื้นที่และกลุ่มเยาวชนโรงเรียนสมบูรณศาสน์ นำสู่การฟื้นฟูป่าต้นน้ำคลองลำแซง จึงเป็นที่มาของงานวิจัย

งานวิจัยที่จะทำ

งานวิจัยที่ผ่านมา

1. เกิดกลุ่มเยาวชน

- สภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ
- โรงเรียนเขาพระ
- โรงเรียนสมบูรณไศลสน์

2. เกิดองค์ความรู้

- องค์ความรู้ “เกษตรธาตุ ๕”
- องค์ความรู้ “กล้วย”

สำนักงานพัฒนาที่ดิน สำนักทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 สปก. ชกส. ม.ทักษิณ ฯ

กลไกการจัดการ คลอง ?

- กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองลำแซง
- สภาเยาวชน ต้นน้ำเขาพระ
- โรงเรียนสมบูรณไศลสน์

กระบวนการเรียนรู้ (เยาวชน-ผู้ใหญ่)

สถานการณ์ปัญหาคลองลำแซง

องค์ความรู้ ?

- “เกษตรผสมผสาน”
- “พันธุกรรมท้องถิ่น (โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย)”

การสื่อสารสาธารณะ ?

แนวทางการฟื้นฟูคลองลำแซง ?

เกิดกลไกการฟื้นฟู (เยาวชน ผู้ใหญ่ และภาคี)

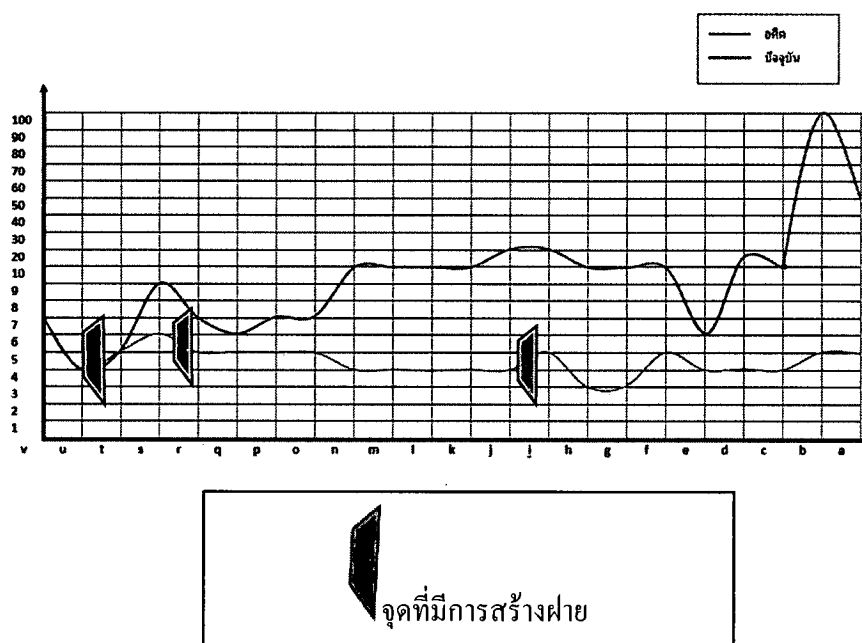
สร้างองค์ความรู้การฟื้นฟูคลองลำแซง

- เข้าใจต่อสถานการณ์ปัญหาคลอง
- การจัดการป่าต้นน้ำ / ป่าริมคลอง
- การจัดการพื้นที่เกษตร
- การจัดการแหล่งเรียนรู้ (อุทยาน)
- กระบวนการเรียนรู้ / หลักสูตรชุมชน/โรงเรียน

เกิดพื้นที่ตัวอย่างในการฟื้นฟูคลองลำแซง

จากการศึกษาในโครงการวิจัย “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง โดยสภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ หมู่ 6 ตำบลเขาพระ อำเภอรัษฎา จังหวัดสงขลา ระยะที่ 1” พบว่า สถานการณ์ปัญหาของของคลองลำแซง การพังทลายของตลิ่งที่เกิดจากสาเหตุหลักๆคือการทำบ่อทราย ซึ่งจะเห็นได้ว่าข้อมูลที่ได้ศึกษามามีการเปรียบจากอดีตประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ก็จะเห็นความแตกต่างที่เป็นผลกระทบจากการทำบ่อทรายดังรูปกราฟแสดงดังต่อไปนี้

กราฟแสดงความกว้างของคลองจากต้นน้ำถึงปลายน้ำในพื้นที่บ้านคลองลำแซ

รูปที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความกว้างของคลองที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันในพื้นที่คลองลำแซง

ช่วงที่ 1 จาก a และ b เป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับบ่อทราย ทำให้เกิดการพังทลายของริมตลิ่งเกิดเป็นอ่าวที่ใหญ่มากของลำคลองกว้างประมาณ 100 เมตร

ช่วงที่ 2 จาก C ถึง I ซึ่งเป็นช่วงที่อยู่ด้านล่างฝายตัวที่ 1 เป็นจุดที่ตลิ่งริมคลองพังทลายจนลำคลองกว้างขึ้นจากอดีตประมาณ 4-7 เมตร

ช่วงที่ 3 จาก J ถึง N อยู่เหนือฝายตัวที่ 1 มีการพังทลายของตลิ่งเช่นเดียวกับพื้นที่ด้านล่างฝาย ตัวที่ 1 แสดงว่าฝายตัวที่ 1 ไม่มีผลในการช่วยเรื่องการพังทลายของริมตลิ่ง และสภาพริมคลองจะเห็นว่าส่วนใหญ่เป็นไม้ผลและไม่เศรษฐกิจ

ช่วงที่ 4 จาก O ถึง R จะเห็นสภาพคลองที่พังทลายจากอดีตประมาณ 2 เมตร เนื่องจากพบว่าพื้นที่บริเวณริมคลองมีพันธุ์ไม้ดั้งเดิมอยู่

ช่วงที่ 5 จาก U ถึง V ลำคลองยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากมีฝายชะลอน้ำอีก 1 ตัว และมีพันธุ์ไม้ดั้งเดิมอยู่บริเวณริมคลอง

จากกราฟเปรียบเทียบความกว้างของตลิ่งจากอดีตสู่ปัจจุบันที่แสดงให้เห็นถึงการสูญเสียตลิ่งริมคลองและความเสียหายที่เกิดขึ้นของสวนเกษตร ที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกิจบ่อทรายของนายทุน ที่เข้ามาในช่วงระยะเวลาประมาณ 10-15 ปีให้หลัง ทำให้เห็นได้ชัดเจนเลยว่าบ่อทรายทำให้เกิดผลกระทบอย่างมากในพื้นที่ต้นน้ำ จากการศึกษายังพบอีกว่าที่ดินของชาวบ้าน และพื้นสวนผลไม้ที่เป็นรายได้หลักของชาวบ้านเสียหายไปด้วย เนื่องจากดินพังทลายลงสู่ลำคลองและขยายเป็นวงกว้างเรื่อยๆทำให้สวนผลไม้ของชาวบ้านพังทลายลงในลำคลองจากดินริมตลิ่งทรุดตัว สำหรับการแก้ไขปัญหาระบบบ่อทรายที่ผ่านมามีการดำเนินการโดยแจ้งไปยังอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา และนายอำเภอแต่ไม่เป็นผล กลับมีผลกระทบต่อดัชนีขับเคลื่อนโดยตรง

นอกจากการศึกษาถึงสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของลำคลองแล้ว ก็ยังมีการศึกษาในด้านภูมิปัญญาที่สามารถช่วยในการยับยั้งการพังทลายของตลิ่ง เช่น การศึกษาด้านภูมิปัญญาพันธุ์กรรมท้องถิ่นที่สามารถรักษาตลิ่งก็คือไม้ท้องถิ่น เช่น ต้นเชียด ต้นหว้า ต้นเคียวปล้อง ต้นโพธิ์ ต้นกระท่อม จันทน์ ต้นเพกา ต้นไข่เขียว ต้นไฟป่า ต้นสะเดา ต้นเอะใหญ่ หมาก ต้นเหียง ต้นกำชำ อีกมากมาย ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่มีรากช่วยยึดตลิ่ง รวมถึงฝายชะลอน้ำก็สามารถช่วยได้มากจากการศึกษาพบว่าด้านบนของฝายชะลอน้ำ ตัวที่ 3 จะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าด้านล่างเพราะว่าฝายชะลอน้ำช่วยดักทรายไว้ไม่ให้ไหลลงสู่ด้านล่างควบคู่กับพันธุ์ไม้ดั้งเดิม

จึงเกิดแนวทางการฟื้นฟู คือ การทำการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศ ที่เน้นให้ชาวบ้านอนุรักษ์พันธุ์ไม้ท้องถิ่นดั้งเดิมที่เหลืออยู่ไว้ และทำเกษตรโดยใช้ภูมิปัญญาด้านพันธุ์กรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาในพื้นที่ เพราะเห็นว่าถ้าหากนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่เยอะเห็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ก็อาจจะทำให้ผู้ประกอบการบ่อทรายชะลอตัวในการทำได้

2. โจทย์วิจัย

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความรู้เรื่องพันธุ์กรรมพืชริมคลองและเกษตรผสมผสานและการจัดการน้ำให้มีส่วนต่อการฟื้นฟูคลองลำแซง

3. วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อศึกษาการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านพันธุ์กรรมท้องถิ่น และการจัดการความรู้เกษตรผสมผสานเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.2 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูคลอง

3.3 เพื่อศึกษาวิธีการจัดการให้คนสนใจเข้ามาเที่ยวตามข้อ 1 และข้อ 2

3.4 เพื่อศึกษาการสร้างระบบการบริหารจัดการที่รองรับการท่องเที่ยวได้ทั้งในแง่ของการนำเที่ยว การบริการความสะดวกในเรื่องต่างๆ การรักษาสภาพแวดล้อม การรักษาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน การจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

3.5 เพื่อผลักดันให้กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถส่งผลต่อการฟื้นฟูคลอง

4.ประเด็นการศึกษา

4.1 การจัดการความรู้ระบบการทำเกษตรในพื้นที่ ได้แก่ เกษตรเชิงเดี่ยว เกษตรผสมผสาน เกษตรธาตุสี่ของคนในพื้นที่ ทั้งมิติวิถีคิด มิตรูปแบบเทคนิคทำเกษตร และจำนวนพื้นที่ในการทำเกษตร ในพื้นที่คลองลำแซง จากอดีตถึงปัจจุบัน

4.2 ระบบภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย ในพื้นที่คลองลำแซง จากอดีตถึงปัจจุบัน

4.3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูคลอง

4.4 วิธีการสร้างให้คนเข้ามาเรียนรู้ในลักษณะการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ทั้งเรื่องการทำเกษตรในพื้นที่และพันธุกรรมท้องถิ่น และนำไปสู่การฟื้นฟูคลอง

4.5 การสร้างระบบการบริหารจัดการที่รองรับการท่องเที่ยวได้ทั้งในแง่ของการนำเที่ยว การบริการความสะดวกในเรื่องต่างๆ การรักษาสภาพแวดล้อม การรักษาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน การจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

5. กระบวนการและขั้นตอนการศึกษา

5.1 ประชุมทีมวิจัย สร้างความเข้าใจและแบ่งบทบาทหน้าที่

5.2 จัดเวทีเก็บข้อมูลจากงานวิจัยระยะที่ 1 และการเพิ่มเติมข้อมูลจากชาวบ้านเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของสวนภูมิปัญญาการทำเกษตรผสมผสาน

5.3 การปฏิบัติการตามแนวทางที่วิเคราะห์ โดยการพัฒนาฟื้นฟูพื้นที่เสี่ยง โดยภูมิปัญญา พันธุ์ท้องถิ่น และภูมิปัญญาเกษตรผสมผสาน

5.3.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการร่วมกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และรวบรวมพันธุ์พืชพื้นบ้าน ลักษณะแปลงสาธิต (บันทึกข้อมูลการเจริญเติบโต)

5.3.2 พัฒนาแหล่งเรียนรู้พันธุ์กรรมพืชริมคลองและพันธุกรรมกล้วย

5.3.3 การปลูกพืชท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ และเพื่อสร้างอาหารของคนในคลองลำแซง ในพื้นที่สาธารณะ ป่าริมคลอง/ป่าต้นน้ำ ?

5.3.4 ถอดบทเรียนสองเดือนต่อครั้ง (เป็นกิจกรรมประชุมทีมวิจัย)และการพัฒนาหลักสูตร “โรงเรียนชาวบ้านป่าต้นน้ำ” ร่วมกับชุมชนและโรงเรียนในพื้นที่ เช่น กิจกรรมค่ายการเรียนรู้ร่วมกัน

5.3.5 การผลิตสื่อ “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาคลองลำแซง โดยใช้ภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย และระบบเกษตร ผสมผสาน” เพื่อสื่อสารสาธารณะในรูปแบบต่างๆ ตามกลุ่มเป้าหมาย เช่น บทความ วิทยุสุขภาพ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

5.3.6 จัดกิจกรรมการท่องเที่ยว “แรลลี่วิถีเกษตรรักษ์ป่าต้นน้ำ ”

5.4 จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงวิจัย

6.1 เกิดองค์ความรู้ “การฟื้นฟูคลองลำแซง โดยใช้ภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย และระบบเกษตร ผสมผสานมาจัดการท่องเที่ยว” โดยชุมชน

ผลเชิงพัฒนา

6.2 เกิดแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผ่านองค์ความรู้เรื่องพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง โดยเยาวชน ใน “สภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ” ร่วมกับผู้ใหญ่ ใน “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองลำแซง”

6.3 เกิดพื้นที่รูปธรรม ในการจัดการฟื้นฟูโดยพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง ทั้งในแปลงเกษตรกร และอุทยานการเรียนรู้

6.4 เกิดการมีส่วนร่วมของเยาวชน และผู้ใหญ่ ซึ่งกลไกในการฟื้นฟูคลองลำแซง

6.5 เกิดการพัฒนาหลักสูตร “การฟื้นฟูคลองลำแซง โดยใช้ภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย และระบบเกษตร ผสมผสาน” ของชุมชน

6.6 เกิดเชื่อมโยงกับเครือข่ายอนุรักษ์คลองรัตนภูมิ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ

6.7 เกิดหลักสูตรที่นำสู่การท่องเที่ยว

7. พื้นที่การศึกษา

พื้นที่บ้านคลองลำแซง หมู่ 6 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

8. กลุ่มเป้าหมาย

8.1.ชาวบ้านที่ปลูกกล้วยในพื้นที่ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

8.2. โรงเรียนศึกษาสาคร และ โรงเรียนบ้านเขาพระ

8.3.กลุ่มชาวบ้าน 6 ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ที่มีพื้นที่อยู่ในบริเวณคลองลำแซง และใช้ประโยชน์จากคลองลำแซง

9. ระยะเวลา 12 เดือน (1 กันยายน 2557-31 สิงหาคม 2558)

10. ทีมวิจัย

1.นายเจ๊ะเลาะ	บิลอะห์ลี	หัวหน้าโครงการ
2.นายภูมิปัญญา	หมัดห์ลี	
3.นายอิสมาแอล	จิตต์เพียร	
4.นายฤทธิ	มรรคาเขต	
5.นางสาวมรดี	บิลอาสัน	
6.นายอับดุลเลาะ	หมาดเสน	
7.นางสาวไสเราะ	บิลอะห์ลี	
8.นายอิดดาเร็ด	ขาวน้อย	
9.นายอาคม	อินทร์นั	
10.นายจำจอง	บิจสบาย	
11.นายร่อหมาน	บิลอะห์ลี	

11. ทีมที่ปรึกษา

1. นายกำราบ	พานทอง	ผู้ประสานงานเครือข่ายวิจัยกองกลางลุ่มน้ำภาคใต้
2. นายจำนง	แรกพินิจ	อาจารย์มหาวิทยาลัยทักษิณ สาขาพัฒนาชุมชน
3. นายอาซันต์	เกลี้ยงสัน	ผู้ประสานงานศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกษตรธาตุ 4
4. นายอภินันต์	หมัดห์ลี	ผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกษตรธาตุ 4
5. นายปิสอน	หมัดห์ลี	เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้
6. นายสัน	เสนหะ	ครูภูมิปัญญาเรื่องการทำเกษตรธาตุ 4
7. นายหมัด	บิลอะห์ลี	ครูภูมิปัญญาเรื่องการจัดการป่าต้นน้ำ
8. ผู้อำนวยการโรงเรียนศึกษาศาสตร์		

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากร (มุลนิธิชัยพัฒนา , 2015)

นอกเหนือไปจากการให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับเรื่องของดินและน้ำแล้ว แนวคิดและทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ยังคำนึงถึงความสอดคล้องเกื้อกูลกันระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด ความเข้าใจต่อทั้งธรรมชาติและสภาวะตามธรรมชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของพระองค์นั้นทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทรัพยากรป่าไม้ และเรื่องของการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ ซึ่งในส่วนแรกนี้ตัวอย่างที่พอจะแสดงให้เห็นเป็นสังเขป คือ

ป่า 3 อย่าง ป่าไม้ 3 อย่าง เป็นแนวคิดของการผสมผสานความต้องการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ควบคู่ไปกับความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ เพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรเข้าบุกรุกทำลายป่าไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ จึงควรให้ดำเนินการปลูกป่า 3 อย่าง เพื่อประโยชน์ 4 อย่าง ป่าสำหรับไม้ใช้สอย ป่าสำหรับเป็นไม้ผล และป่าสำหรับเป็นเชื้อเพลิง ป่าหรือสวนป่าเหล่านี้นอกจากเป็นการเกื้อกูลและอำนวยประโยชน์ 3 อย่างนั้นแล้ว ป่าไม้ไม่ว่าจะเป็นชนิดใดก็จะอำนวยประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ และคงความชุ่มชื้นเอาไว้ อันเป็นการอำนวยประโยชน์ อย่างที่ 4 ซึ่งเป็นผลพลอยได้

"ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก" ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความเข้าใจพระทัยอย่างลึกซึ้งถึงวิถีแห่งธรรมชาติ โดยที่ได้พระราชทานแนวคิดว่าบางครั้งป่าไม้ก็เจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติขอเพียงอย่าเข้าไปรบกวนและทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากปล่อยให้ตามสภาพธรรมชาติชั่วระยะเวลาหนึ่งป่าไม้ก็จะขึ้นสมบูรณ์เอง การระดมปลูกป่าด้วยความไม่เข้าใจ เช่น ปอกเปลือกหน้าดินซึ่งมีคุณค่ามากออกไป และปลูกพันธุ์ไม้ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและระบบนิเวศน์บริเวณนั้น นอกจากต้นไม้ที่ปลูกไว้จะตายโดยไม่ได้ประโยชน์แล้วยังทำลายสภาพแวดล้อมอีกด้วย แนวความคิดที่ลึกซึ้งนี้ จึงเป็นที่มาของคำว่า "ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก" ซึ่งเป็นที่ยึดถือกันในหมู่ผู้รู้ทั่วไป

"ฝายชะลอความชุ่มชื้น" (Check Dam) ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่เกิดจากพระปรีชาสามารถอันยิ่งใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงคิดค้นขึ้นเพื่อเป็นวิธีการในการสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีง่ายๆ และประหยัด และได้ผลดีนั้นคือการสร้างฝายเล็กๆ ให้สอดคล้องไปกับสภาพธรรมชาติ โดยการใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ฝายชะลอความชุ่มชื้น (Check Dam) มีอยู่ 2 ประเภทคือ ฝายต้นน้ำลำธาร

สำหรับกักกระแสน้ำไว้ให้ไหลช้าลง และสามารถซึมลงใต้ผิวดินเพื่อสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณนั้น และอีกประเภทหนึ่งคือ ฝายดักตะกอนดินและทรายมิให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำเบื้องล่าง ฝายทั้ง 2 ประเภทสามารถสร้างความชุ่มชื้นและชะลอความชุ่มชื้นและระบบวงจรน้ำที่อำนวยประโยชน์แก่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่ง ดังตัวอย่างที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่งก็คือ ทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรมโดยการดำเนินการตามแนว "ทฤษฎีใหม่" อันเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ซึ่งมีอยู่จำกัดให้ก่อประโยชน์สูงสุด ขณะเดียวกันก็มีน้ำไว้ใช้ตลอดปีเป็นการอำนวยประโยชน์ต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปด้วย

"ทฤษฎีใหม่" อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระองค์นั้น มีหลักสำคัญง่ายๆ ไม่สลับซับซ้อน สรุปได้ว่า พื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรไทยอนุमानว่าจะมีเนื้อที่ประมาณ 15 ไร่ แบ่งพื้นที่ตามวิธีการทฤษฎีใหม่จะเป็นนาข้าว 5 ไร่ ฝัชไร่ ฝัชสวน 5 ไร่ ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ (ลึกประมาณ 4 เมตร) ทุ่งน้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร หรือสูตร 30-30-30

ในการนี้ใคร่ขอนำแนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ที่ได้พระราชทานรายละเอียดเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2537 มาเพื่อเป็นการอธิบายความให้ชัดเจนดังนี้

1. ถ้าพูดอย่างสรุปที่สุด เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย แปลงเล็ก (ประมาณ 15 ไร่) ซึ่งเป็นอัตราถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรโดยทั่วๆ ไป

2. หลักสำคัญ ให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับที่ประหยัด ก่อน ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

3. มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปีโดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้

4. เพื่อการนี้ จะต้องใช้หลักเกณฑ์เฉลี่ยว่าต้องมีน้ำใช้ระหว่างช่วงฤดูแล้งประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตร ต่อ 1 ไร่ หากแต่ละแปลงเกษตรมีเนื้อที่ 5 ไร่ และแบ่งตามสัดส่วน 30-30-30-10 จะมีพื้นที่การเกษตรที่ต้องการน้ำอยู่ 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ นาข้าว 5 ไร่ จึงต้องมีน้ำ $5 \times 1,000 = 5,000$ ม³ ฝัชไร่ หรือไม้ผล 5 ไร่ จึงต้องมีน้ำ $5 \times 1,000 = 5,000$ ม³ รวม 10,000 ม³ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีน้ำสำรองไว้หน้าแล้ง โดยเฉลี่ยประมาณ 10,000 ม³ จึงได้ตั้งสูตรคร่าวๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย สระน้ำเนื้อที่ 3 ไร่ ขุดลึก 4 เมตร จะมีน้ำจุได้ประมาณ 19,000 ม³ ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ นาข้าว 5 ไร่ ฝัชไร่ ฝัชสวน 5 ไร่ รวมทั้งแปลงเนื้อที่ 15 ไร่

5. อุปสรรคสำคัญที่สุดคือ อ่างเก็บน้ำหรือสระที่มีน้ำเต็ม และได้รับน้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้งในหน้าฝน และจะมีการระเหยวันละ 1 เซนติเมตร โดยเฉลี่ยในวันที่ไม่มีฝนตกหมายความว่า ในปีหนึ่งถ้านับว่าฝนไม่

ตก 300 วัน ระดับของสระจะลดลง 3 เมตร (ในกรณีนี้ 3/4 ของ 19,000 ลูกบาศก์เมตร น้ำที่ใช้จะเหลือ 4,750 ลูกบาศก์เมตร) จึงต้องมีการเติมน้ำเพื่อให้เพียงพอ

6. ด้วยเหตุนี้ หากจะให้ทฤษฎีสมบูรณฺ์สระน้ำทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ ก็มีความจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำใหญ่มากอยุ่เดิม เปรียบเสมือนมีแทงก์น้ำใหญ่มากอยุ่เดิมตุนน้ำเล็กให้เต็มอยู่เสมอ ในกรณีของโครงการวัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี จึงมีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาว โดยมีความจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งถ้าใช้วิธีจ่ายน้ำเข้าแปลงตามแบบเดิม จะเลี้ยงพื้นที่การเกษตรได้เพียง 600-800 ไร่ แต่ถ้าใช้ทฤษฎีใหม่จะเลี้ยงพื้นที่ได้ถึง 3,000 ไร่ หรือ 5 เท่า

7. ถ้าพื้งอ่างเก็บน้ำ 800,000 ลูกบาศก์เมตร จะเลี้ยงได้ 800 ไร่ (โครงการวัดมงคลฯ มีพื้นที่ 3,000 ไร่ แบ่งเป็น 200 แปลง) อ่างนี้จึงเลี้ยงได้ 5 ไร่ ต่อแปลง ถ้าพื้งสระในแปลงเลี้ยงได้ 4.75 ไร่ ($4.75 \times 4 \text{ ไร่} = 8.75 \text{ ไร่}$) จึงเห็นได้ว่า หมั่นหม่อมมาก แต่ 8.75 ไร่นั้น จะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณฺ์ได้อีก 6.25 ไร่ จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง แต่ในระยະที่ไม่มีควมจำเป็นที่จะใช้น้ำหรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกมาจะเก็บไว้ได้ในอ่างและสระ สำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการ อ่างและสระน้ำจะทำหน้าที่เปลี่ยนน้ำฝน (Regulator) จึงเข้าใจว่าในระบบนี้น้ำจะพอ

8. ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือราคาราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (ทางราชการ ทางมูลนิธิ และเอกชน) แต่ค่าดำเนินการไม่สิ้นเปลืองสำหรับเกษตรกร สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานตามทฤษฎีใหม่โดยละเอียดนั้น จะได้กล่าวไว้โดยเฉพาะในส่วนที่สอง ว่าด้วยทฤษฎีใหม่ต่อไป

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สายสุณีย์ สิงห์ทัศน์ เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือ Eco-Tourism นั้น โดยความหมายก็คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ทุนธรรมชาติอย่างมีขัย์สัถ์ให้มีความมั่นคง ยั่งยืน และในท้ายที่สุดจะต้องคืนทุนต่อสังคม ซึ่งหมายถึงการให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้กระบวนการที่สมบูรณฺ์ในการพิจารณาทั้งในเรื่องทุนธรรมชาติและทุนทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อทุนทางเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ได้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุมาจากแนวโน้ม ๒ ประการมาบรรจบกัน คือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์และแนวโน้มเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยมีสาระสำคัญเรื่องแนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ เกิดจากการที่ประชาชนเพิ่มขึ้น และภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยในหลายประเทศ กิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมืองแร่ และการเกษตรเกิดขึ้นภายในบริเวณทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบนิเวศ จนทำให้ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม และผลที่ตามมาคือความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ

ส่วนแนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวที่เวลานั้น ปรากฏในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงวิถีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยว โดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัยเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังอยากที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนตั้งแต่ระบบนิเวศไปจนถึงชนิดพันธุ์พืช สัตว์ที่หายากหรือกำลังจะสูญพันธุ์ และประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ เช่น การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ การลักลอบล่าสัตว์ป่า เป็นต้น ฯลฯ จากแนวโน้มสองประการดังกล่าวมาบรรจบกัน ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศขึ้น ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีความหมายมากกว่าการท่องเที่ยวแบบธรรมดา แต่จะหมายรวมไปถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการคือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตาม โอกาสที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายลงก็มีอยู่สูง การให้ความรู้ความเข้าใจหรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

องค์ประกอบข้อ ๒ คือความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแรกโดยตรง เพราะนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำหาย

องค์ประกอบที่ ๓ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวกว่ากิจกรรมอื่น ๆ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่าง ๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบริการอื่น ๆ เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบเดิม กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมีขอบข่ายในการพิจารณาที่ลึกซึ้งและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เป็นหลัก ซึ่งสามารถระบุวัตถุประสงค์ได้ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ

๒. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือคุณค่าสูงให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว

๓. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่

๔. เพื่อดูแลรักษาและคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมด้วย

ที่มา : International Public Relations Division Tourism Authority of Thailand ,29 August 2012

http://www.highlightthailand.com/th/main/detail_content/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%97%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%A7%E0%B9%80%E0%B8%8A%E0%B8%B4%E0%B8%87%E0%B8%AD%E0%B8%99%E0%B8%B8%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%A9%E0%B9%8C/214.html

Web site: www.tatnews.org หรือ http://www.tatnews.org/tat_release/detail.asp?id=5415

ประสบการณ์การจัดท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ENEC)

กิจกรรมที่จัดโดย “ENEC”

กิจกรรมนักร้องธรรมชาติ

การเรียนรู้อย่างเข้าถึง พร้อมทั้งได้สัมผัสธรรมชาติอันหลากหลายรูปแบบ อาทิ ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบ ป่าเต็งรัง ป่าชายเลน เป็นต้น นอกเหนือความรู้ที่ได้จากวิทยากรประจำกลุ่มแล้ว ยังมีกิจกรรมที่แทรกไปตามเส้นทางในจุดพักระหว่างทาง หรือจุดที่กำหนดไว้

แนวคิดของ ENAC

เน้นการเรียนรู้ คิดวิเคราะห์ จากสิ่งเล็ก ๆ ในธรรมชาติ ที่มีผลต่อธรรมชาติขนาดใหญ่ขึ้น พร้อมทั้งตระหนักถึงความสำคัญ และการดูแลรักษา

รายละเอียด และขั้นตอนกิจกรรม

เตรียมความพร้อมก่อนการเดินป่าสำรวจธรรมชาติ อาทิ การแต่งกาย เส้นทาง สิ่งที่น่าสนใจ เป็นต้น

- กิจกรรมเสริมระหว่างเส้นทาง เป็นระยะสรุปผล และ นำเสนอสิ่งที่ได้จากการสำรวจ ในลักษณะแผนที่การเดินทาง

ประโยชน์ของกิจกรรม

- สร้างความประทับใจ กระตุ้นการเรียนรู้โดยธรรมชาติจริง
- ฝึกทักษะต่าง ๆ ที่ใช้ในการเรียนรู้

- กลุ่มสัมพันธ์

สื่อ และอุปกรณ์ประกอบ

- อุปกรณ์สำรวจธรรมชาติ อาทิ ชูตบันทึก , แว่นขยาย , ไม้บรรทัด , กล้องเก็บตัวอย่าง หรือกล้องบันทึกภาพ เป็นต้น
- อุปกรณ์กิจกรรมระหว่างเส้นทาง
- น้ำดื่ม ชุดปฐมพยาบาล , ยาป้องกันแมลง

แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Ecology)

การเรียนรู้ (Learning Ecology) การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางความคิด มนุษย์เราสามารถเรียนรู้ได้จาก การได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การเห็น รวมถึงผ่านการใช้ สื่อ อุปกรณ์เครื่องมือ เป็นส่วนส่งผ่าน

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning theory) หมายถึงข้อความรู้ที่พรรณา / อธิบาย / ทำนาย ปรากฏการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนรู้ ซึ่งได้รับการพิสูจน์ ทดสอบตามกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์ และได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ และสามารถเป็นหลักหรือกฎการเรียนรู้ย่อยๆ หรือนำไปใช้เป็นหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนได้ ทฤษฎี โดยทั่วไปมักประกอบด้วย หลักการย่อยๆ หลายหลักการในเรื่องของการเรียนรู้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "การเรียนรู้" ไว้หลากหลาย นักการศึกษาต่างมีแนวคิด โดยนำมาจากพัฒนาการของมนุษย์ ในแง่มุมต่างๆ เกิดเป็นทฤษฎีที่แตกต่างกันไป อาทิ

การเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการของประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ไม่ได้มาจากภาวะชั่วคราว วุฒิภาวะ หรือสัญชาตญาณ (Klein 1991:2)

การเรียนรู้ (Learning) คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเนื่องมาจากประสบการณ์ (ประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อม)

การเรียนรู้ (Learning) คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนเรามีปฏิสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด (สุรางค์ ไก่หวดระกูล :2539)

การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งเนื่องมาจากประสบการณ์หรือการฝึกหัด และพฤติกรรมนั้นอาจจะคงอยู่ระยะหนึ่ง หรือตลอดไปได้

การเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้

จากการได้ขึ้นการสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน

ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

มนุษย์สามารถรับข้อมูลโดยผ่านเส้นทางการรับรู้ 3 ทาง คือ

1. พฤติกรรมนิยม (Behaviorism)
2. ปัญญานิยม (Cognitivism)
3. การสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยปัญญา (Constructivism)

พฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

พฤติกรรมนิยมมองผู้เรียนเหมือนกับ กระดานชนวนที่ว่างเปล่าผู้สอนเตรียม ประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่ให้ผู้เรียน อาจ กระทำซ้ำจนกลายเป็นพฤติกรรม ผู้เรียนทำในสิ่งที่พวกเขาได้รับฟัง และจะไม่ทำการคิดริเริ่มหา หนทางด้วยตนเองต่อการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่ง ต่างๆ ให้ดีขึ้น

ปัญญานิยม (Cognitivism)

ปัญญานิยมอยู่บนฐานของกระบวนการคิดก่อน แสดงพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่จะถูกสังเกต สิ่งเหล่านั้น มันก็เป็นเพียงแต่การบ่งชี้ว่าสิ่งนี้ กำลังดำเนินต่อไปในสมองของผู้เรียน เท่านั้น ทักษะใหม่ๆ ที่จะทำ การสะท้อนส่งออกมา กระบวนการประมวลผลข้อมูลสารสนเทศทางปัญญา

การสร้างสรรค์องค์ความรู้ด้วยปัญญา (Constructivism)

การสร้างสรรค์ความรู้ด้วยปัญญาอยู่บนฐานของ การอ้างอิงหลักฐานในสิ่งที่พวกเราสร้างขึ้นแสดงให้เห็นปรากฏแก่สายตาของเราด้วยตัวของเราเอง และอยู่บนฐานประสบการณ์ของแต่ละบุคคล องค์ความรู้จะถูกสร้างขึ้นโดยผู้เรียน และโดยเหตุผลที่ทุกคนต่างมีชุดของประสบการณ์ต่างๆ ของการเรียนรู้จึงมีลักษณะเฉพาะตน และมีความแตกต่างกันไปในแต่ละคน

ทั้งสามทฤษฎีต่างมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เมื่อได้การตัดสินใจที่จะใช้ยุทธศาสตร์นี้ มีสิ่งที่สำคัญและจำเป็นที่สุดของชีวิตที่ต้องพิจารณาทั้งสองระดับ คือ ระดับองค์ความรู้ของนักเรียนของท่าน และระดับการประมวลผลทางสติปัญญาที่ต้องการในผลงานหรือภาระงานแห่งการเรียนรู้ ระดับการประมวลผลทางสติปัญญา

ที่ต้องการสร้างผลงาน/ภาระงาน และระดับความชำนาญของนักเรียนของเรา การมองหาภาพทางทฤษฎี จะมีความเป็นไปได้ที่สนับสนุนการมีความพยายามที่จะเรียนรู้ทางยุทธวิธีบางทีก็มีความซับซ้อนและมีความ เลื่อมล้ำกันอยู่บ้าง และก็มีความเป็นเหมือนๆ กัน ในการรวบรวมยุทธวิธีต่าง ๆ จากความแตกต่างที่เป็นจริง ทางทฤษฎี เมื่อเรามีความต้องการที่มา : ไตรรงค์ เจนการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สพฐ

Bloom ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น 6 ระดับ

1. ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) ซึ่งเป็นระดับต่ำที่สุด
2. ความเข้าใจ (Comprehension)
3. การประยุกต์ (Application)
4. การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
5. การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ได้ให้แตกต่างจากรูปเดิม เน้น โครงสร้างใหม่
6. การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินได้ว่าอะไรถูกหรือผิด ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐานของ เหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และตามด้วยจุดประสงค์ ของการเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็นส่วนย่อยๆ 3 ส่วนด้วยกัน พฤติกรรม ควรชี้ชัดและสังเกตได้ เงื่อนไข พฤติกรรม สำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง เนื้อหาควรถูกสร้างในภาพรวมความต่อเนื่อง (continuity)

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner)

ความรู้ถูกสร้างหรือหล่อหลอมโดยประสบการณ์ ผู้เรียนมีบทบาทรับผิดชอบในการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความหมายขึ้นมาจากแง่มุมต่างๆ ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ผู้เรียนเลือกเนื้อหาและกิจกรรม เอง เนื้อหาควรถูกสร้างในภาพรวม

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tylor)

ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและ ประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่ง ที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้ง ยิ่งขึ้น บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูน ความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมด ของผู้เรียน

ที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ต่างๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของ ปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม

ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ของกาเย่ (Gagne)

ทฤษฎีของกาเย่จะให้ความสำคัญในการจัดลำดับขั้นการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้สิ่งเร้า สิ่งแวดล้อมภายนอกกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน ว่ามีการตอบสนองอย่างไร เพื่อที่จะจัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ถูกต้อง

ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ประกอบด้วย

- การจูงใจ (Motivation Phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้
- การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Apprehending Phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจ
- การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition Phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว
- ความสามารถในการจำ (Retention Phase)
- ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall Phase)
- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization Phase)
- การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance Phase)
- การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน (Feedback Phase) ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็ว จะทำให้มีผลดี และประสิทธิภาพสูง

การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่

- เร้าความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้ การ์ตูน หรือ กราฟิกที่ดึงดูดสายตา
- ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่งหนึ่ง
- บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียนเพื่อให้ทราบว่าบทเรียนเกี่ยวกับอะไร
- กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียน โดยการตั้งคำถาม เกี่ยวกับแนวคิด หรือเนื้อหาอื่นๆ
- เสนอเนื้อหา ขั้นตอนนี้จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้สื่อชนิดต่างๆ ในรูป กราฟิก หรือ เสียง วิดีโอ
- การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยกรณีศึกษา การเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้ซาบซึ้ง
- การฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดทักษะหรือพฤติกรรม เป็นการวัดความเข้าใจว่าผู้เรียนได้เรียนถูกต้อง เพื่อให้เกิดการอธิบายซ้ำเมื่อรับสิ่งที่ผิด

- การให้คำแนะนำเพิ่มเติม เช่น การทำแบบฝึกหัด โดยมีคำแนะนำ
- การสอบ เพื่อวัดระดับความเข้าใจ
- การนำไปใช้ กับงานที่ทำในการทำสื่อควรมี เนื้อหาเพิ่มเติม หรือหัวข้อต่างๆ ที่ควรจะต้องรู้เพิ่มเติม

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือการเกษตร

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสິงที่ดิงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดิงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน

การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ

ความรู้เรื่องทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การผ่า ทั้งผ่าฝ้ายและผ่าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ

ความคิดและการแสดงออก

เพื่อจะเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็นต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิตที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดเรื่องความสมดุล เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บป่วยได้เพราะธาตุขาดความสมดุล

ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

ชาวบ้านยังรู้จักสารเคมี ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามีมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังความสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญ ๆ

การทำมาหากิน

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่างๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างถางพงบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่บ้นคันนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน

การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการบริโภคต่างๆ โดยการจกระบบเหมืองฝายมีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกิน นับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลา ร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมห่มต่าง ๆ แต่ละพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาละแม ขนมหครก และอื่น ๆ ซึ่งยังพอมีให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ความรู้เรื่องการปรุงอาหารก็มีอยู่มากมายแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบและรสชาติแตกต่างกันไปมีมากมายนับร้อยนับพันชนิด แม้ในชีวิตประจำวันจะมีเพียงไม่กี่อย่าง แต่โอกาสงานพิธี งานเลี้ยง งานฉลองสำคัญ จะมีการจัดเตรียมอาหารอย่างดีและพิถีพิถัน

การทำมาหากินในประเพณีเดิมนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การเตรียมอาหาร การจัดขนมและผลไม้ไม่ได้เป็นเพียงเพื่อให้รับประทานและอร่อย แต่ให้ได้ความสวยงาม ทำให้สามารถสัมผัสกับอาหารนั้น ไม่เพียงแต่ทางปากและรสชาติของลิ้น แต่ทางตาและทางใจ การเตรียมอาหารนั้นเป็นงานศิลปะที่ปรุงแต่งด้วยความตั้งใจ ใช้เวลา ฝีมือ และความรู้ความสามารถ

ชาวบ้านสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อย่างอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสร็จหน้านาก็จะทำงานหัตถกรรม การทอผ้า ทำเสื่อ เลี้ยงไหม เลี้ยงไหม ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป

หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ ที่สั่งสมมาแต่เนิ่นนาน ลายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฝีมือ

ในการทออย่างประณีต รูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เครื่องดนตรี เครื่องเล่น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกบรรจงสร้างขึ้นมาเพื่อใช้สอย การทำบุญหรือการอุทิศให้ใครคนหนึ่ง ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย

ชาวบ้านทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกสิ่งของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเกลือ พริก ปลา ไก่ หรือเสื้อผ้า การขายผลิตผลมีเพียงส่วนน้อย และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านนำผลิตผล เช่น ข้าว ไปขายในเมืองให้กับพ่อค้าหรือขายให้กับพ่อท้องถิ่นเช่นทางภาคอีสาน เรียกว่า "นายฮ้อย" คนเหล่านี้จะนำผลผลิตบางอย่างเช่น ข้าว ปลา รำ วัว ควาย ไปขายในที่ไกล ๆ ทางภาคเหนือมีพ่อค้าวัวต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่าความรู้เรื่องการค้าขายของคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ไม่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบัน นอกนั้น ในหลายพื้นที่ในชนบท ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ยากจนซึ่งชาวบ้านไม่มีเงินสด แต่มีผลิตผลต่างๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคำนึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกทั้งสองฝ่ายคนที่เอาปลาหรือไก่มาของแลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถังเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้นำไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โจรลักวัวควาย เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชนการละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ "ผิดผี" คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น

ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง

ในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางรักษาโรค บางคนทางการเพาะพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี "ค่าครู" แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมอ ยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว "วิชา" ที่ครูถ่ายทอดมาให้ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไปแต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาซ่อนตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะกินได้ทั้งปีคนสมัยนี้อาจจะบอกว่า ทำปลาเค็ม ปลาจืด หรือเก็บรักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเพื่อนบ้าน เพราะเมื่อเขาได้ปลา เขาจะทำกับเราเช่นเดียวกัน

ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด งานบุญกิจกรรมของส่วนรวมจะทำกันที่วัด งานบุญประเพณีต่างๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูสอนลูกหลานผู้ชายซึ่งรับใช้พระสงฆ์ หรือ "บวชเรียน" ทั้งนี้ก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่างๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน

ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอหายาก ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้อถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมา ไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและฝีมือแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน

การลงแขกทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่าแต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียน มีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงหนัง วิถี โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่างๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีโรงเรียน มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนา และอื่นเข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงลงไป

การทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่อง
บริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ผู้นำการพัฒนาหลายคน
ที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน
หน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิด
สิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม
ที่มา: รวบรวมจาก สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บทที่ 3

กระบวนการศึกษา

จากโครงการ “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่นและระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง โดยสภาเยาวชนคันทนาเขาพระ ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ระยะที่ 1” ทางทีมงานวิจัยได้เก็บและรวบรวมข้อมูลสภาพพื้นที่ของคลอง การเปลี่ยนแปลงของลำคลองจากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลการทำเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่คลองลำแซง และข้อมูลพันธุกรรมพืชท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่ และที่กำลังจะหายไป

ในส่วนของการบวนการโครงการฯ ในระยะที่ 2 ได้นำข้อมูลทั้งหมดที่มำดำเนินในกิจกรรมด้านการพัฒนาพื้นที่คลองลำแซง โดยมีกระบวนการดังนี้ การเตรียมชุมชน การเก็บข้อมูลเพิ่มเติม และการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว และทดลองรูปแบบการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมทีมวิจัยและกระบวนการเตรียมชุมชน

คือ ขั้นตอนที่จะทำให้คนในชุมชนเข้าใจโครงการ โดยการนำข้อมูลที่ได้นำคืนสู่ชุมชน เพื่อมาแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือ ช่วยกันเติมเต็มข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไป จึงนำไปสู่กิจกรรมดังนี้

1.1 ประชุมทีมวิจัยสร้างความเข้าใจ และแบ่งบทบาทหน้าที่

เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2557 ณ. โรงน้ำยาง บ้านคลองลำแซง อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 11 คน ดังนี้ ทีมงานศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (โหนดสงขลา) ทีมวิจัย และชาวบ้านที่สนใจทั่วไป เพื่อชี้แจงโครงการและทำความเข้าใจในแผนงานระยะที่ 2 แบ่งบทบาทหน้าที่ การทำงานโครงการ

กระบวนการจัดประชุมเริ่มจากหัวหน้าโครงการเล่าที่มาที่ไปของโครงการ ทบทวนโครงการระยะที่ 1 ทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมา เรื่องการสำรวจข้อมูลสภาพพื้นที่ในคลองลำแซง การเปลี่ยนแปลงของสภาพคลอง ความกว้าง ความลึก และการพังทลายของตลิ่งจาก 10 ปีที่ผ่านมา โหนดสงขลาอธิบายเพิ่มเติม เรื่องของข้อมูลที่เก็บได้ ทั้งเรื่องการทำเกษตรริมคลอง พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ข้างคลอง หลังจากนั้นเปิดเวทีปรึกษาหารือและบทบาทหน้าที่ให้กับทีมวิจัย

จากการจัดเวทีเดียวกล่าว ทำให้คณะทำงานได้เรียนรู้และมีความเข้าใจโครงการ ซึ่งทุกคนต่างเห็นด้วยและยินดีที่จะทำงานร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป เพื่อรักษาพื้นที่ ตลอดจนนำความรู้ที่มีอยู่จากคนในชุมชนและสืบทอดในคนรุ่นหลังต่อไป นอกจากนี้ยังมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัยเพื่อความเป็นระเบียบในการบริหารจัดการ โครงการมากขึ้น

1.2 เวทีคืนข้อมูลระยะที่ 1 และเชิญชวนชาวบ้านเพาะพันธุ์ไม้

เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2558 ณ โรงน้ำยางบ้านคลองลำแซง มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อคืนข้อมูลสถานการณ์ปัญหาคลองลำแซง พันธุกรรมพืชท้องถิ่น ริมคลอง และระบบเกษตรผสมผสาน มีผู้เข้าร่วม 38 คน ได้แก่ ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจ.สงขลา ทีมนักวิจัย ชาวบ้านในพื้นที่ ทีมครูภูมิปัญญา ปราชญ์ชาวบ้าน และวิทยากร

กระบวนการในเวที หัวหน้าโครงการเล่ารายละเอียดของโครงการ ความเป็นมา วัตถุประสงค์ และความสำคัญของโครงการในการพัฒนาและฟื้นฟูคลองลำแซง และมีการเพิ่มเติมข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมจากโครงการในระยะที่ 1 แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจ.สงขลา พูดเชิญชวนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของพื้นที่บ้านเราที่ยังคงมีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีความสวยงามทางธรรมชาติ พันธุกรรมพืชในท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย การบริหารจัดการน้ำ และรวมไปถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการทำการเกษตร

บังสัน(ครูภูมิปัญญา หมู่ 10) บอกว่าในทุกๆพื้นที่ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง คนเราย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ ที่ว่าจะเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าสามารถเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดีได้ ก็ย่อมสามารถเปลี่ยนกลับมาในทางที่ดีได้เช่นกัน และที่สำคัญบังสันยังบอกว่าในพื้นที่คลองลำแซงยังมีสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งด้วย

คือ สมุนไพรในพื้นที่ยังมีสมุนไพรอีกหลายๆตัวที่หายากและคนสนใจอยู่ เช่นพญาหลายเมีย และก็มีผลไม้หายากอีกด้วย เช่นต้นจำปอไพร ส่วนครูเอ (ครูภูมิปัญญาหมู่ 7) เล่าให้ฟังว่า จากการที่ได้ไปดูงานที่แม่กำปอง มีการทำกิจกรรมแบบโหนด สายสะลิง จากยอดไม้อีกต้น ไปยังยอดไม้อีกต้นซึ่งเห็นแล้วว่านักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติ ได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดรายได้อย่างมากมหาศาล ถ้าหากสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่คลองลำแขง และยังมีกิจกรรมตั้งแคมป์ การเดินทางไกลอีกด้วย ชาวบ้านในพื้นที่ (มะเยะ) เสนอ เรื่องอาหาร น่าจะมีการหลามข้าว ซึ่งเป็นการหุงข้าวในกระบอกไม้ไผ่ และใช้ผักในพื้นที่มาทำเป็นอาหารประกอบ หลังจากนั้นก็มีกรรร่วมกันวางแผนเป้าหมายรวมกันของชุมชน ตามความคิดเห็นเพิ่มเติมว่ามีใครสนใจจะร่วมกันทำให้เกิดขึ้นบ้าง วิทยากรได้มาให้ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ภาพรวมในจังหวัดสงขลา

จากการจัดเวทีดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้สถานการณ์ในพื้นที่ของตนเองและยังได้รับรู้สถานการณ์ภาพรวมของจังหวัดสงขลา เริ่มเห็นช่องทางการนำการท่องเที่ยวที่หลายๆคนได้ร่วมกันเสนอ ไม่ว่าจะเป็นการยกระดับและสร้างคุณค่าของสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ เช่น สภาพพื้นที่ที่มีความสวยงาม ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืชในท้องถิ่น ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตรและพืชสมุนไพร ตลอดจนการสร้างกิจกรรมต่างๆที่เหมาะสมกับพื้นที่ เช่น การโหนดสะลิง การเดินทางไกล การท่องเที่ยวค้างคืน การประกอบอาหารที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีเป้าหมายร่วมกันอีกด้วย คือ การสร้างรายได้ให้กับชุมชน การเพิ่มมูลค่าทางผลผลิตที่มีอยู่และการฟื้นฟูสภาพของคลองลำแขงให้คงอยู่กับชุมชนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 กระบวนการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายเป็นคนในพื้นที่ ชาวเกษตรกร และนักปราชญ์ และผู้เกี่ยวข้อง ใช้วิธีการสัมภาษณ์ พูดคุย สันทนากลุ่ม สํารวจ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และแบบสอบถาม โดยแยกเป็นพื้นที่ต่างๆ เช่น พื้นที่บนเขา พื้นที่คลอง และพื้นที่การเกษตร เป็นต้น

2.1 พื้นที่บนเขา

สำรวจภูเขาถูกลม

เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2558 ได้มีการเดินสำรวจพันธุ์พืชที่ภูเขาถูกลม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเพื่อศึกษาพันธุ์พืชที่มีประโยชน์มีสรรพคุณตามตำรา ตามหลักวิชาการรองรับกันมากขึ้น มีผู้ร่วมกิจกรรมสำรวจจำนวน 7 คน ได้แก่ ทีมวิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน และทีมอาจารย์มานพ ประทุมทอง การเดินทางครั้งนี้ เป็นการเดินทางเท้า ทำให้ได้สัมผัสพืชและเปรียบเทียบรูปภาพพันธุ์ไม้ตามตำรา โดยใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 8 ชั่วโมง ในการศึกษาพื้นที่

จากการเดินสำรวจดังกล่าวทำให้ผู้ร่วมเดินสำรวจ ได้เห็นความหลากหลายของพันธุ์ไม้ ที่อยู่ร่วมกัน ได้รู้จักพันธุ์ไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การปลูกเสริมและได้เรียนรู้พืชที่สามารถนำเป็นยาสมุนไพรได้

2.2 พื้นที่คลอง

สำรวจพื้นที่ และจุดในการพัฒนา

เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2558 ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยเกษตรธาตุ 4 ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตนบุรี จ.สงขลา วัตถุประสงค์กิจกรรมครั้งนี้ สำรวจพื้นที่ และจุดในการพัฒนา ค้นหาจุดขายที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามา วางแผนการทำกิจกรรม ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 10 คน ดังนี้ ทีมผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.สงขลา นักวิจัย ชาวบ้านที่สนใจ และคณะทำงานศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยเกษตรธาตุ 4

กระบวนการเริ่มจากทบทวนกิจกรรมที่ผ่านมา วางแผนการวางแผนเพื่อพัฒนาพื้นที่คลองลำแขงเป็นแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกันกำหนดจุดเด่นๆในพื้นที่หรือจุดที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามา ระดมกิจกรรมที่จะตอบสนองนักท่องเที่ยว

จากการพูดคุย สามารถวางแผนเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการจัดของชุมชน รวมทั้งร่วมกัน คิดรูปแบบการจัดและกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามามากขึ้น กำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยว ดังนี้ 1) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป 2) กลุ่มเยาวชนที่จะเข้ามาเรียนรู้และร่วมกระบวนการ 3) กลุ่มวัยทำงานที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจ และยังสามารถข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณที่จะจัดเป็นแหล่ง

ท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์แบบมากขึ้น ได้แก่ ห้องน้ำสองห้อง ชาย-หญิง เส้นทางเดิน ฝายชะลอน้ำ 3 ฝาย สะพาน เพลไม้ ถังขยะ จุดเรียนรู้ และกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว

1. การตั้งแคมป์ หรือทำค่ายให้กับนักท่องเที่ยวหรือนักศึกษาได้เรียนรู้วิถีธรรมชาติ
2. การท่องเที่ยวแบบสร้างการเรียนรู้ ดัดป้ายต้นไม้ เพื่อให้ได้รู้จักพืชพรรณต่างๆและสามารถมาใช้ประโยชน์ได้
3. เรียนรู้สมุนไพร รู้จักสรรพคุณต่างๆของพืชพรรณที่มีอยู่ในพื้นที่มากขึ้น และได้เห็นต้นจริงตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น
4. เรียนรู้เรื่องเกษตร ที่เป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ ที่เลี้ยงดูครอบครัวและชุมชนที่อุดมสมบูรณ์

เวทีวางระเบียบบริหารจัดการท่องเที่ยว

เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2558 จัดเวทีวางระเบียบของชุมชนกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการวางกฎกติการ่วมกันในการอนุรักษ์พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวพร้อมกัน เพื่อให้รู้สึกว่าการจัดการท่องเที่ยวเป็นของทุกคน ไม่ใช่เฉพาะเจ้าของสวนที่อยู่บริเวณนั้น มีผู้เข้าร่วม 19 คน ได้แก่ ทีมวิจัย กลุ่มแม่ค้าและประชาชนที่สนใจ กระบวนการที่ใช้คือการตั้งคำถามต่อความรู้สึกจากการเปิดแหล่งท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนพูดคุยเพื่อการพัฒนาไปข้างหน้า พูดคุยปัญหาอุปสรรคที่พบเจอและการแก้ไขปัญหา

จากการพูดคุยดังกล่าว ได้มีการจัดระเบียบและวางกติการ่วมกัน ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ประเด็น ร้านค้า การจัดการขยะ การจัดการสถานที่ การดูแลรักษาความปลอดภัย และ ดูแลพื้นที่

สำรวจสถานที่สำคัญในชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559 มีการเดินสำรวจสถานที่สำคัญในชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 15 คน ได้แก่ ทีมวิจัยและมัคคุเทศก์อาสาในพื้นที่ที่ได้มีการจัดตั้งไว้

กระบวนการสำรวจเป็นดังนี้ คณะดำเนินโครงการประสานงานกับทีมมัคคุเทศก์อาสาเพื่อนัดแนะสถานที่ที่จะไปสำรวจ เดินทางสำรวจสถานที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้รวมถึงสำรวจจุดสำคัญๆ ที่จะต้องมีป้ายแนะนำสถานที่และป้ายเตือนเพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง ถ่ายรูปจุดสำคัญๆต่างที่ได้ทำการสำรวจ จดบันทึกรายละเอียดของแต่ละจุด นำรูปภาพและข้อมูลที่ได้จากการเดินทางสำรวจมาจัดทำเป็นแผนที่และป้ายต่างๆ ผลจากการดำเนินงาน พบสถานที่สำคัญๆหลายที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ ได้แก่

1.จุดเข็ควิน เป็นจุดเริ่มต้นจุดแรกของสถานที่ท่องเที่ยว ณ คลองลำแข ซึ่งจุดนี้ก็จะมีการจัดทำป้ายต้อนรับและป้ายเข็ควินสำหรับนักท่องเที่ยว

2.ลานหินปู เป็นลานสำหรับนั่งพักผ่อนหย่อนใจและเป็นสถานที่สำหรับเล่นน้ำ ซึ่งจะมีการคิดแผนที่แนะนำเส้นทางไปสู่โดนหน้าผา โดยระหว่างเส้นทางก็จะมีจุดที่น่าสนใจต่างๆ ดังนี้

จุดกางเต็นท์ 2 จุด จุดที่หนึ่งจะอยู่บริเวณใกล้กับลานหินปู และจุดที่สอง จะอยู่บริเวณเส้นทางที่จะไปโดนหน้าผา

จุดเล่นน้ำ ซึ่งจะมีด้วยกันหลายจุดตลอดเส้นทางที่จะไปยังโดนหน้าผา แต่จะมีจุดเล่นน้ำที่น่าสนใจอยู่บริเวณใกล้กับจุดกางเต็นท์ที่สอง

วังมัจฉา เป็นแอ่งน้ำที่จะมีการนำพันธุ์ปลาไปปล่อย

โดนหนึ่ง เป็นจุดน้ำตกเล็กๆที่มีความสวยงาม เหมาะสำหรับเป็นจุดพักผ่อนและถ่ายรูป

โดนหน้าผา เป็นจุดสุดท้ายของเส้นทางท่องเที่ยว จุดนี้จะเป็นน้ำตกจากหน้าผาและมีพื้นที่เป็นแอ่งสำหรับเล่นน้ำ

2.3 พื้นที่เกษตร

สำรวจเส้นทางการปั่นจักรยาน

เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2558 จัดกิจกรรมสำรวจเส้นทางการปั่นจักรยานและพื้นที่สวนเกษตรที่คลองลำแขง เพื่อเตรียมพร้อมเปิดตัวสนามปั่นจักรยานเสือภูเขา

มีการเดินสำรวจเส้นทางต่างๆ และ จัดการทำเส้นทางที่มีความเหมาะสมจัดให้มีการปั่นจักรยานผ่านเส้นทางที่มีสวนเกษตร เพื่อให้ให้นักปั่นได้เยี่ยมชม เช่น สวนเกษตรธาตุ 4 สวนสมุนไพร สวนเกษตรผสมผสานที่มีผลไม้หลายชนิด สวนทุเรียนเงินล้าน สวนเกษตรริมคลอง ดงตะเคียน เป็นต้น มุ่งสู่น้ำตกคลองลำแขง เส้นทางล้วนแล้วทั้งหมดยังจะลัดเลาะไปตามภูเขา ลงคลอง มีทั้งโหด ทั้งมัน ทั้งฮาปะปนกันไป และได้มีการทดลองเส้นทางหลังจากได้ทำเส้นทางเสร็จเรียบร้อยแล้ว

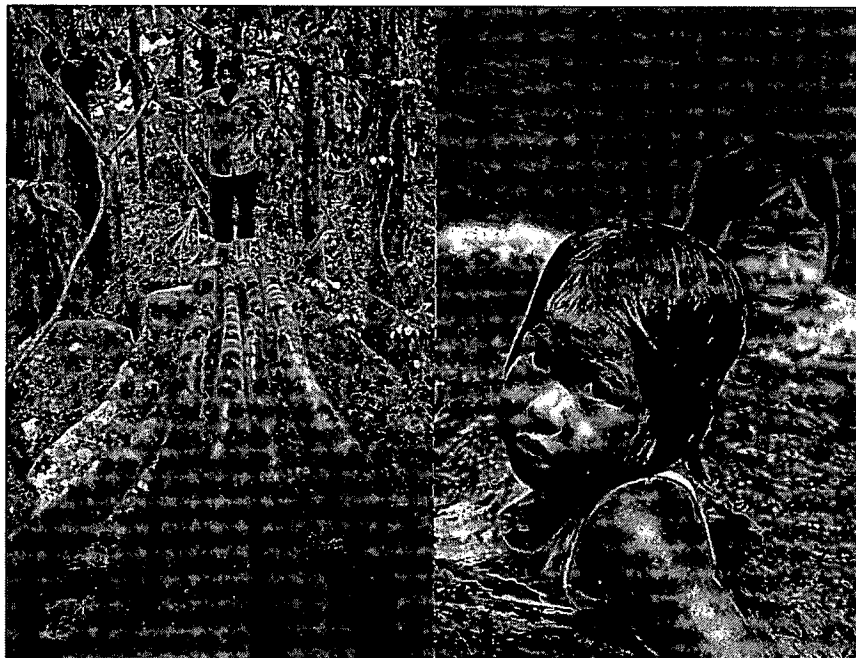
จากการสำรวจดังกล่าวจึงได้เส้นทางสำหรับการปั่นและสร้างการเรียนรู้ระหว่างทางตามความเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 3 กระบวนการพัฒนา และทดลองรูปแบบการท่องเที่ยว การปฏิบัติตามแนวทางที่วิเคราะห์ โดยการพัฒนาพื้นที่เสี่ยง โดยภูมิปัญญาพันธุกรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาเกษตรผสมผสาน

เป็นการนำข้อมูลที่ได้มา เช่น ข้อมูลภูมิปัญญาการเกษตร พันธุ์พืชสมุนไพร และพื้นที่ที่มีความสวยงาม มาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และทดลองการท่องเที่ยวอย่างเดิมรูปแบบ

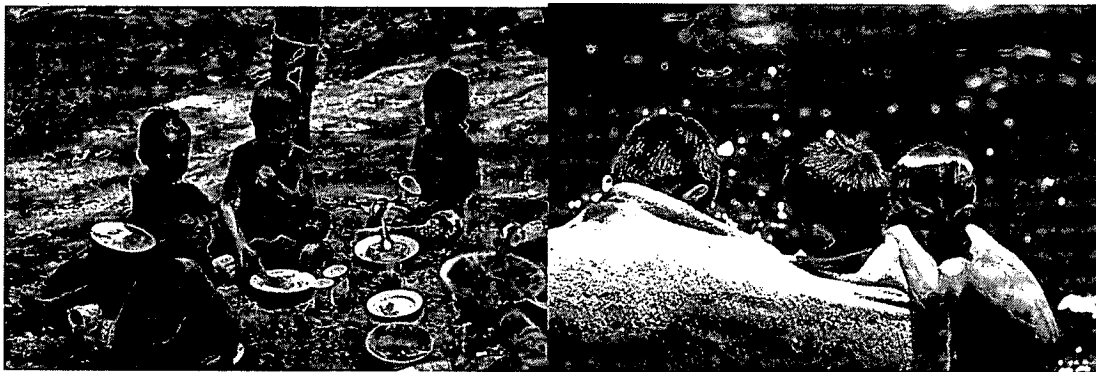
3.1 อบรมเชิงปฏิบัติการในการฟื้นฟูคลองโดยใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นและระบบเกษตรผสมผสานแก่กลุ่มเยาวชนและผู้ใหญ่ (สร้างฝาย)

เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2558 จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการในการฟื้นฟูคลองโดยใช้พันธุ์ท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสานแก่เยาวชนและผู้ใหญ่ ณ แหล่งท่องเที่ยวคลองลำแข ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา ผู้เข้าร่วมจำนวน 45 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มสภาเยาวชนคนต้นน้ำเขาพระ เครือข่ายเกษตรฯ 4 นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา กลุ่มชาวบ้านทั่วไป วัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักศึกษาเรียนรู้เรื่องพันธุ์พืชท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสานในการฟื้นฟูคลองลำแข ปฏิบัติการ ทดลองเพาะพันธุ์กล้วย และพันธุ์พืชท้องถิ่นที่จำเป็นสำหรับการฟื้นฟูคลอง และทำกิจกรรมสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อสร้างความชุ่มชื้นให้แก่ดิน และพืชริมตลิ่ง กระบวนการเริ่มจากประชุมเตรียมคณะทำงาน จัด กิจกรรมการเรียนรู้พันธุ์กรรมกล้วย และพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับนิเวศริมคลองลำแข แบ่งบทบาท หน้าที่ในการร่วมกันพัฒนาคลองลำแข สร้างฝายชะลอน้ำ สร้างสะพานข้ามคลอง พัฒนา ปรับ ภูมิทัศน์ รอบคลองลำแข สรุปและถอดบทเรียน

ผลที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้เข้าร่วมมีความรู้ และตระหนักในการร่วมกันอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งมีการเพิ่มเติมและแลกเปลี่ยนชนิดพันธุ์ที่ตัวเองรู้จักซึ่งกันและกัน นอกจากนี้สภาพของคลองลำแขมมีความสวยงามเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จนส่งผลให้มีการประชาสัมพันธ์ออกไปข้างนอกกันอย่างแพร่หลาย

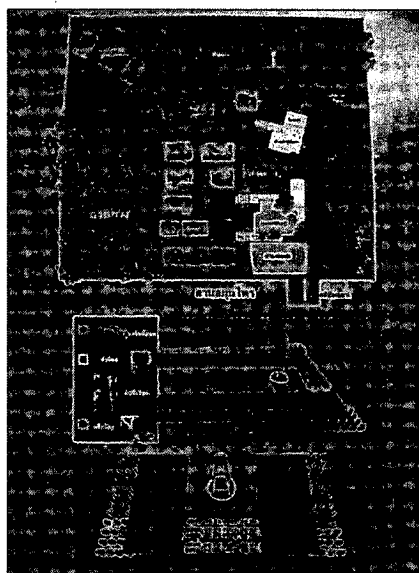

3.2 เวทีพัฒนาแหล่งเรียนรู้และธรรมชาติพันธุ์กล้วย

เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2558 ทีมวิจัยและอาจารย์มานพ ประทุมทอง จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และทีมผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจ.สงขลา ได้ร่วมเรียนรู้แลกเปลี่ยน การสร้างศูนย์เรียนรู้สมุนไพรได้เสไฟฟ้าแรงสูงในชุมชน ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก กฟผ.

โดยมีกระบวนการตั้งแต่ประสานงานกับทีมวิจัยและทีมกลุ่มสมุนไพร แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างทีม ร่วมวางแผนออกแบบศูนย์เรียนรู้พันธุ์กรรมท้องถิ่น โดยอาจารย์มานพ ประทุมทองและทีมได้ออกแบบจำลองรูปแบบของศูนย์ให้ทีมวิจัยได้รับรู้และสามารถเพิ่มเติมแก้ไขตามความเหมาะสมของพื้นที่และความพอใจของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางโซน การแบ่งโซน ขนาดของแต่ละโซน ชนิดของพันธุ์พืชในพื้นที่ สิ่งที่มีความจำเป็น ตลอดจนความสวยงามของศูนย์ และร่วมกันเดินสำรวจพื้นที่บริเวณใกล้เคียง พบพันธุ์พืชนานาชนิดที่มีสรรพคุณมากมายที่เป็นประโยชน์

จากการพูดคุย ทำให้ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลเรื่องสมุนไพรและการดูแลสุขภาพด้วยกายภาพบำบัดจากหมอเบิร์ดแล้ว ผู้เข้าร่วมได้ความรู้เรื่องวิธีการออกแบบแปลง การจัดแบ่งโซนและวิธีการจัดวางพืชที่มีความเหมาะสมในแต่ละโซน นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันของพืชแต่ละชนิดที่สามารถอยู่และไม่สามารถอยู่ได้เสไฟฟ้าแรงสูงได้

3.3 การปลูกพืชท้องถิ่นเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ และเพื่อสร้างอาหารของคนในคลองลำแขง ในพื้นที่ สาธารณะปาริมคลองและป่าต้นน้ำ

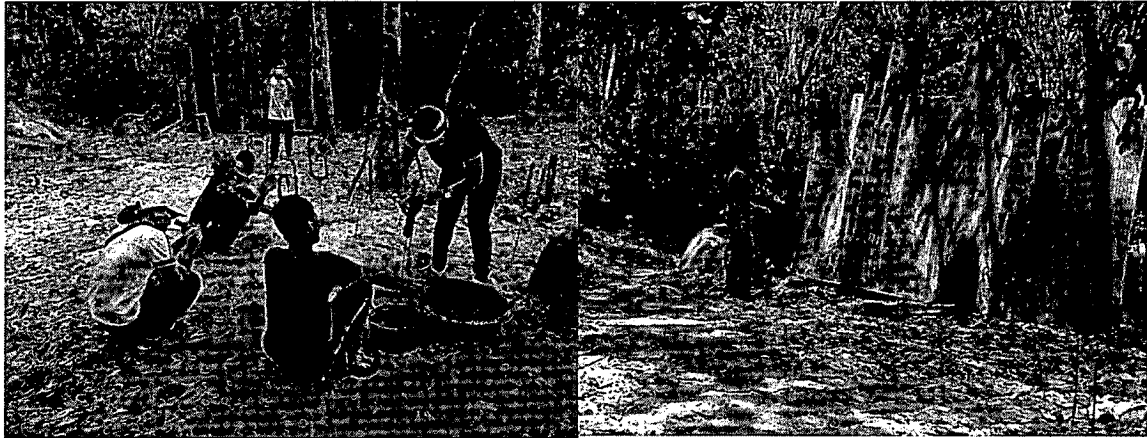
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ปลูกปาริมคลองเพื่อรักษาคลัง

เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2558 ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ณ ชุมชนคลองลำแขง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงาม สะดวกสบายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ผู้เข้าร่วม 18 คน ได้แก่ ทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มมัคคุเทศก์อาสา เยาวชนในพื้นที่และนอกพื้นที่สนใจ มีการพัฒนาพื้นที่บริเวณลานหินปูให้ดูสวยงามสบายตา โดยมีการปลูกต้นไม้และทำป้ายจุดเช็คอิน และมีการติดป้ายแผนที่การเดินทางไปสู่โตนหน้าผี และช่วยกันทำฝายขนาดเล็ก โดยการนำก้อนหินมาจัดเรียงเพื่อให้ระดับสูงขึ้น และนำเชือกที่เตรียมไว้ผูกกับต้นไม้เพื่อทำเป็นที่โหนเล่นน้ำสำหรับเด็กๆ ทำป้ายไว้นิลไปติดที่จุดที่สอง ซึ่งห่างจากจุดแรกประมาณ 300 เมตร เป็นจุดที่สามารถให้นักท่องเที่ยว หยุดพักและสามารถเล่นน้ำได้ พัฒนาจุดที่เป็นไฮไลต์ของการท่องเที่ยวที่นี่ ซึ่งเป็นจุดสุดท้าย สามารถพักผ่อนได้ รวมทั้งนักท่องเที่ยวสามารถเพลิดเพลินกับกิจกรรมต่างๆมากมาย เช่น การทำสปาปลา สไลด์เดอร์หินผา จุดผูกเปล จุดปิกนิก กางเต้น เป็นต้น การพัฒนาในแต่ละจุด โดยมีการปล่อยพันธุ์ปลาเพื่อทำเป็นวังมัจฉามีการติดป้ายเป็นเขตอนุรักษ์ พันธุ์สัตว์น้ำโดยมีการติดป้ายห้ามจับสัตว์น้ำ

ปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดแยกโซนแต่ละพื้นที่ให้เป็นระเบียบ

จากกิจกรรมดังกล่าว สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามและน่าสนใจมากขึ้น ปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างความร่มรื่นและสร้างความชุ่มชื้นให้กับดินบริเวณนั้น รวมทั้งมีกิจกรรมมากมายที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัสบรรยากาศการท่องเที่ยวแบบชุมชน พร้อมทั้งเยี่ยมชมสวนเกษตรในรูปแบบต่างๆอีกด้วย

3.4 กิจกรรมค่ายการเรียนรู้

3.4.1 กิจกรรมคลองลำแขวงชนบ้น

เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2559 ได้มีการจัดกิจกรรมคลองลำแขวงชนบ้น ซึ่งเป็นการจัดแรลลี่ปั่นปั่นจักรยานรุ่นเยาว์พร้อมกับค่ายเยาวชนสร้างการเรียนรู้ ณ สนามบ้นคลองลำแขวง ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเด็กรุ่นใหม่ให้เกิดการเรียนรู้ ความสามัคคี ความช่วยเหลือ ความพยายาม ความหนักแน่นในเส้นทางที่ปั่นเพื่อให้ถึงจุดหมาย และเพื่อประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนอีกด้วย มีผู้เข้าร่วม 75 คน ได้แก่ เด็กๆ เยาวชนในพื้นที่อำเภอรัตนภูมิและบุคคลทั่วไปที่สนใจ มีการแบ่งการเรียนรู้ออกเป็นฐาน ซึ่งฐานจะอยู่แต่ละจุดระหว่างเส้นทางปั่นจักรยาน

จากกิจกรรมมีเยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมตามเป้าหมายที่ได้คาดหวังไว้ พร้อมกับทีมงานผู้ปกครอง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในกิจกรรมเป็นอย่างดี ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความสนุกสนาน มีความเพลิดเพลิน และได้รับสาระความรู้จากการปั่นจักรยานเพื่อท่องเที่ยวและเรียนรู้วิถีเกษตรในครั้งนี้

ในส่วนของทีมงานได้ประสบการณ์การจัดกระบวนการกับเด็กเล็กๆ ได้เห็นความพยายามของ
เด็กๆและความสามัคคีของทีมงาน

3.5 การผลิตสื่อ “ สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาลongลำแสง โดยใช้ภูมิปัญญา
ด้านพันธุกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วย และระบบเกษตรผสมผสาน ” เพื่อสื่อสารสาธารณะใน
รูปแบบต่างๆตามกลุ่มเป้าหมาย

3.5.1 กิจกรรมประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้

เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2558 ทีมวิจัยได้ร่วมกับทีมนักข่าวช่อง TMTV ทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวคลองลำแขง โดยมีชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมด้วย ซึ่งได้นำทีมทั้งหมดไปร่วมเดินผจญภัยเรียนรู้สำรวจป่าต้นน้ำ ที่ชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ ทำมาหากิน สอนอย่างผสมผสานให้ได้สัมผัสบรรยากาศจริง โดยแบ่งทีมวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยาวชนนำทีมสื่อ เยี่ยมชมบรรยากาศพร้อมด้วยถ่ายวิดีโอ เพื่อจัดทำสื่อ นำโดยนายภูมิปัญญา หมดหลี เป็นแกนหลัก และทีมเยาวชนได้เชิญชวนเพื่อนๆ ที่สนใจร่วมการเดินทางพร้อมกันด้วย ทีมผู้ใหญ่ นำทีมชาวบ้าน พร้อมด้วยอุปกรณ์จัดทำแคมป์ คือ อุปกรณ์ไว้ทำอาหาร และกับข้าว เพื่อหุงต้มแบบสะดวกๆ และทดลองทำเมนูอาหารต่างๆ ในการอยู่แคมป์ เพื่อให้ได้สัมผัสบรรยากาศในการอยู่แคมป์จริงมากขึ้น ระหว่างเดินทาง ได้มีการให้ความรู้เรื่องสมุนไพรโดยปราชญ์ชาวบ้าน (ทีมวิจัย) และมีการถ่ายภาพ บันทึกวิดีโอโดยทีมสื่อทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการ การเดินทาง พุดคุย เล่นน้ำ ทำกับข้าว เพื่อจัดทำเป็นสื่อการท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่จัดการโดยชุมชน อ.รัตนภูมิ จ. สงขลา เมื่อจุดพัก (น้ำตกโดนหน้าผี) ได้มีการทดลองใช้ชีวิตในการอยู่แคมป์จริงๆ โดยการประกอบอาหารจากพันธุ์พืชที่มีอยู่ในพื้นที่ และมีการหุงข้าวในกระบอกไม้ไผ่ เพื่อให้ได้รสชาติอร่อยกลมกล่อมมากขึ้น

จากการเดินทางตั้งแต่เริ่มต้นจากลานหินปู ไปจนถึงปลายทาง คือ น้ำตกโดนหน้าผี โดยใช้เวลาประมาณ 40 นาที นอกจากทีมสื่อได้บันทึกข้อมูลเพื่อจัดทำสื่อในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยชุมชนแล้ว การเดินทางด้วยเท้าเปล่า ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้พันธุ์พืช สมุนไพรต่างๆ ที่มีอยู่ระหว่างทางได้อีกด้วย ซึ่งก็มีปราชญ์ชาวบ้านที่คอยให้ความรู้ นอกจากนี้การจำลองสถานการณ์ในการอยู่แคมป์จริงๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำเมนูอาหารจากพืชพรรณต่างๆ การหุงข้าวในกระบอกไม้ไผ่ ทำให้ผู้ร่วมเดินทางได้สัมผัสถึงบรรยากาศจริงๆ ของการอยู่แคมป์มากขึ้น

3.5.2 บูรณาการผลิตร่วมกับโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสุขภาวะชุมชน

โดยได้มีการจัดทำสื่อเพื่อนำเสนอการทำเกษตรอินทรีย์ แนวคิด ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่ และการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ ร่วมกับ โครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสร้างสุขภาวะชุมชน (สสส.) สงขลามหาชน ตอน สุขชน โดรม 33

สงขลามหาชน ตอน สุขชน โดรม 33
"เกษตรธาตุ 4 นำเที่ยวที่คลองลำแซง"
Tum Chaivute · ดู 324 ครั้ง

3.6 จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

3.6.1 กิจกรรมปั่นจักรยานแรลลี่วิถีเกษตร “แรลลี่วิถีเกษตรรักษ์ป่าต้นน้ำ”

เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2558 เวลา 7.00-13.00 น. จัดกิจกรรมปั่นจักรยานแรลลี่วิถีเกษตร ณ ชุมชนคลองลำแซง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 50 คน ได้แก่ โรงเรียนสามัคคีอิสลามวิทยาจังหวัดสตูล ทีมวิจัยสกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสงขลา ทีมอสม. ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน กลุ่มนักปั่นต่างๆ เช่น กลุ่มเกาะแก้ว กลุ่มคลองแงะ หาดใหญ่ นาทวี สตูล เป็นต้น โดยมี จุดเริ่มต้นลงทะเบียนผู้เข้าร่วมกิจกรรมปั่น ลงทะเบียนแบ่งชุดช่วงอายุ และมีบริการอาหารเช้าเป็นข้าวเหนียวมะพร้าวกับปลาแห้ง และชาสมุนไพร ให้กับนักปั่น โดยมีนายบุญเสริม เป็นพิธีกรนำคุย ซึ่งเป็นนักปั่นที่อาสาพูดและแนะนำสถานที่และจัดการกิจกรรมปั่นจักรยานครั้งนี้ และแนะนำทำความรู้จัก อธิบายเส้นทาง การใช้จักรยาน การเบรกเวลาขึ้นและลงเนินที่ถูกต้อง ระหว่างทาง จะมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ตามความสามารถและเหมาะสม ดังนี้ ฝ่ายประสานงาน 1 คน จะเป็นคนที่คอยประสานงานทุกอย่างในระหว่างช่วงของการ

จัดกิจกรรม มีการแบ่งทีมงานให้อยู่ประจำจุดต่างๆ จำนวน 5 จุด ซึ่งจะเป็นจุดที่สำคัญๆ และมีเส้นทางที่ผาดโผน เพื่อคอยบริการและอำนวยความสะดวกให้กับนักปั่นบางกลุ่มหรือบางคนที่ไม่สามารถปั่นหรือไม่กล้าปั่นตามเส้นทางที่วางไว้ เช่น การปั่นข้ามน้ำ ปั่นข้ามสะพาน เป็นต้น จุดบริการน้ำ มีทีมงานอยู่ประจำจุด 3 คน และมีทีมอสม.รวมอยู่ด้วย ซึ่งจะคอยบริการทั้งในเรื่องของน้ำ และยา ซึ่งเป็นจุดที่ให้นักปั่นสามารถแวะพัก ก่อนจะปั่นเข้าเส้นชัย ทีมสื่อ มีทีมงาน 4 คน ซึ่งเป็นทีมสื่อจากหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสงขลาและจากกลุ่มต้นกล้ากำลังโต นักข่าวพลเมือง โดยจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 2 คน เพื่อความสะดวกในการบันทึกภาพและวิดีโอตามเส้นทางต่างๆ หน่วยรักษาความปลอดภัย มีทีมอปพร. ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชนหมู่บ้านคลองลำแซง โดยจะดูแลในเรื่องของการรักษาความปลอดภัย ไปตามเส้นทางต่างๆ บางกลุ่มจะขี่รถจักรยานยนต์ไปตามเส้นทางที่นักปั่นจะผ่าน เพื่อสามารถดูแลความปลอดภัยให้ทั่วถึง

ระหว่างทางของการปั่นไปตามเส้นทางต่างๆ นักปั่นจะปั่นผ่านสวนเกษตรธาตุ 4 สวนสมุนไพร สวนเกษตรผสมผสานที่มีผลไม้มีนาชนิด สวนทุเรียนเงินล้าน สวนเกษตรริมคลอง ดงตะเคียน เป็นต้น และมุ่งสู่น้ำตกคลองลำแซง นักปั่นจะพบกับป้ายให้ความรู้แต่ละจุด ซึ่งจะเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับพืช ต้นไม้ ที่ปลูกในแต่ละสวน จุดปลายทาง เป็นจุดสิ้นสุดของเส้นทางที่ปั่นที่คลองลำแซง ที่นี้มีน้ำคลองไหลผ่าน ซึ่งนักปั่นสามารถพักผ่อน ทำความสะอาดตัวเองและจักรยานได้ เนื่องจากบางคนอาจจะลืมาจากการปั่น ในการปั่นจักรยานครั้งนี้ นักปั่นแต่ละคนจะปั่นถึงเวลาไม่ตรงกัน เนื่องจากบางคนหลงไปทางอื่นบ้าง ลัดสนามบ้าง ส่วนนักปั่นที่เป็นผู้หญิงจะถึงเร็วกว่าคนอื่น เนื่องจากไม่ได้ปั่นไปตามเส้นทางที่วางไว้ ด้วยสาเหตุหลายๆ อย่าง เช่น มือใหม่ กำลังหาประสบการณ์ กำลังฝึกตนเอง เลยผ่านเส้นทางถนนที่ราบ ไม่ได้ขึ้นเนินเขา เพราะปั่นไม่ไหว และนอกจากนี้ยังมีกลุ่มเด็กเยาวชนที่เข้าร่วมด้วย ซึ่งจะเป็นกลุ่มครอบครัวที่มาปั่นพร้อมกัน โดยได้รับแรงบันดาลใจจากพ่อ จะปั่นตามพ่อ ซึ่งจะปั่นตามเส้นทางที่ถูกต้อง จากการสอบถามการปั่นของแต่ละคนระยะทางประมาณกี่กิโลเมตร จักรยานบางท่านมีอัตราวัดกิโล บางท่าน 16.85 กิโลเมตร บางคน 22 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 1.45 ชั่วโมง

มีบริการอาหารว่าง อาหารเที่ยง เป็นฝีมือของคนในหมู่บ้าน เป็นแกงเลียง วัตถุดิบมาจากในพื้นที่ทั้งหมด และแกงปลา อาหารว่างเป็นลอดช่อง และมีกล้วยเสริมบำรุงสุขภาพ น้ำกระเจียบสดๆ เป็นฝีมือของนักเรียนจากโรงเรียนสามัคคีอิสลามวิทยาจังหวัดสตูล มีการมีทั้งประเมินโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ สรุปลงและถอดบทเรียนการทำงานของทีมงาน

จากการจัดกิจกรรมทำให้ ผู้เข้าร่วมได้ทำความรู้จักกันมากขึ้น เนื่องจากแต่ละคนมาจากต่างพื้นที่ นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมยังสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบแรลลี่สามารถดึงดูดกลุ่มนักปั่นทั้งที่เป็นนักปั่นมืออาชีพและนักปั่นสมัครเล่นในพื้นที่และละแวกใกล้เคียงให้มาสนใจในเรื่องการทำการเกษตรได้ดีเลยทีเดียว สามารถดึงดูดนักปั่นที่ไม่เคยสนใจเรื่องนี้มาก่อนให้มาสนใจได้ ตลอดจนทำให้ได้รู้และสามารถศึกษาเส้นทางตลอดช่วงของการปั่น นอกจากเรื่องเกษตรแล้ว ยังได้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่า ความหลากหลายของพืช ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ก็สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเหล่านักปั่นเพื่อสร้างเครือข่ายสู่การเป็นนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรนิเวศได้ และที่สำคัญกิจกรรมนี้ยังเป็นอีกหนึ่งรูปแบบของการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรได้เป็นอย่างดี

3.6.2 กิจกรรมตะลุยแหล่งกำเนิดต้นน้ำคลองลำแซ่ง ซึ่งจัดทั้งหมด 3 ครั้ง

เมื่อวันที่ 12-13 มกราคม 2559 ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 11 คน ได้แก่ นายพราน 4 คน พี่เลี้ยง สกว. 2 คน นักวิจัย 3 คน ผู้สนใจ 2 คน โดยการประสานทีมเยาวชน 4 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความชำนาญในการเดินป่าเขา พระ นัดประชุมทำความเข้าใจกับทีมเยาวชน 4 คน ทดลองเดินป่า โดยให้ทีมเยาวชนทั้ง 4 คน เป็นไกด์นำทางและนำเที่ยว เพื่อสำรวจเส้นทาง สรุปผลจากการเดินป่า โดยถอดบทเรียนร่วมกัน

จากการจัดกิจกรรมก่อให้เกิดกลุ่มอาสาสมัครทำหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน

เส้นทางเดินที่มีความสนใจ พรานก็ได้มีการแนะนำ

จุดที่ 1 โตน 1 สถานที่นี้บริเวณมีความสวยงามมาก และเป็นสถานที่ สามารถเล่นน้ำได้

จุดที่ 2 น้ำตกโตนหน้าผา บริเวณนี้พรานบอกว่า ระยะความสูงของน้ำตก มีความสูง ประมาณ 45 เมตร สามารถทำสปาร์ปลา

จุดที่ 3 แพรก 2 ห่างจากโตนหน้าผา ประมาณ 4 กิโลเมตร บริเวณนี้มีพันธุ์ปลาหายาก

จุดที่ 4 ดงหลุมพอ ซึ่งมีต้นหลุมพอขนาดใหญ่หลายต้นมาก เป็นที่ที่ความน่าตื่นตาตื่นใจ

จุดที่ 5 จุดป็นไปสู่สันเขา จุดนี้มีความทรหดมากๆ มีความลาดชัน ประมาณ 50 องศา

จุดสุดท้าย ที่พัก มีน้ำตกสูง ไกลลำนน้ำ สัมผัสน้ำที่เย็นฉ่ำต่างคนต่างก็ได้ดื่ม น้ำ ชำระร่างกาย ทั้งหมด ก็ได้ผ่อนคลายไปตามๆกันในขณะที่คณะทำงาน เพลิดเพลินกับสายน้ำ ส่วนนายพราน ก็ต่างแยกย้าย ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมาย ตามหน้าที่ของตนเอง ทั้งเตรียมอาหาร ที่พัก และหาพื้นที่ไว้ก่อกองไฟ เมื่อตกค่ำ ทุกคนก็ได้แชร์ความรู้สึกร่วมกัน มีการวางแผนการเดินทางกลับ ในวันเดินทางกลับ พรานได้นำไปสู่ น้ำตก สูง ความสูงระยะ 500 เมตร ต่างคนก็รู้สึกตื่นเต้นในความสูงและอลังการของมัน และเดินทางกลับบ้าน โดยสวัสดิภาพ

3.6.3 กิจกรรมบุฟเฟ่ผลไม้อินทรีย์คลองลำแข

เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2559 ได้มีการจัดกิจกรรมบุฟเฟ่ผลไม้อินทรีย์คลองลำแข ซึ่งเป็นกิจกรรมอีกหนึ่งรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นช่องทางสู่การกระจายรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย มีผู้เข้าร่วมประมาณ 50 คน ได้แก่ กลุ่มอสม.สติงพระ จ.สงขลา โดยทางทีมงานได้จัดบุฟเฟ่ต์ผลไม้อินทรีย์ ซึ่งเป็นผลไม้จากเครือข่ายเกษตรในพื้นที่ โดยคิดหัวละ 79 บาท สามารถกินได้ไม่อั้น แต่ไม่สามารถนำกลับบ้านได้ หากนักท่องเที่ยวต้องการที่จะนำกลับบ้าน ทางชุมชนก็มีการเตรียมผลไม้สำหรับซื้อกลับบ้านได้ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง

จากกิจกรรมดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจและมีเอกลักษณ์ เฉพาะที่ คือ ผลไม้ที่นำมาจัดบุฟเฟ่ เป็นผลไม้อินทรีย์จากสวนเกษตรในพื้นที่ และยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง รวมทั้งยังสามารถทำให้เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์มีความภูมิใจในผลผลิตของตัวเองและมีแรงบันดาลใจในการทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น อีกทั้งยังสามารถทำให้เกษตรกรรายอื่นๆมีความตระหนักเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์กันมากขึ้น เนื่องจากมีกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการผลผลิตที่ปลอดภัยเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 4 สรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เวทีอบรมการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

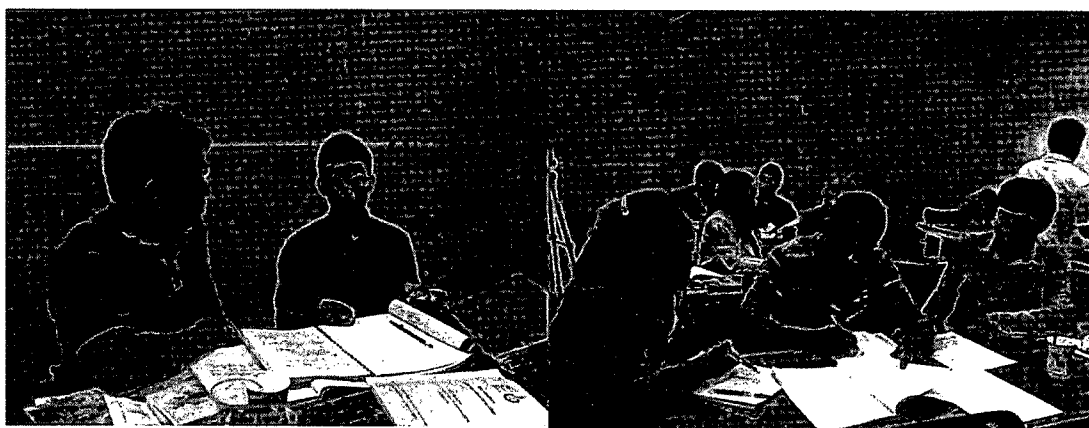
โดยทางหน่วยประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสงขลาได้จัดให้มีการ อบรมการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2558 ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่นจังหวัดสงขลา ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น (สกว.) ร่วมกับ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จัดอบรมหลักสูตรการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยมี ดร.นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ และ อาจารย์อุสมาน หวังสนิ เป็นวิทยากรในการให้ข้อมูล เพื่อให้ทีมวิจัยสามารถวิเคราะห์และเขียนรายงาน ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น จ.สงขลา ทีมวิจัย วิทยากรจากสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ทางวิทยากรบรรยายให้ความรู้ ความเป็นมาของงานวิจัยและกระบวนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน แบ่งกลุ่มแต่ละทีม เพื่อลงมือปรับแก้งานวิจัยแต่ละโครงการให้สมบูรณ์ พร้อมเรียนรู้การตั้งคำถามวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย จากกิจกรรมทำให้นักวิจัยสามารถเรียนรู้การเขียนรายงานวิจัยและการนำเสนอผลงานได้ สามารถเขียนสรุปงานวิจัยได้อย่างมีระบบ

4.2 อบรมวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2559 ศูนย์ประสานงานวิจัยท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น (สกว.) ร่วมกับ สถาบันสันติศึกษา มอ.หาดใหญ่ จัดอบรมหลักสูตรการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมี ดร.นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ และ อ.อุสมาน หวังสนิ เป็นวิทยากรในการให้ข้อมูล และคระอาจารย์จากวิทยาลัยชุมชน จ.สงขลา ร่วมเรียนรู้และสังเกตการณ์ตลอดจนได้ร่วมเป็นที่เลียง คอยให้คำแนะนำ เสนอแนะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำวิจัยเพื่อชุมชนร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่นอีกด้วย จนผู้เข้าร่วมสามารถสรุปผลการทำวิจัยได้และนัดหมายกันเพื่อเรียนรู้เป็นระยะ เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของนักวิจัยชาวบ้านต่อไป เพื่อเพิ่มทักษะในการบันทึกข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการ แก้ไขปัญหาหรือนำข้อมูลไปสู่การเขียนรายงานวิจัย เพื่อให้รู้หลักหรือกรอบในการวิเคราะห์ชุมชน รวมถึง ทบทวน แลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ในมุมมองของชุมชน ต่อจากครั้งที่แล้ว

ผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย สกว.ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น จ.สงขลา ทีมวิจัย คณะอาจารย์จากวิทยาลัยชุมชน จ.สงขลา วิทยากรจากสถาบันสันติศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ มีการทบทวนเนื้อหาจากเวทีอบรมการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลรอบที่ผ่านมา วิทยากรบรรยายเกี่ยวกับความรู้เรื่องกรอบของการวิเคราะห์ชุมชน แบ่งทีมแต่ละกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและพื้นที่ วิเคราะห์กิจกรรมที่เกิดจากการทำวิจัย ตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ นักวิจัยสามารถวิเคราะห์และสรุปผลจากกิจกรรมที่เกิดจากงานวิจัย ว่าสามารถตอบโจทย์และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และพบว่าสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนได้ ตลอดจนสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปสู่การเขียนรายงานวิจัยอย่างเป็นระบบได้

การเรียนรู้กระบวนการวิจัยและแลกเปลี่ยนเครือข่าย

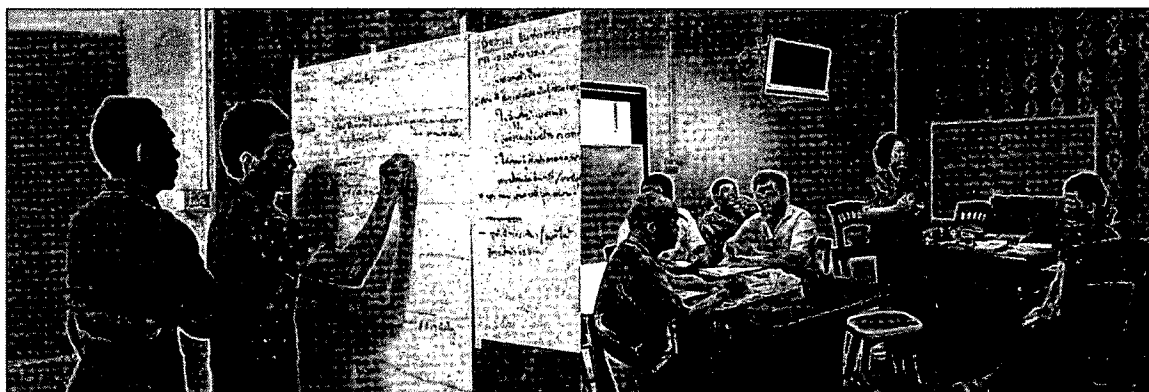
ประชุมเครือข่ายนักวิจัย ณ ป่าช้าพานพลับ เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2559 ณ สำนักสงฆ์พานพลับ หมู่ที่ 3 บ้านหูแร่ ตำบลทุ่งตำเสา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 8 โครงการ รวม 33 คน เพื่อพบปะ แลกเปลี่ยน ให้กำลังใจ หาวิธี เรียนรู้ดูงานเรื่องฝ่ายมีชีวิต คืบข้อมูลสังเคราะห์ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดตั้งองค์กร และนำไปสู่การหาเวทีแนวทางการจัดเวทีเครือข่ายนักวิจัยและประเด็นที่นำไปสู่การขับเคลื่อนของเครือข่ายนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสงขลา ได้แก่ การจัดการน้ำเพื่อการทำนา การจัดการน้ำแล้งด้วยฝ่ายมีชีวิต และการสร้างกตึกการดูแลรักษาป่าริมคลองเป็นต้น มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันถึงประเด็นต่างๆ ทั้งนักวิจัยเก่า กลาง ใหม่ เรียนรู้เรื่องการสร้างฝ่ายมีชีวิตจากกลุ่มผัก หนาะบ้านหูแร่และลงพื้นที่ดูฝ่ายมีชีวิตที่เพิ่งสร้างขึ้นมา มีการคืบข้อมูลงานสังเคราะห์ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จัดตั้งองค์กร จากเวทิดังกล่าวทำให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆ ได้เรียนรู้เรื่องการสร้างฝ่าย ได้พบปะพูดคุย และได้เรียนรู้ประสบการณ์จัดตั้งองค์กรจากผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งได้ถอดบทเรียนและคืบข้อมูลงานสังเคราะห์อีกด้วย

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปและจัดทำรายงาน

อาศัยประชุมประจำเดือน การประชุมเวทีแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงานของทีมวิจัย เพื่อสรุปกิจกรรม และสรุปและถอดบทเรียน ผลการดำเนินงานวิจัย เช่น เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2559 ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนผลการดำเนินงาน ณ ร้านอาหารแกรนด์ลาซีซ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสงขลา มีผู้เข้าร่วม สกว. ฝ่ายวิจัยท้องถิ่นจังหวัดสงขลา นักวิจัยคลองลำแซง นักวิจัยทุ่งตำเสา นักวิจัยคลองหลา นักวิจัยทีมเขาพระ และนักวิจัยทีมผักหนาม เพื่อสรุปและนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยและวางแผนการทำงานในเดือนต่อไป มีการแบ่งกลุ่มเพื่อสรุปผลการดำเนินงานของแต่ละทีม พร้อมนำเสนอ โดยหนุนเสริมเครื่องมือให้ทีมวิจัย ได้แก่ time line กระบวนการงานวิจัย และ time line ด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

จากกิจกรรมดังกล่าว สามารถนำเสนองาน และการเขียนรายงานร่วมกันทำให้ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้ผลการดำเนินงานของกันและกัน และมีความรู้เรื่องเครื่องมือสำหรับการนำเสนองานที่มีลักษณะเป็นช่วงเวลา

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินกิจกรรมทำให้นักวิจัยได้ทั้งความรู้ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความรู้เรื่องพันธุกรรมพืชริมคลองและเกษตรผสมผสานและการจัดการน้ำให้มีส่วนต่อการฟื้นฟูคลองลำแซง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ผลเชิงวิจัย

ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่คลองลำแซง¹

จากการเดินสำรวจสภาพการทำสวนในพื้นที่ จำนวน 21 สวน พบว่า พบลักษณะภูมิประเทศของบ้านคลองลำแซง แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ (1) พื้นที่เชิงเขา ลักษณะการทำสวนส่วนใหญ่เป็นสวนยางพาราผสมผสานและทำสวนยางเชิงเดี่ยวพบการทำสวนผลไม้ในพื้นที่ยกขึ้นไปดังรายละเอียด(2) พื้นที่ราบ ลักษณะการทำสวนโดยส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ผสมผสาน สวนยางพาราผสมผสาน สวนกล้วยและสวนยางเชิงเดี่ยวที่มีจำนวนน้อย (3) พื้นที่โล่ง ลักษณะการทำสวนเป็นสวนผลไม้และสวนยางพาราผสมผสาน (4) พื้นที่ติดริมคลอง ลักษณะการทำสวนเป็นสวนผลไม้ผสมผสานโดยส่วนใหญ่ ทำสวนยางพาราผสมผสาน และสวนยางพาราเชิงเดี่ยว ลักษณะการทำสวนแต่ละครัวเรือนที่มีพื้นที่ถึงริมคลอง เป็นดังนี้

1.นายเจ๊ะหมาด บิลอาหลี

ลักษณะการทำสวน เป็นสวนผสมผสานประกอบด้วยพันธุ์ไม้نانาชนิด โดยมีพื้นที่ตั้งแต่พื้นที่ราบพื้นที่โล่ง และพื้นที่ชายคลอง

พันธุ์ไม้ที่พบในพื้นที่ราบ แบ่งการทำสวนออกเป็น 2 ประเภท คือพื้นที่ที่เป็นบริเวณเดียวกับบ้านเรือน จะปลูกเป็นพืชผสมผสาน ได้แก่ กล้วยโลก สะเดา ตะโกยักษ์ หว้า สะตอ ทุเรียน มะกอก ตะลิงปิง จำปาตะ พลุ มะไฟสกล ตะเคียนทอง มะฮอกกานี กล้วย พ้อ มะนาว ไม้มะเจี๊หวง ผักหวาน สภาพดิน มีความสมบูรณ์ เป็นดินดำ รากจำปาตะใหญ่ ช่วยในการยึดหน้าดิน และพืชที่ช่วยยึดหน้าดินได้แก่ พ้อ และสละเนื่องจากเป็นพืชที่มีรากที่ช่วยยึดหน้าดิน

¹ โครงการสถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่นและระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง โดยสภาเยาวชนต้นน้ำเข้าพระ หมู่ที่ 6 ตำบลเขาพระ อำเภอรักภูมิ จังหวัดสงขลา ระยะที่ 1 โดยนายเจ๊ะเลาะ บิลอะหลีและคณะ

สวนผสมผสานพื้นที่ราบ

ต้นกล้วยและผักหวานที่มีมากในสวน

ถัดมาก็เป็นแปลงสวนยางพารา ปลุกพืชร่วมยางในสวน ได้แก่ สะเดา ลองกอง พืช ทั้ง เป็นยางแก่ อายุประมาณ 30 ปี มี 4 ไร่ ปริมาณการผลิตประมาณ 25 ลิตร ความเข้มข้นของน้ำยาง 30 เปอร์เซ็นต์ มีพืชคลุมดิน มีการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ผสมเคมี ปีละ 1 ครั้ง ใช้ 4 กระสอบ (1 ไร่/1 กระสอบ) กระสอบละ 50 กิโลกรัม ราคา กระสอบละ 450 บาท

สวนยางปลูกพืชร่วมยาง

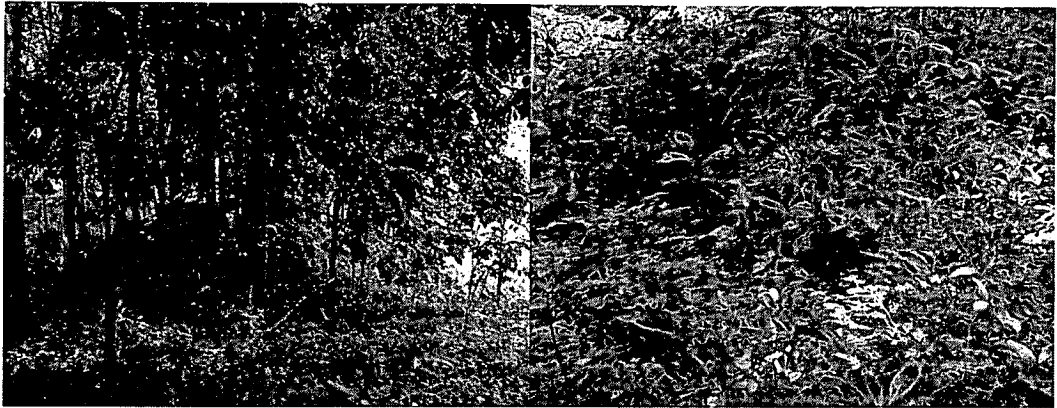
พืชคลุมดินในสวนยาง

พันธุ์กล้วยที่พบ พิกัด x629604 y777471 มีพันธุ์กล้วยประมาณ 20 กอ ประกอบด้วย กล้วยเดี่ยว กล้วยหอมเหลือง หอมทอง กล้วยน้ำ

พันธุ์ไม้ที่พบในพื้นที่โล๊ะ

พิกัดที่ X629620 Y777359 ลักษณะภาพรวมกับทำสวนในพื้นที่โล๊ะ เป็นไม้ผลผสมผสานกับพืชสมุนไพร และไม้ใช้สอย พันธุ์ไม้ประกอบด้วย พญาปราบไฟ (พรวนกลุ่ม) นาคสะท้อนพิษ ว่านสาวหลง ว่านนางควน ลองกอง มะพร้าว ละมุด สะเดา มีไม้สะเดาที่ใหญ่มากแบบ 2 คนโอบ สูงประมาณ 40 เมตร สวนมะพร้าว สวนไผ่ตง ไผ่หวาน

สวนผลไม้ผสมผสานในพื้นที่โล่งและมีพืชสมุนไพรคลุมดิน

ว่านสาวหลง

ว่านนางกวัญ

ละมุด

สะเดายักษ์

ไผ่หวาน

ไผ่ตง

พันธุ์ไม้ที่พริมตลิ่งชายคลองเป็น ไม้ยืนต้นเช่น สะเดา ไผ่ และวัชพืช และมีไม้ที่พังลงไปในลำคลอง การใช้ประโยชน์ มีคนนำพืชสมุนไพรไปใช้ทำยา

แนวคิการทำสวน มีหลายสิ่งหลายอย่างไว้กิน และแบ่งปันให้กับพี่น้อง เครือญาติ

ประโยชน์ที่ได้รับ รายได้เสริม เช่น ผักเหมาียง เก็บเดือนละ 4 หน หนละ 50 มัด ซึ่งมีผักเหมาียง 2 สวน

พันธุ์ไม้ที่ขึ้นตามชายคลอง

ตลิงพังเป็นแนวสูง ทำให้ต้นไม้ริมคลองล้ม

2.นายตาบ บิลมูสา

ลักษณะการทำสวน เป็นสวนผลไม้ ผสมผสานในบริเวณบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ราบ ส่วนพื้นที่เนิน มีการทำสวนยางแบบพืชร่วมยาง และสวนยางเชิงเดี่ยว โดยมีสวนยางเชิงเดี่ยวประมาณ 3 ไร่ อายุ 27 ปี

พันธุ์ไม้ที่พบในพื้นที่ราบ บริเวณเดียวกับบ้าน ได้แก่ จำปาตะ มะพร้าว ลองกอง ทุเรียน มังคุด สละ ผักกูด ผักเหมาียง และกล้วย

สวนผลไม้ผสมผสาน และพืชคลุมดินในสวน

พันธุ์ไม้ที่พบพื้นที่เนิน เป็นลักษณะการทำสวนยางผสมผสาน ต้นยางอายุ 2 ปี และมีกล้วยผสมผสาน ได้แก่ กล้วยนางยา กล้วยหิน กล้วยไข่ รวมประมาณ 240 กอ และมีผักสวนครัว ได้แก่ เหาะมะเขือพวง ดีปลี ถั่วพู ตะไคร้ ขมิ้น

สวนยางอ่อนปลูกไม้ผสมผสาน และปลูกกล้วยจำนวน 240 กอ

แนวคิดการปลูกกล้วยในสวนยางเล็ก เนื่องจากระหว่างที่รอการตัด จะได้มีรายได้เสริมเข้ามา และปลูกพืชสวนครัว เพราะไม่ต้องซื้อ จะซื้อเฉพาะ กะปิ เกลือ หอม กระเทียม

ประโยชน์ที่ได้รับ จากการขายกล้วย อาทิตย์ละ 400-500 จะมีพ่อค้าเข้ามารับ หรือบางครั้งฝากเพื่อนบ้าน และประโยชน์ของการปลูกกล้วยในสวนยาง ทำให้เกิดความชุ่มชื้นกับสวนยาง ในฤดูแล้ง ลักษณะดินไม่ร่วน ไม่แข็ง และลดความแรงของน้ำได้

ปุ๋ยที่ใช้ขณะนี้ในสวนยางอ่อนคือ ตราหว่าวคันไถ 4 ไร่ 3 กระสอบ ปุ๋ยอินทรีย์

วิธีการกำจัดวัชพืช ตอนเล็ก ๆ ใช้วิธีการถาง ตอนปัจจุบันใช้วิธีฉีดหญ้า

3.นายดลตอเย็บ

ลักษณะการทำสวนเป็นสวนผสมผสาน ประมาณ 2 ไร่ มีพืชผสมผสาน ได้แก่ ไม้ผล เงาะ ลองกอง มะพร้าว ทุเรียน สะตอ จำปาตะ มังคุด มะปริง ผักกูด ผักเหียง ฝรั่ง ฝรั่งเลียง ทั้ง จำปา กล้วย มีกล้วยหิน กล้วยป่า นางยา กล้วยไข่ หอมเหลือง และพื้นที่บ้านติดกับพื้นที่ทางน้ำ ในพื้นที่ทางน้ำมีการปลูกไผ่ และ เว้นไม้ป่าไว้ ส่วนพื้นที่บนเนิน มีการปลูกผักเหมียง เป็นส่วนใหญ่ แซมด้วย กล้วย ลองกอง สะเตาะ กฤษณา จำปาตะ มะเขือยาว พลับบวบ โขม ยี่ปี่ ตะไคร้ ตะเคียนทอง มะฮอกกานี และพื้นที่บนเนินสูง เป็นลักษณะ สวนยางเชิงเดี่ยว

สวนผลไม้ผสมผสาน

การเว้นไม้ป่าริมคลอง

การปลูกไม้ในพื้นที่เนิน

การทำสวนยางเชิงเดี่ยว

แนวความคิดการทำสวน มีการปลูกไม้ไผ่ยึดหน้าดินกันกัดเซาะ ไม้ไผ่เดิมไว้บริเวณที่เป็นทางน้ำไหล
เมื่อก่อนประมาณ 20 ปี ก่อน 2527 เดิมบริเวณนี้มีการทำสวนยางพารา และมีต้นไม้หลากหลายชนิด
โดยคนเฒ่าคนแก่ปลูกไว้เมื่อประมาณ 2505

4.สวนนายเจ๊ะเลาะ (สวนที่ 2) อยู่ติดริมลำธารที่มีพืชคลุมดินขึ้น และมีฝายกั้นลำน้ำธรรมชาติ

สวนผลไม้ผสมผสานและพืชคลุมดิน

สวนริมคลอง มีฝายกั้นน้ำธรรมชาติ

ลักษณะการทำสวนแบบผสมผสาน มีพันธุ์ไม้ ได้แก่ จำปาตะ ทะเรียน มะพร้าว ลองกอง สะเดา ไม้สูง 20-30 เมตร พืชชั้นต่ำ ปุค ใบไม้เป็นปุย มังคุด ทั้ง สะเดา เนียงนก ต้นหว้า ต้นเชียด นมควาย ต้นนางครวญ บอนเกล้าหวี

ปัญหาที่พบ ดินยุบลงไปใคลอง ความสูงประมาณ 3-4 เมตร กว้าง 5 เมตร

ดินทรุดตามสวนที่อยู่ริมคลอง

5.สวนนายตาบ (สวนที่ 2) มีพื้นที่จำนวน 5 ไร่ และมีพื้นที่เป็นลักษณะโล๊ะ ในพื้นที่โล๊ะมีพันธุ์พืช คือ กล้วย
เถื่อนที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ และมันเทศ

กล้วยเถื่อนขึ้นตามพื้นที่โล๊ะ

สวนผลไม้ผสมผสาน

พืชคลุมดิน

สวนที่ 2 เป็นสวนในพื้นที่ราบ ลักษณะการทำสวนผสมผสาน มีผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน จำปา มะพร้าว สะตอ ขนุน ลองกอง มังคุด สะเดา เนียงนก บุก ต้นปลายสาร ทำยาแก้ไข้

สวนผลไม้ผสมผสาน

พืชคลุมดิน

ต้นปลายข้าวสาร

6.สวนนางพะอบ ลักษณะการทำสวนผสมผสาน มีทุเรียนบ้านสูงประมาณ 30 เมตร มีต้นสะเดา อายุ 24 ปี สูงประมาณ 40 เมตร ลองกองเขียวหวาน ทุเรียนพันธุ์ชะนี ก้านยาว จำปาพะพันธุ์มังกรทอง

สวนผลไม้ผสมผสานและพืชคลุมดิน

7.สวนนายอดิตดาเรต สวนที่ 2 เป็นลักษณะพื้นที่ราบ

สวนผลไม้ผสมผสานและพืชคลุมดิน

สวนยางปลูกกล้วยระหว่างร่องและพืชคลุมดิน

ลักษณะการทำสวน เป็นสวนยางพารา อายุประมาณ 5 ปี มีกล้วยอยู่ระหว่างร่องยาง ประมาณ 90 กอ และมีสวนผสมผสาน มีมังคุด เงาะ ลองกอง จำปาตะ พุเรียนบ้าน 4 ต้น สูงประมาณ 30 เมตร

8.สวนป่าไพร สภาพสวนโล่งข้างใน อยู่ติดริมคลองเป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิม ลักษณะพืชริมคลอง ป่าริมคลอง ภาพน้ำเซาะทรายได้รากไม้ มีต้นหว้าริมน้ำ เป็นป่าธรรมชาติ มีการเว้นป่าริมคลอง ป่าริมคลองธรรมชาติ

สภาพสวนโดยทั่วไปและพืชคลุมดิน

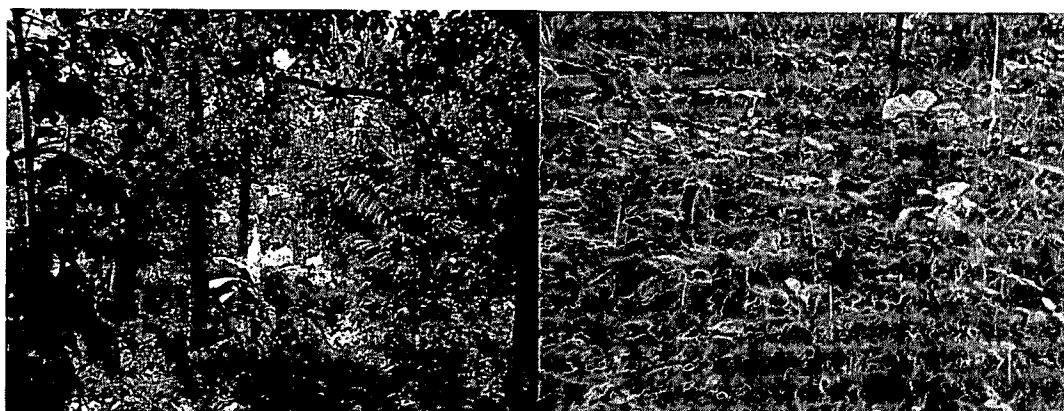
พืชริมคลอง

ป่าริมคลอง

การเว้นป่าริมคลองธรรมชาติในสวน

9.สวนนายเจ๊ะเลาะ (สวนที่3) มีพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ เหลือ 3 ไร่ เนื่องจากคลองกินไป 1 ไร่

สวนผลไม้ผสมผสาน และพืชคลุมดิน

ลักษณะการทำสวนผสมผสาน ในพื้นที่ราบ มีพันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ จำปาตะ ทุเรียนบ้านโบราณ 2 ต้น มะมุด ตะมุด ลองกอง เงาะ ขนุน มะพร้าว กฤษณา ไม้ไผ่ กากะเพรา ยางนา หัง หุ้งฟ้า มะไฟ ขว้าง กากะโพรบัสต้า มะค่าโมง โปรงยาง ตะเคียนทอง ตะเคียนตาแมว

ส่วนในพื้นที่โล่ง มีการปลูกพืชผสมผสาน มีพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ คือ ไม้บงหวาน ไม้ตง ไม้เลียง ไม้ปราชญ์ ไม้หมาจู ไม้หก และมีต้นคราม สะเดา เงาะ พื่อ จำปาตะ สะเดา พะยอม ปออง น้ำข้าว และมีพืชร่วม

ต้นจำปาตะ

ไม้ไผ่พันธุ์ต่าง ๆ ในพื้นที่โล่ง

ต้นน้ำข้าว

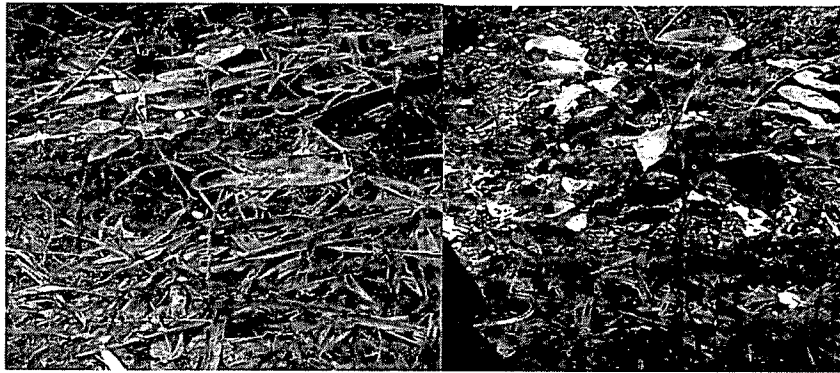
พื้นที่ที่ติดริมคลองพบมีต้นไผ่ เตี้ยปล้อง กุ่ม หว่า เหมียงอาม จะมีตลอดแนว และเมื่อน้ำกัดเซาะ ดึงใช้วิธีการปลูกไม้ เพื่อกันตลิ่งพังเช่น มะยมหอม ปลูกไผ่ ต้นประ พยุง ตะเคียน เตียน

ต้นกุ่ม

ต้นไผ่ตามแนวคลอง

ต้นปะ

ต้นพะยุง

ต้นตะเคียน

พบลักษณะทรายทรุดเข้าไปถึงผิวง

ทรายทรุดเข้าหาผิวง

แนวกิจการทำสวน ปลุกให้ได้เห็น ได้ใช้ และได้ศึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการทำสวน ตัดส่งดาหลา เดือนละ 3 ครั้ง ตัดวันพฤหัสบดีสัปดาห์วันศุกร์ และตัดหน่อไม้ขาย และเพาะกิ่งพันธุ์ขาย

9.สวนนางผะอบ (สวนที่ 2) บริเวณสวนดิริมลำธาร บริเวณดังกล่าวมีการมาเล่นน้ำ มีชาวบ้านทั้งนอกและในพื้นที่ ใช้เป็นสถานที่พักผ่อน

สวนติดลำธาร

พืชที่พบบริเวณริมลำธาร ได้แก่ หว่า สาย วัชพืช เตียน เถียงพรา หมุย โฝ๊ะ ถัดขึ้นไปเป็นพื้นที่เนินเขา มีกล้วยประมาณ 36 กอ กล้วยน้ำว้า เป็นลักษณะพืชร่วมยาง เป็นยางอ่อน อายุ 2-3 ปี มีเตียนทอง จำปาตะไผ่ แร้ว จิก เอาะ หูกวาง เนียง ขวาด แซะ ปออง

สวนพืชร่วมยาง

ต้นเอาะ

10.สวนนางสมทรง มีเนื้อที่ประมาณ 12 ไร่ พื้นที่ติดริมคลอง แต่มีการเว้นเขตคลอง และไม้ธรรมชาติ ไว้ พืชกลุ่มดินขึ้นกระจาย ต้นไม้ธรรมชาติที่เว้นเขตริมคลอง ได้แก่ แซะ เข้มป่า ม้าว ไม้ไผ่ เตาร้าง จวง ม่วงป่า เหยื่อจสูงประมาณ 20 เมตร ไข่เขียว สูงประมาณ 30 เมตร เปล้าทองสูงประมาณ 40 เมตร กระดุกไก่ป่า ไม้ไผ่ ไม้หนวล มะหาด มะปริง จี๋หนอน ไหลเผือก สายเสียด หลุมพอ ไม้หนูน ขนุนปาน

สวนยางผสมผสาน

การเว้นไม้ริมคลองธรรมชาติ

พืชคลุมดิน

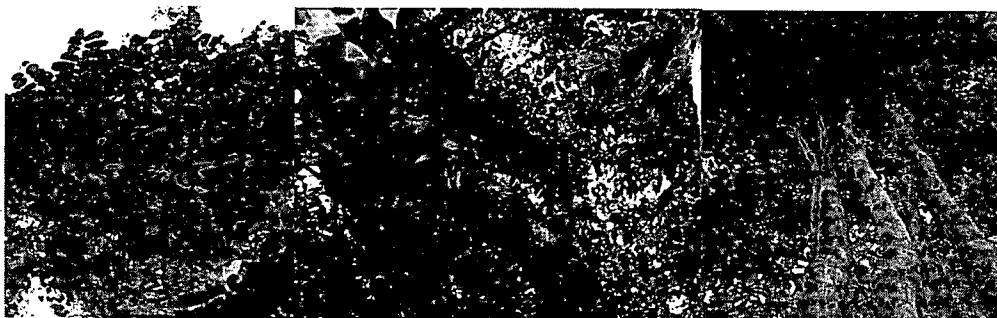

เข้มป่า

มวงป่า

เหยื่อจง

ไข่เขียว

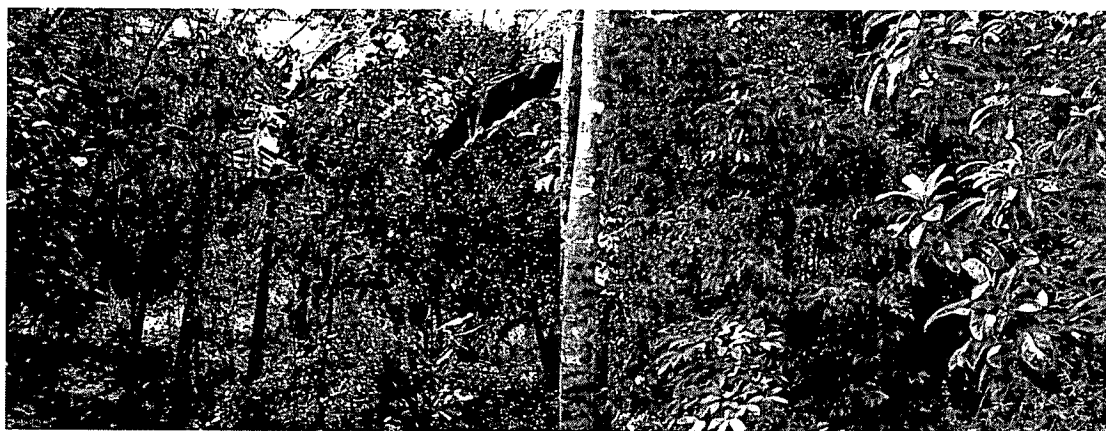

เปล้าทองสูง

ไผ่นวล

ไผ่เผือก

พื้นที่เหนือลำธารขึ้นไป ลักษณะการทำสวนผสมผสาน มีพื้นที่ 2 ไร่ มีจำปาอะ ส้ม ขนุน ละไม
ทุเรียน สะตอ ลองกอง มะนาว ดาหลา ชะมวง ไม้ค้อนตีหมา สละ เทพทาโร และเป็นพืชร่วมยาง

ลักษณะการทำสวนผสมผสานบนพื้นที่เชิงเขา

ไม้ค้อนตีหมา

ต้นหมุย

ต้นเหมียง

ความคิดเห็น จุดที่ควรมีการสร้างฝายหิน เพื่อกักเก็บน้ำและสามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยว

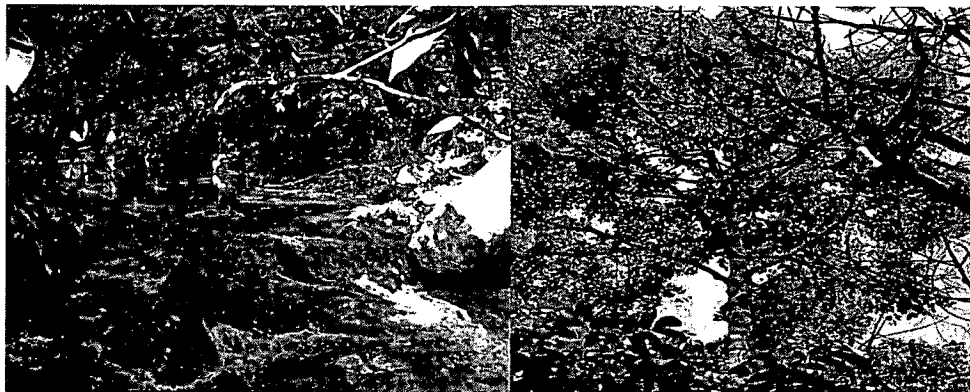
จุดที่ควรสร้างฝายกักเก็บน้ำ

11.นายรอม่าน บิลอาห์ลี เป็นพื้นที่ป่าชายคลอง พบไม้ปลูกใหม่ เช่น ลองกอง ยางนา ทุเรียน พะยอม ตะเคียนทอง ขนุน สะตอ มะปริง หลุมพอ ตะเคียนทอง

สวนผลไม้ผสมผสานและพืชคลุมดิน

12.สวนนายหมัด จำนวนเนื้อที่ 5 ไร่ เป็นพื้นที่ชายคลอง ปลูกไม้ พะยอม ตะเคียนทอง เงาะ มังคุด ทุเรียน ลองกอง สะตอ จำปาดี หลุมพอ ต้นละไม ส้มเกล็ด เตาร้าง ผ่าสีสุก ไข่เขียว

สวนริมคลอง

ต้นส้มเกล็ด

พบตาน้ำระดับความห่างจากริมคลอง ประมาณ 15 เมตร อยู่สูงกับคลองประมาณ 2 เมตร

ตาน้ำริมคลอง

13.นายเจ๊ะเลาะ (สวนที่4) มีพื้นที่ติดริมธาร มีฝายกักน้ำ ไม้ที่พบต้นหลุมพอ เดิม หว้าเดิม ทั้งเดิม ตะเคียนทอง ดอกค่าง ริมคลองมีลักษณะเป็นหิน ต้นไม้บริเวณนี้จะพบกับท่อปะปาของหมู่ที่ 4

สวนไม้ยืนต้นริมคลอง

14.นายร่อแอ พื้นที่ประมาณ 4 ไร่ เป็นพื้นที่ราบและเนินเขา พันธุ์ไม้ที่พบ ลองกอง ยาง กฤษณา เตย หว้า มะปริง หลุมพอ ส่วนพื้นที่เนิน มีไม้ขึ้นเยอะและมีความสูง

สวนผลไม้และไม้ยืนต้น

15.สวนนายเจ๊ะเลาะ บิลอะหลี สวนที่ 1

ลักษณะการทำสวน เป็นการทำสวนผสมผสาน พันธุ์ แบ่งพื้นที่การทำสวนออกเป็น 2 แปลง เป็นแปลงทดลองปลูกต้นไม้อื่น 0.5 ไร่ ในแปลงจะมีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด มีการไม้ที่สำคัญ คือ ผักเหมียง มีการตอนกิ่งผักเหมียงนำไปเพาะชำ และแปลงยางพาราปลูกพืชร่วมยาง

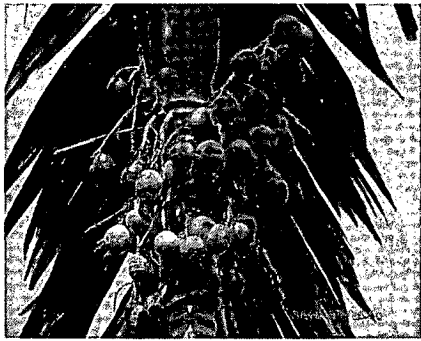
แปลงทดลองปลูกไม้อื่น ๆ และการตอนผักเหมียง

สภาพดินในสวนเป็นดินร่วน มีเศษใบไม้ห่อคลุมดิน เกิดการทับถมเป็นปุ๋ยของพืชในสวน ทำให้เกิดความชุ่มชื้น ในสวนมีชุมชุมเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความสมบูรณ์ในดินและความชุ่มชื้นในสวน การทำสวนเป็นสวนผสมผสานมีความหลากหลายในพันธุ์ไม้ที่ปลูกและเอื้อในการเจริญเติบโต เช่น ต้นกล้วยมีใบใหญ่ช่วยกรองแสง และลำต้นช่วยอุ้มน้ำทำให้พืชรอบ ๆ ที่ปลูกในบริเวณใกล้เคียงเกิดความชุ่มชื้น ต้นหญ้าที่คลุมดินช่วยกรองแสง และรักษาความสมบูรณ์ในดิน

ไม้ที่พบมีทั้งพันธุ์ไม้ที่ปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติ พันธุ์ไม้ที่ปลูก ได้แก่

1.ดาหลา 	2.มังคุด
--	--

3.หมาก

4.บอน

5.กลีบบเรด

6.ฝิ่นแส่นห้า

7.ข้าเหื่อง

8.ส้มม่าวอดขาว

9.เทียน

10.หวายเหล็ก

11. ผักเหมียง

12. ผักกูด

13. มะยม

14. พญู

15. ชิงดอเดี่ยว

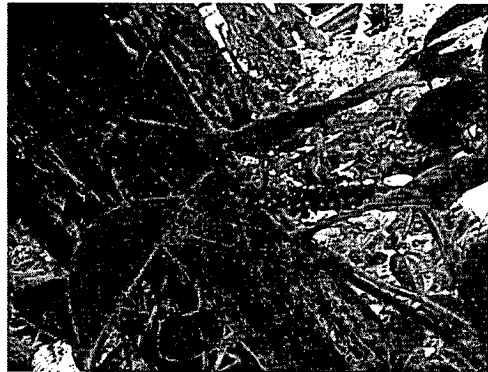
16. สลະ

17. ไพล่ม่วง

18. พริก

19. มะพร้าว

20. ชะอมไม่มีหนาม

21. ส้มจี๊ด

22. จังกระ

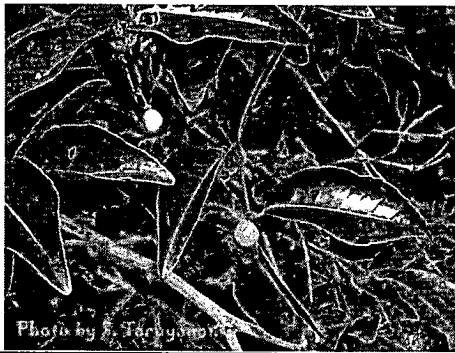
23. ส้มนาง

24. สร้อยมโนราห์

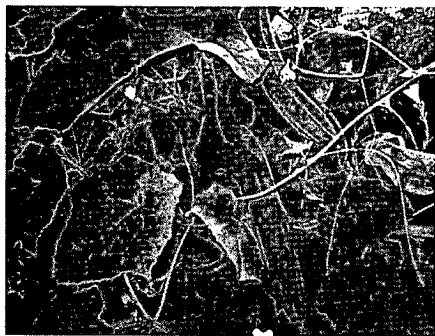
25.เห็ดหมูน

26.บอระเพ็ด

27.บวบ

28.สับเล็ดแดง

29.สาธุอีสาน

30.เหมาโบโร

31.มันล้าปะหลัง

32.คราม

พันธุ์กล้วยที่พบในสวน เป็นสวนกล้วยใหญ่มีจำนวน 9 กอใหญ่ ลักษณะต้นกล้วยใหญ่มีลูกตก อายุประมาณ 9 ปี สูง 6 เมตร พันธุ์กล้วยที่พบ ได้แก่กล้วยนางยา กล้วยน้ำหว่า กล้วยหอม กล้วยหิน และ กล้วยไข่

16. สวนนายแซเด๊ะ บิลอะหลี

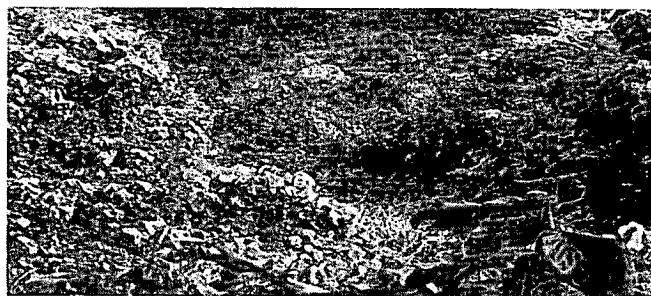
สภาพการทำสวนเป็นสวนยางผสมผสาน จำนวน 4 ไร่ แบ่งเป็นสวนยางเชิงเดี่ยวจำนวน 2 ไร่ ต้นยางที่ปลูกเป็นปายางแกมีอายุ 25 ปี ไม่พืชรูมดิน หรือมีเป็นหย่อมไม่มาก และปลูกพืชร่วมยางจำนวน 2 ไร่ ในสวนผสมได้ปลูกต้นยางพาราไว้เช่นกัน ต้นยางมีอายุ 5 ปี

สวนยางเชิงเดี่ยว

1.1 พันธุ์ไม้ที่ปลูกในสวนผสม ประกอบด้วย มะม่วง สละ ทุเรียน สะตอ ลองกอง จำปาตะ อ้อยดำ มะละกอ สัปรด ตะไคร้ กระต๊อไก่ดำ พลู หม้อข้าวหม้อแกงลิง ย่านาง ส้ม บอนกุ่ม บัวบก กฤษณา มันสำปะหลัง ขมิ้น มะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว มังคุด สะเดา ตะเคียนทอง ไม้ไผ่ ทั้ง กะพ้อ

1.3 สวนผสมและปายางเชิงลูกเขา มีลักษณะทอดยาว คลื่นห่างจากคลองประมาณ 30 เมตร ตรงเชิงลูกเขามีพืชรูมดินขึ้นปกคลุมเป็นจำนวนมาก สามารถยึดแนวการพังของตลิ่งเชิงเขาได้เป็นอย่างดี

ลักษณะพืชคลุมดินที่ขึ้นปกคลุมตามแนวเชิงลูกเขาริมตลิ่งคลอง

พันธุ์พืชที่พบในการทำสวนตรงแนวเชิงลูกเขา มีดังนี้ผักกูด เตยหอม ลามท่อม ชะพลู สาวน้อยปะแป้ง พริกขี้หนู ไก่เถื่อน มะเขือ จำปาตะ บอนดำ

17. สวนยี่หมุด บิลอะหลี่

ลักษณะการทำสวน

1.1 ป้ายางอ่อนอายุ 4 ปี ปลูกกล้วยระหว่างร่องยาง จำนวน 112 กอ พันธุ์กล้วยที่พบได้แก่ กล้วยหิน กล้วยไข่ กล้วยน้ำหว้า กล้วยนางยา พันธุ์ไม้อื่น ๆ ในสวน มีกฤษณา พัง สละ กะป้อ

ปลูกกล้วยแซมร่องยางอ่อน

1.2 สวนผลไม้ผสมผสานอยู่ติดริมคลอง และมีพืชคลุมดินได้ต้นไม้

สวนผลไม้ผสมผสาน และต้นเฟิร์น พืชคลุมดินในสวน

พันธุ์ไม้ที่พบในสวน ได้แก่ มังคุด ลองกอง เงาะ กล้วยไข่จำนวน 200 กอ ยางอ่อน หมาก มะพร้าว ขนุน ละไม สะเดา เฟิร์น ซึ่งเฟิร์นเป็นพืชคลุมดินที่สร้างความชุ่มชื้นให้กับดินและต้นไม้ที่ขึ้นในบริเวณนั้น

18.สวนเสาดီး

1.1 ป่ายางและสวนผสมผสาน ดิคริมคลองลำแสง เดิมเคยเป็นป่ายางแก่ เมื่อโค่นยางจึงได้ทำสวนผลไม้ และปลูกยางพาราใหม่ ตอนที่โค่นยางเพื่อปลูกใหม่นั้นไม่มีการไถพรวน

สวนผสมผสาน และ พืชคลุมดิน

พันธุ์พืชที่พบในสวน ได้แก่ ต้นสะเดา จำปาทอง ทุเรียน หัง มังคุด จำปาตะ ตะเคียน 3 พอน กล้วย เตือน ยางพาราอ่อนอายุ 4 – 5 เดือน ไม้ไผ่ และต้นทั้งที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยเจ้าของสวนได้เว้นเอาไว้

ต้นยางพาราเริ่มปลูก และต้นทั้งที่เจ้าของสวนเว้นไว้

19.สวนยี่หมีด (1)

เป็นสวนเกษตร 4 แนว ปลูกยางพาราและพืชร่วมยางประเภทไม้ใช้สอย อยู่บริเวณใต้สายไฟฟ้าแรงสูง มีพืชคลุมดินขึ้นปกคลุม พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ตะเคียน กะป้อ ปลูกต้นไม้เป็นแนวเด่น

ภาพรวมสวนยี่หมีด

ลักษณะสวนเกษตร 4 แนว

พืชคลุมดิน

ต้นกะป้อ

ปลูกต้นไม้เป็นแนวแดน

ต้นไม้ได้สายไฟฟ้าแรงสูง

20. สวนนายอดิระ

1.1 สวนใกล้บ้าน ปลูกกล้วยเป็นหลัก เดิมเป็นป่ายางแก่ เมื่อโคนจึงทำการปลูกกล้วย มีจำนวน 118 กอ และปลูกพืชอื่น ๆ แซมในสวนกล้วย มีพืชคลุมดินขึ้นปกคลุม พันธุ์กล้วยที่ปลูก ได้แก่ กล้วยนางยา กล้วยน้ำหว่า กล้วยหิน กล้วยไข่ พันธุ์กล้วยนางยาปลูกมากที่สุด เนื่องจากปลูกง่ายขึ้นได้ดีกับดินทุกประเภท พืชที่ขึ้นแซมในสวนกล้วย ได้แก่ ต้นดาหลา

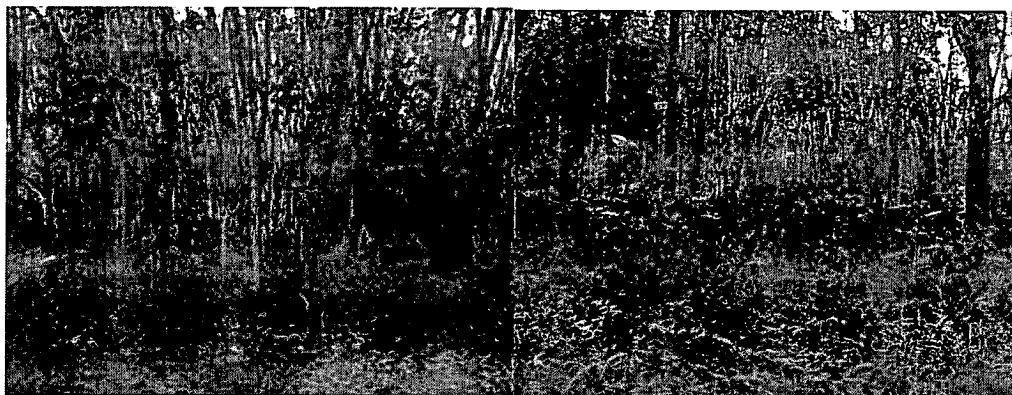

สวนกล้วยและพืชคลุมดิน

ปลูกกล้วยเพื่อส่งแม่ค้าที่คูเต่าในอำเภอหาดใหญ่ ขายได้ครั้งละ 1,500 – 2,000 บาท เฉลี่ยราคาเครือละ 100 บาท การส่งขายจะฝากเพื่อนบ้านที่ออกในเมือง ปลูกกล้วยมาได้ 8 ปีแล้ว ช่วงปีแรกยังขายไม่ได้ เพราะกล้วยกำลังเติบโต ปีที่ 2 และ 3 เริ่มขายกล้วยได้ การเก็บเกี่ยวอาทิตย์ละ 1 ครั้ง ได้ครั้งละ 3 เ่ง ใน 1 เ่ง จะใส่ได้ 3 เครือ

1.2 สวนยางปลูกพืชร่วมยางประปราย ยางพารามีอายุ 30 ปี ตามร่องยางปล่อยให้พืชธรรมชาติขึ้น

เอง

พีชร่วมยางในสวน

21.สวนยี่หมาน

ปลูกพีชร่วมยาง มีการเว้นร่องยางไม่มีการถาง แต่จะถากหญ้า (วัชพีช) ตามแถวยาง มีต้นตะเคียน 3 พอน ขึ้นในสวนยาง ลำต้นสูง

สภาพในสวนยาง

ต้นตะเคียน 3 พอน

จากข้อมูลลักษณะการทำสวนในพื้นที่ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการทำสวนเชิงผสมผสาน ซึ่งเป็นการทำสวนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำมาตั้งแต่เริ่มเข้ามาบุกเบิกป่าทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ โดยเฉพาะการทำสวนในบริเวณพื้นที่ติดริมคลองจะเป็นการทำสวนผสมผสานและมีการเว้นไม้ป่าธรรมชาติที่ขึ้นริมคลองเพื่อช่วยยึดหน้าดิน ทำให้จุดที่มีการเว้นไม้ป่าริมคลองไม่มีการพังทลายของตลิ่ง น้ำใส พบสัตว์น้ำประเภทปลาและชาวบ้านนำเบ็ดมาตกปลา ซึ่งเป็นพื้นที่และสายคลองที่ยังใช้ประโยชน์ด้านการทำมาหากินของคนในชุมชนได้ พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่เว้นริมคลอง ได้แก่ หว้า สะเดา ไม้ไผ่ เตยปล้อง กุ่ม หว้า เหมียงอาม ตะเคียน เฌียงพร้าว หมุย แซะ เข็มป่า ม้าว เตาร้าง จวง มวงป่า เขื่อนจง ไข่เขียว กระดุกไก่อ่า ไหลเผือก หลุมพอ นุ่น ขนุนป่าน และทัง โดยปลูกเป็นแนวตามตลิ่งชายฝั่งคลอง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีรากยึดเหนี่ยวลงลึกในดิน รากขยายเป็นวงกว้าง เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำตัวอ่อน

สำหรับพื้นที่สวนเกษตรที่มีประสบปัญหาตลิ่งพัง พบว่า เจ้าของสวนได้ปลูกพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติยึดหน้าดิน ได้แก่ มะยมหอม ไม้ประ พยุง ตะเคียน เฌียม และพืชคลุมดิน ได้แก่ ไก่เถื่อน เฟิร์น เป็นต้น แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาตลิ่งพังได้ ซึ่งมีแนวโน้มตลิ่งพังและขยายเป็นวงกว้างมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน

รากต้นหว้าช่วยยึดริมตลิ่งและเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำตัวอ่อน

การปลูกไม้เพื่อยึดริมตลิ่ง และการเว้นไม้ธรรมชาติริมคลอง

3.2 พันธุกรรมท้องถิ่นโดยเฉพาะพันธุกรรมกล้วยในพื้นที่คลองลำแขงจากอดีตถึงปัจจุบัน และระบบภูมิปัญญา

สำหรับพันธุ์กล้วยที่พบในพื้นที่แบ่งออกเป็น 8 ชนิดพันธุ์ ได้แก่ กล้วยน้ำว้า นางยา ไช้ หิน หอม เล็บมือนาง หอมทอง กล้วยกุ้ง และพันธุ์กล้วยที่ปลูกมากที่สุดได้แก่ กล้วยน้ำว้า มีสูงถึง 15 ราย ตามด้วยกล้วยนางยา 14 ราย และกล้วยหิน 12 ราย

พื้นที่พบการปลูกกล้วย ส่วนใหญ่จะอยู่ตามพื้นที่ราบ บริเวณบ้านเรือน และพื้นที่เนินเขา ในสวนยางที่ยังไม่ได้เปิดกรีด หรือสวนยางอายุประมาณ 1-2 ปี สำหรับพันธุ์กล้วยที่อยู่บริเวณริมคลองจะมีน้อยมาก นอกจากกล้วยป่า

ลักษณะการปลูกกล้วย บริเวณพื้นที่บ้านเรือน

การปลูกกล้วยบริเวณสวนยางอ่อน

แนวความคิดการปลูกกล้วยของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่คือปลูกให้ความชุ่มชื้นกับดินที่มีการตัดโค่นสวนยางเก่า และเป็นการให้ความชุ่มชื้นและเป็นร่มเงาให้กับยางอ่อน ทำให้ดินไม่แข็ง และที่สำคัญคือมีรายได้ระหว่างการรอกรีดยางพารา ส่วนใหญ่จะเห็นลักษณะการปลูกกล้วยในสวนยางพาราที่มีอายุ 1-2 ปี และปริมาณของต้นกล้วยจะให้ผลผลิตและลดลงเมื่ออายุมากขึ้นและเริ่มกรีดได้

สำหรับผู้ปลูกกล้วยน้ำว้ามีแนวคิดว่า ปลูกง่าย มีราคาตลอดทั้งปี มีอายุยืน และมีประโยชน์หลายด้าน ทั้งกิน ใช้ เป็นอาหาร และลดง่าย เพิ่มรายได้ ส่วนด้านระบบนิเวศจะช่วยดินอุ้มน้ำได้ดี และเป็นปุ๋ยให้กับพืชเมื่อต้นกล้วยตายไปแล้ว ลดการพังทลายของหน้าดิน

การปลูกกล้วยที่มีจำนวนลดลงเมื่อสามารถเปิดกรีดยางพาราได้

การปลูกกล้วยเพื่อเป็นแนวกั้นเขตบริเวณเตราะ ห้วย ก่อนที่น้ำจะไหลลงคลอง จะพบว่าในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงของการกัดเซาะหน้าดิน ทางพื้นที่ที่มีการปลูกกล้วยไว้เป็นแนวการกั้นเขต

และพื้นที่อีกบริเวณหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสนใจในการปลูกกล้วยคือ บริเวณใต้สายส่งไฟฟ้าแรงสูง เนื่องจากความสูงของกล้วยไม่เป็นอุปสรรคกับกระแสไฟฟ้า คนคลองลำแซงจึงใช้พื้นที่ใต้สายส่งไฟฟ้าแรงสูง สำหรับการปลูกกล้วยเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน

รูปภาพการปลุกกล้วยบริเวณใต้สายส่งไฟฟ้าแรงสูง

การปลุกกล้วยในสวนยางที่เพิ่งปลูกปีแรก ๆ จะช่วยสร้างความชุ่มชื้น และกล้วยสามารถเป็นร่มเงาให้กับต้นยางอ่อนได้ และที่สำคัญเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในช่วงที่ไม่สามารถได้รับผลผลิตจากยางพารา

นอกเหนือจากกล้วย ยังมีพันธุ์กรรมท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นในพื้นที่คลองลำแขง เป็นประเภทไม้ป่าที่อยู่บริเวณริมคลอง เช่น ตะเคียน ไข่เจียว หว่าหิน ซึ่งมีขึ้นเรือนยอดที่สูงที่สามารถช่วยเป็นป่าซับน้ำริมคลองได้ดี ส่วนพื้นที่ทำเกษตรในบริเวณที่มีไม้ป่าริมคลอง เจ้าของสวนจะเว้นไม้ป่าริมคลองไว้เป็นแนวลำคลอง ได้แก่ คุณสมทรง ถัดจากแนวไม้ป่า ก็จะเป็นการทำเกษตรแบบผสมผสาน ในสวนยาง ได้แก่ พันธุ์ไม้ประเภทสมุนไพร ผลไม้ และผักเหียงซึ่งเป็นผักที่สร้างรายได้ให้กับเจ้าของสวน

แต่สำหรับบริเวณที่ริมคลองที่มีการกัดเซาะไปแล้ว ชาวบ้านพยายามปลูกไม้เสริมเพื่อป้องกันการกัดเซาะ ได้แก่ ไม้ไผ่ คากหลา เป็นต้น

รูปภาพไม้ที่ปลูกในสวนที่ติดริมคลอง

ระบบภูมิปัญญาการนำพันธุ์กรรมท้องถิ่นมาใช้ในครัวเรือน

- มีการนำไม้ป่าที่เป็นสมุนไพรมาป้องกันและรักษาโรค ชาวบ้านในพื้นที่ จะใช้พืชสมุนไพรเป็นกิจวัตรประจำวัน เช่น ใบเหลียงคั่วไก่ เพื่อบำรุงกำลัง ลูกสมอนำมาทำน้ำหมัก ช่วยในการรักษากระษัยบ่อาหาร โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน ธันวาคม ลูกสมอจะหล่นร่วงให้สามารถเก็บได้ โดยเฉพาะบนเขาลูกกลม พืชสมุนไพรอีกตัวที่นำมาทำน้ำชา เช่น หัวไ้ห้วยเหล็ก โดยการนำมาแช่น้ำสัปดาห์ ใช้เวลาประมาณ 30 วัน ใช้ดื่ม จะช่วยเรื่องเลือดลม เบาหวาน หากอบบนเขาเรดาห์ และคลองลำแขง พืชสมุนไพรสมุนไพรจะสามารถทำเป็นชา บำรุงกำลัง

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในคลองลำแขง

จากศักยภาพของพื้นที่คลองลำแขงที่เห็นเด่นชัด เรื่องการทำสวนเกษตรผสมผสาน และการจัดการน้ำโดยการพึ่งตนเองของชุมชน ทางทีมวิจัยจึงได้คิดวิเคราะห์กันต่อว่าจะนำศักยภาพเหล่านี้มาเพื่อจัดการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่เพื่อการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว การสร้างการเรียนรู้เรื่องการทำสวนเกษตรแบบอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ของคนในชุมชน และสร้างอาชีพเสริมที่จะก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน

ที่ผ่านมาทางนักวิจัยได้มีการทดลองจัดการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การท่องเที่ยวแบบเปิดในช่วงฤดูร้อน (หน้าแล้ง) 2) การท่องเที่ยวแบบต้องมีการจัดการ เช่น เดินป่า 3) การ

ท่องเที่ยวแบบแรลลี่ และ 4) การท่องเที่ยวแบบมารับประทานอาหารและผลไม้ โดยจัดเป็นบุฟเฟ่ในช่วงฤดูกาลผลไม้

1. ท่องเที่ยวแบบเปิดช่วงฤดูร้อน

ทางทีมไม่ต้องจัดการมาก หรือมีกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ เนื่องจากช่วงนี้เป็นการมาเที่ยวพักผ่อนของคนในพื้นที่และนอกพื้นที่เพื่อมาเล่นน้ำคลายร้อน เพียงแต่จัดการในส่วนของคนในชุมชน ได้แก่ การจัดการร้านค้า การจัดการขยะ การเปิด-ปิดประตูน้ำ การจัดการห้องน้ำ และที่สำคัญคือรถ

วิธีการจัดการ การจัดการขยะ โดยการแบ่งคนรับผิดชอบ โดยเก็บเงินจากร้านค้า ร้านละ 20 บาท ให้กับคนที่ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้ตรวจสอบความสะอาดบริเวณแหล่งท่องเที่ยวนั้น ส่วนร้านค้าต้องดูแลความสะอาดในพื้นที่บริเวณหน้าร้านของตัวเอง

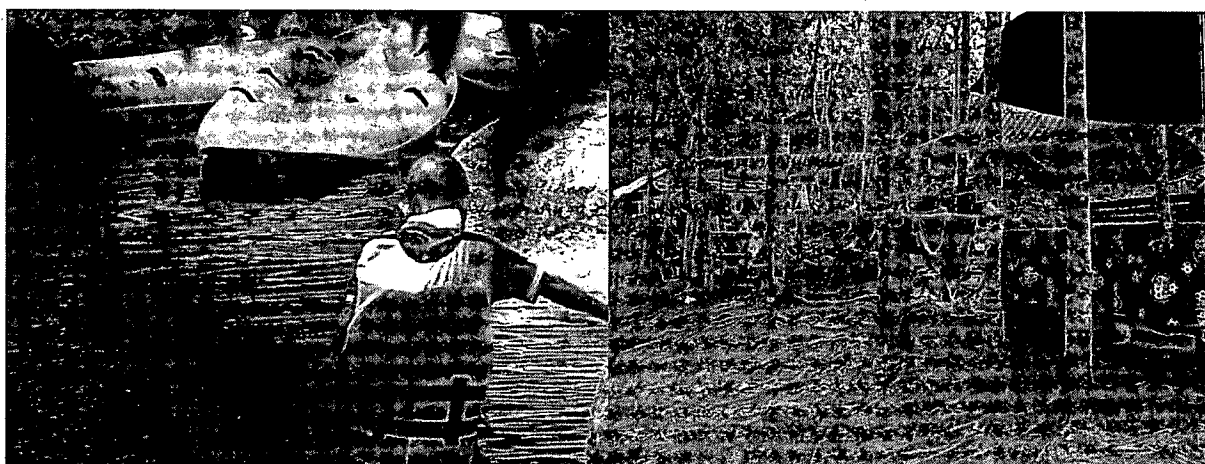
การจัดการร้านค้า มีประมาณ 19 ร้าน แต่ละร้านขายไม่เหมือนกัน รายได้รวมทุกร้าน เฉลี่ยแล้วประมาณ 10,000 ต่อวัน ขายได้ประมาณ 1 เดือน 100,000 บาท ในช่วงเมษายน ปี 2557

คนที่มาท่องเที่ยวจะเป็นในรูปแบบครอบครัว มาเที่ยวพักผ่อน

กติกา ห้ามของมีนเมา ซึ่งเป็นกฎของชุมชน

การจัดการสถานที่ มีการทำห้องน้ำ มีการปรับภูมิทัศน์ ปรับปรุงทางเดิน โชนจอดรถ มีการทำสะพาน ทำฝาย การหารายได้ส่วนกลาง โดยการล่องเรือ ทีมจะมีการยืมของหมู่บ้านอื่นมาให้บริการเช่า ส่วนค่าเช่า นำเข้าเป็นเงินกองกลางเป็นกองทุนเพื่อดูแลการท่องเที่ยว และส่วนหนึ่งแบ่งให้คนดูแลบางส่วน

คนที่มา ได้มาเรียนรู้เรื่องพันธุกรรมริมคลอง แต่ไม่ค่อยเป็นรูปแบบมาก โดยมีเจ้าหน้าที่คอยอธิบาย และให้ความรู้ มีการถามถึงเรื่องการบริหารจัดการน้ำ

รูปแบบการท่องเที่ยว ที่มีร้านขายของ และมีเรือให้เช่า

2 ทริปเดินป่า (ท่องเที่ยวแบบผจญภัย)

แบบไปกลับ

เริ่มเดินจากลานหินปูไปถึงน้ำตก ประมาณ 500 เมตร มีกิจกรรมที่เตรียมไว้สำหรับนักท่องเที่ยว คือ “การหลามข้าว” เป็นการหุงข้าวกับกระบอกไม้ไผ่ และทำกับข้าวที่เน้นผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ เล่นน้ำ กินข้าว กาแฟจากกระบอกไม้ไผ่ และการสปาเท้าด้วยปลา ระหว่างทางขึ้น-ลง จะเป็นกิจกรรม ศึกษาเรียนรู้ พันธุ์ไม้ริมคลอง เรียนรู้การใช้ชีวิตในป่า การทำสวนเกษตรผสมผสานที่เป็นการอนุรักษ์ ดิน น้ำ ป่า

การคิดค่าบริการจ่ายต่อกัน ค่านายพราน จ่ายค่าน้ำทาง 2 คน 600 บาท ค่าอาหาร 100บาท/หัว/มื้อ เบรก 30บาท/หัว/มื้อ ค่าเช่าแปด 20บาท/หัว/วัน ค่าเช่าเต็น 150บาท/คืน/หลัง

แบบค้างคืน

จะมีการเดินขึ้นเขา ในพื้นที่ที่สูงกว่า และมีกิจกรรมเรียนรู้พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า เท้าสัตว์ป่า ต้นกำเนิด สายน้ำ กิจกรรมกลางคืน ตามกลุ่มเป้าหมาย

3 แรลลี่

- แรลลี่เด็ก (เยาวชน) เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกให้เด็กโดยการจัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้เรื่องป่าไม้และประโยชน์ของป่าไม้ให้กับเด็ก กิจกรรมที่จัดให้คือ เมื่อลงทะเลเบียน มีการกล่าวเปิดโครงการ กล่าวต้อนรับ ละลายพฤติกรรม แบ่งกลุ่ม ออกตัวปั่นจากศูนย์การเรียนรู้เกษตรชาติสู่ไปตามเส้นทางปั่นผ่านสวนเกษตรเพื่อไปยังฐานต่างๆ

ฐานที่ 1 เรียนรู้เรื่องเกษตรชาติสู่

ฐานที่ 2 เรียนรู้สมุนไพร "พลังเยาวชนปรงยา" เรียนรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในชีวิตประจำวันเพื่อนำมาใช้ทำยารักษาโรค

ฐานที่ 3 ตักน้ำใส่ขวด "สามัคคีรุ่นเยาว์" เกมสืบทอดความสามัคคีและไหวพริบปฏิภาณ

ฐานที่ 4 ฝายมีชีวิต "พลังเล็กๆของเด็กน้กบ้น" ให้เยาวชนร่วมกันตักทรายใส่กระสอบเพื่อสร้างฝายมีชีวิตร่วมกัน

รับประทานอาหาร เล่นน้ำ ปิดกิจกรรม มอบเกียรติบัตรหรือรางวัล แยกย้ายกลับบ้าน

ผลจากการจัดกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวแก่เด็กและเยาวชน มีเยาวชนให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมตามเป้าหมายที่ได้คาดหวังไว้ พร้อมกับมีทีมงานผู้ปกครองรวมถึงผู้นำชุมชนและชาวบ้านให้ความสนใจและให้ความร่วมมือในกิจกรรมเป็นอย่างดี ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความสนุกสนาน มีความเพลิดเพลิน และได้รับสาระความรู้จากการปั่นจักรยานเพื่อท่องเที่ยวและเรียนรู้วิถีเกษตรในครั้งนี้

ทีมงาน ได้ประสบการณ์การจัดกระบวนการกับเด็กกลุ่มเล็กๆ ได้เห็นความพยายามของเด็กๆ และความสามัคคีของทีมงาน

- แรลลี่ผู้ใหญ่

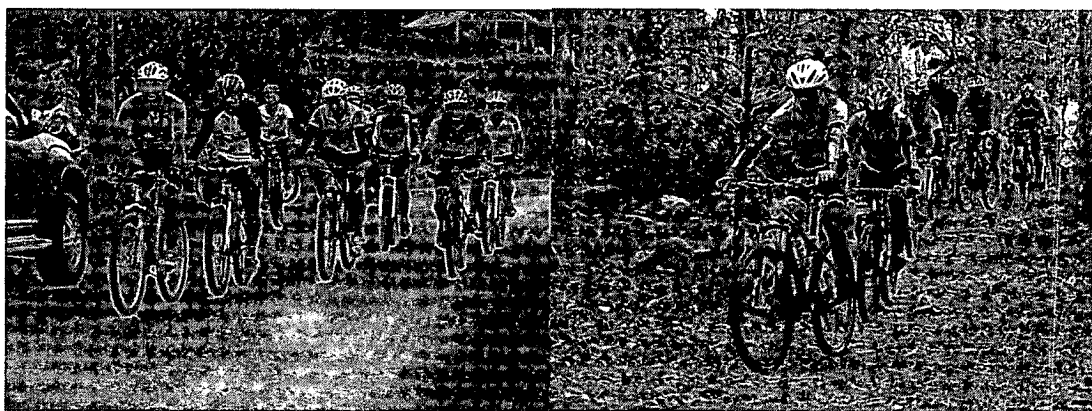
ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2558 ณ พื้นที่บ้านคลองลำแขวง ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา มีการสำรวจเส้นทาง และจัดทำเส้นทางร่วมกับทีมชาวบ้านในพื้นที่คลองลำแขวง การปิดป้ายฐานเรียนรู้เกษตรผสมผสานบนเส้นทางแรลลี่ และมีการวาดแผนที่เส้นทางปั่นจักรยาน

- จากการสำรวจซึ่งมีอยู่ สิบห้าจุดที่ต้องพัฒนาเปิดเส้นทางใหม่

รูปเส้นทางจากการสำรวจ รวมระยะทางโดยประมาณ 13 กิโลเมตรโดยเส้นทางก็จะผ่านสวนเกษตรที่สามารถเรียนรู้ได้ หกจุดด้วยกันคือ สวนเกษตรธาตุ 4 , สวนสมุนไพร, สวนผลไม้,สวนทุเรียน,ศูนย์สมุนไพร,ทุ่งตะเคียน,และแปลงเกษตรในพื้นที่ริมคลอง

จากผลการประเมินของนักปั่น แนะนำให้มีการประสานงานเรื่องการเตรียมออกแบบเส้นทางกับแกนนำนักปั่น ก่อนเบื้องต้น เพื่อให้รู้ว่าควรใช้สัญญาณจราจรในรูปแบบใดที่เหมาะสม วัตถุประสงค์ของการปั่น ปั่นเพื่อแข่งขัน หรือเพื่อท่องเที่ยวเรียนรู้ ต้องออกแบบที่ต่าง กัน และการให้มีการปลูกพันธุ์ไม้ ในบริเวณริมทางที่ปั่น เพื่อจะได้เป็นการอนุรักษ์พื้นที่ของนักปั่นไปด้วย

รูปภาพการปั่นรถจักรยาน

4 บุฟเฟ่ผลไม้อินทรีย์

เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่บูรณาการกับเครือข่ายในพื้นที่ กรณีที่เครือข่ายมีกิจกรรม และให้ทางทีมงานจัดอาหาร และผลไม้ไว้ให้ จึงคิดอัตราค่าหัวของผู้ที่มารับประทานผลไม้ เนื่องจากเป็นช่วงฤดูกาล

ผลไม้ คิดหัวละ 79 บาท โดยไม่นำกลับบ้าน การจัดบุฟเฟต์จึงเป็นอีกหนึ่งรูปแบบหนึ่ง ทำให้ชุมชนเห็น
ช่องทางการจำหน่ายสินค้า หรือผลผลิต ผลไม้อินทรีย์

รูปภาพบุฟเฟต์ผลไม้

วิธีการสร้างให้คนเข้ามาเรียนรู้ในลักษณะการท่องเที่ยว

ประสานกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เช่น ในกิจกรรมแรลลี่ จะประสานงานกับกลุ่มผู้นำที่จัดกิจกรรมการ
ปั่นรถจักรยานของอำเภอรัตนภูมิ ส่วนแรลลี่ของเด็ก ประสานไปยังโรงเรียน ร้านค้า ชุมชน แกนนำหมู่บ้าน
ภายในอำเภอรัตนภูมิ

ใช้วิธีการจัดการท่องเที่ยวไปในตัว เช่น การประสานให้ทีมนักศึกษา มาร่วมเรียนรู้เรื่องการเกษตร
ผสมผสานในพื้นที่ และมาช่วยกันพัฒนาพื้นที่เพื่อจัดการท่องเที่ยว การสร้างฝายเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้
ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน จึงได้ออกแบบการท่องเที่ยวให้กับนักศึกษาในตัว หรือการพานักข่าวช่อง
TMTV มาเพื่อเยี่ยมชมและเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ และมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวไปในตัว มีการพาเดินขึ้นน้ำตก และพากินทำกิจกรรมตามโปรแกรมที่วางไว้ เช่น หลามข้าวกับ
กระบอกข้าวหลามเป็นต้น

รูปภาพการพานักข่าวเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยว

ทำป้าย มีการทำป้ายเชิญท่องเที่ยวคลองลำเชียงไควที่หน้าถนนใหญ่เพื่อบอกให้รู้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการทำป้าย คำคมเชิญชวนอนุรักษ์พื้นที่ป่า แม่น้ำ ลำคลอง และป้ายให้ความรู้เรื่องรูปแบบของการทำเกษตรหน้าแปลงเกษตรผสมผสาน

สื่อประชาสัมพันธ์ ที่วีช่อง TMTV สื่อสสส. สุขชินโดม ติดต่อผ่านเครือข่ายคนได้สร้างสุข โดยมีบุญอยู่ด้วย สื่อโซเซียลมีเดีย ได้ผลมากที่สุด

การสร้างระบบจัดการที่รองรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การสร้างฝาย

- สร้างฝายกั้นถาวรที่ลานหินปู
- สร้างฝายมีชีวิต

กิจกรรมสร้างฝายกั้นถาวร

กิจกรรมสร้างฝายมีชีวิต

ปลูกต้นไม้ ร่วมกับของสสส.

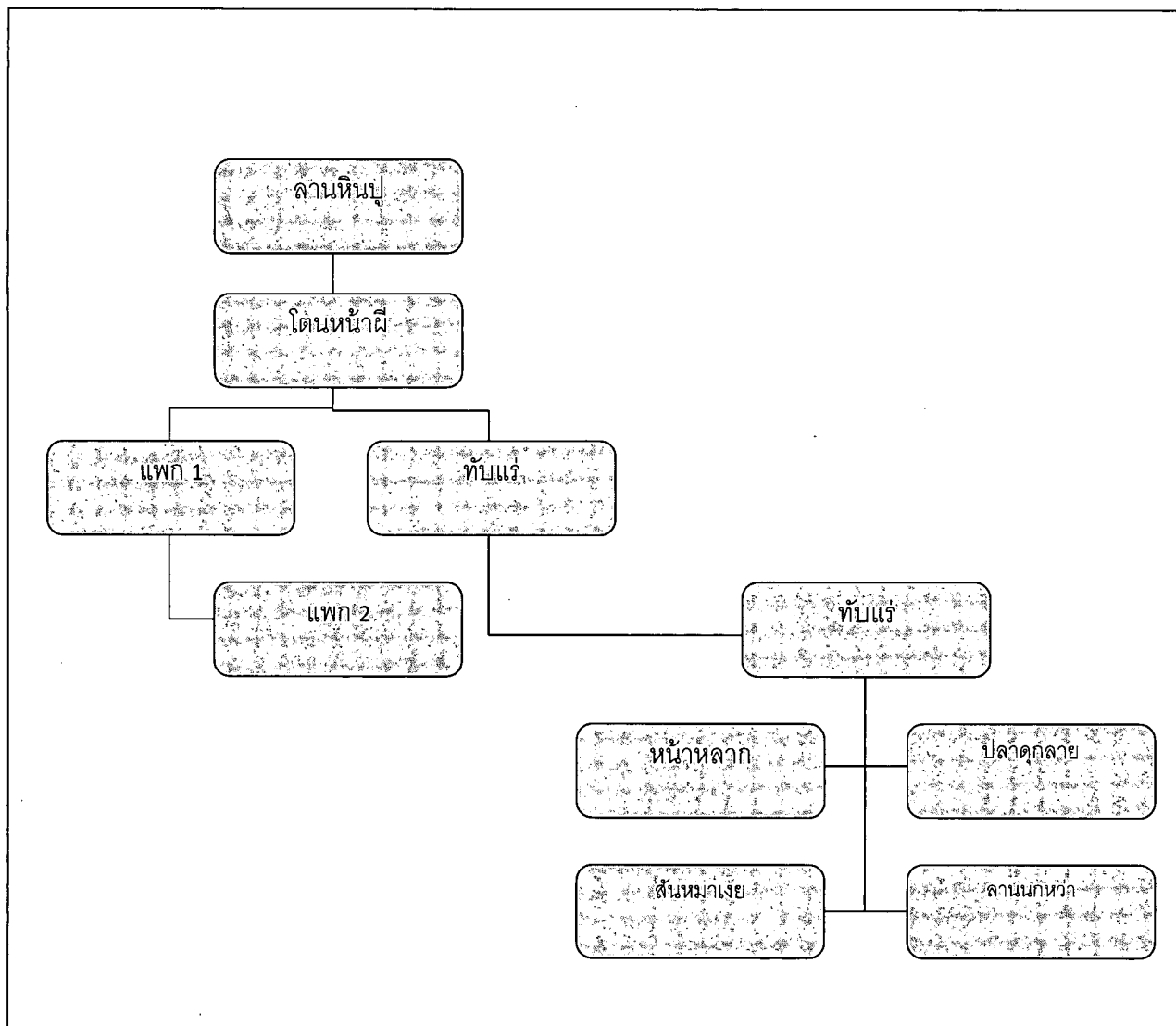
กิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์

ผลเชิงพัฒนา

1. เกิดแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผ่านองค์ความรู้เรื่องพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง โดยเยาวชน ใน “สภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ” ร่วมกับผู้ใหญ่ ใน “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองลำแซง” พบว่า เยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชนมีการทำงานร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมตรงกับความสามารถและความถนัดของแต่ละคน ดังนี้ สวัสดิการ ดำเนินการและอำนวยความสะดวกในเรื่องการจัดกิจกรรม อาหาร ฝ่ายลงทะเบียน จะรับผิดชอบ ลงทะเบียนผู้ที่มีส่วนร่วมและเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด ฝ่ายบันทึก รับผิดชอบเอกสาร บันทึกการประชุม เนื้อหา สาระ

2. เกิดพื้นที่รูปธรรม ในการจัดการฟื้นฟูโดยพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง ทั้งในแปลงเกษตรกร และอุทยานการเรียนรู้ พบว่า มีการกำหนดเส้นทางศึกษาระบบชาติ แบ่งเป็นเขตเป็นช่วงๆ ดังภาพ

ลานหินปู เป็นลานทั่วไปที่อยู่ข้างล่าง เต็มไปด้วยพื้นที่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย ที่นักท่องเที่ยวจะพบและพักผ่อนง่ายที่สุดและสะดวก บริเวณก็จะเป็นส่วนางผสมผสาน ในสวนบริเวณนี้จะมีพืชต่างมากมายที่สามารถทำให้นักเที่ยวเที่ยวรู้จัก และมอง

โตนหน้าผี เป็นน้ำตกสูงประมาณ 30 เมตร น้ำไหลมาจากเทือกเขาแก้ว ที่เรียกว่าโตนหน้าผี เนื่องจากมีหินก้อนใหญ่ที่อยู่ข้างบนเป็นรูปคล้ายกะโหลกคน เห็นได้ชัดจากข้างล่าง และมีบริเวณเล่นน้ำ แต่การเดินทางต้องอาศัยทางเท้ารถมอเตอร์ไซค์หรือจักรยานไม่สามารถเข้าถึงได้ จะเป็นการดี จะทำให้นักท่องเที่ยวสัมผัสธรรมชาติ และรู้จักพืชที่พบเจอระหว่างทาง ใช้เวลาเดินประมาณ 40 นาที

3. เกิดการมีส่วนร่วมของเยาวชน และผู้ใหญ่ ซึ่งกลไกในการฟื้นฟูคลองลำแซง พบว่า ทั้ง 2 ฝ่าย เยาวชนและผู้ใหญ่ ต่างยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เยาวชนเสนอในรูปแบบที่จัดกิจกรรมต่างๆ ส่วนผู้ใหญ่สนับสนุนเนื้อหาสาระ เพิ่มเติมให้กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นสมบูรณ์และสร้างสรรค์กันมากขึ้น กิจกรรมเยาวชนทำได้เยาวชนก็ทำ ถ้าเกินความสามารถผู้ใหญ่จะเป็นคนทำ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ การตัดไม้แบกทราย อาจจะเกินความสามารถของเด็กเยาวชน เยาวชนจะช่วยใส่ทรายปูนในกระสอบแทน

4. พบว่า เกิดการเชื่อมโยงของนักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณมาร่วมทำกิจกรรมสร้างฝาย

5. เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความรู้เรื่องพันธุกรรมพืชริมคลองและเกษตรผสมผสานและการจัดการน้ำ พบว่า คนในพื้นที่เห็นคุณค่าของของพืชผสมผสานในสวนยาง เพื่อเป็นการรักษาน้ำ เนื่องจากพื้นที่ที่ต้นทำอยู่เป็นป่าต้นน้ำของชุมชนท่ามาหากิน ไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูก การเกษตร และการดำเนินชีวิต จะมีท่อน้ำประปาของชุมชนสูบจากภูเขา

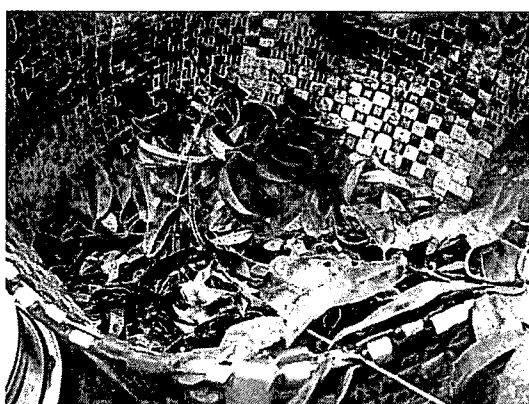

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษา โครงการวิจัย “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา โดยวิธีการเก็บ ข้อมูลศักยภาพด้านการทำการเกษตรผสมผสานในพื้นที่ โดยการสำรวจ และสัมภาษณ์ ผู้ทำการเกษตรแบบ ผสมผสาน การสำรวจแหล่งที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวของคลองลำแซง และการจัดภูมิทัศน์ให้กับพื้นที่เพื่อ เป็นแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนคลองลำแซง และทดลองจัดการท่องเที่ยวใน รูปแบบต่าง ๆ ได้ข้อสรุป

1.การจัดการเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแซง ชาวบ้านเห็นความสำคัญในการฟื้นฟูคลองโดยหันมาทำ สวนเกษตรแบบผสมผสานเพิ่มขึ้น เนื่องจากเห็นผลเรื่องปัญหาน้ำแล้ง และการทำสวนผสมผสานสามารถที่จะ รักษาปริมาณน้ำไว้ได้ จากการทำสวนผสมผสานสามารถลดการพังทลายและการกัดเซาะตลิ่งได้ เพราะช่วย ชะลอความแรงของน้ำ ซึ่งชาวบ้านทั้ง 21 รายที่ทำสวนติดริมคลอง มีการปลูกพืชผสมผสานในพื้นที่ริมคลอง และบางรายเว้นไม้ริมคลองไว้เป็นกันชนคลอง และทำสวนเกษตรบริเวณ ที่ถัดออกมาพอสมควร สำหรับพืชที่ ปลูกบริเวณริมคลองได้แก่ ไม้ไผ่ สะเดา และไม้ที่มีรากไม้สามารถยึดตลิ่งได้ เช่น พูกดาหลา หรือหากพื้นที่หัว สวนของรายใด มีความสูงมาก พืชที่ปลูกก็เป็นพวกตระกูลเฟินเพื่อให้รากสามารถยึดหน้าดินไว้ กันตลิ่งพัง และสามารถนำความรู้มาเผยแพร่ผ่านการจัดการท่องเที่ยว เช่น พืชต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน และสรรพคุณของพืช นั้น ถ่ายทอดให้คนในชุมชนและเยาวชน เช่น ส้มเกียบ นำมาใช้ทำอาหาร เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในกิจกรรม เดินป่า และใช้การหลามข้าวด้วยไม้ไผ่ซึ่งหาได้ในบริเวณป่าริมคลอง

ใบส้มเกียบ สำหรับเมนูต้มส้มไก่บ้านกับใบส้มเกียบ

ใบข่า ใช้ในการรองข้าวสารก่อนหลามกับกระบอกลำไย

ทีมวิจัยสามารถนำความรู้เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ให้กับคนในชุมชน เช่น การเพิ่มพื้นที่สวนยางพาราผสมผสาน และสวนสมุนไพรที่จะจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้และใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน และจัดเป็นอีกแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง

2.การจัดภูมิทัศน์และการฟื้นฟูแหล่งต้นน้ำ

การสร้างฝายชะลอน้ำ และสร้างสะพานจากไม้ไผ่บริเวณลานหินปู ทำให้เกิดเป็นสถานที่ที่มีความสวยงาม เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการบอกปากต่อปากจนเกิดนักท่องเที่ยวทั้งในบริเวณตำบลเขาพระ และคนนอกพื้นที่ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดมาเล่นน้ำ พักผ่อน ต่อมาจมีร้านค้าเกิดขึ้นริมคลอง ทำให้สร้างรายได้เสริมให้กับคนในพื้นที่หลังจากกลับจากกรีดยาง

3.รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

แบบมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูคลองลำแซง พบว่าแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่ การเปิดการท่องเที่ยวแบบเปิดในฤดูแล้ง ทางทีมงานเพียงจัดระบบบริหารจัดการร่วมกันในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ร้านค้า การจัดการขยะ การจัดสถานที่จอดรถ ห้องน้ำ และการจัดการกองทุนเพื่อบูรณฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน การท่องเที่ยวในรูปแบบทริปเดินทาง ซึ่งมีทั้ง ไป-กลับ 1 วัน และนอนพักค้างคืน โปรแกรม 2 วัน มีกิจกรรมให้การเรียนรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้และการอนุรักษ์ป่า การทำสวนเกษตรผสมผสานอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า และกิจกรรมตามความต้องการของนักท่องเที่ยว มีเส้นทางเดินป่าเพื่อเป็นชมป่าและทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามจุดท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบแรลลี่ ซึ่งมีทั้งระดับผู้ใหญ่ และระดับเด็กเล็กและเยาวชน เพื่อสร้างจิตสำนึกรักษ์ป่า

ให้กับเยาวชน การจัดการท่องเที่ยวช่วงฤดูผลไม้ จัดบุฟเฟต์ผลไม้อินทรีย์ ซึ่งจะได้ทำงานบูรณาการกับเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีในพื้นที่ตำบลเขาพระ

4.วิธีการชวนคนเข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยว

จะใช้วิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมหลักสูตรการท่องเที่ยวและช่วงฤดูกาล กล่าวคือ ช่วงฤดูแล้ง หน้าร้อน คนส่วนใหญ่ต้องการหาที่หลบร้อน ในช่วงนี้ทีมงานจัดการท่องเที่ยวจะขึ้นป้ายประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ และช่วงฤดูกาลปกติจัดแรลลี่ให้กับผู้ใหญ่และเด็กเยาวชนเพื่อสร้างการเรียนรู้และจิตสำนึกในการดูแลรักษารมชาติ โดยวิธีการประสานไปยังแกนนำของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้นำจัดแรลลี่ กลุ่มผู้ปกครองเด็ก กลุ่มโรงเรียน กลุ่มผู้นำศาสนา เป็นต้น ส่วนช่วงฤดูกาลผลไม้ จะจัดบุฟเฟต์ผลไม้ โดยการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายศูนย์เรียนรู้ที่มีในพื้นที่เขาพระ เพื่อรับประทานอาหารและบุฟเฟต์ผลไม้ ส่วนการท่องเที่ยวแบบเดินป่า หรือจัดทริปการเรียนรู้เรื่องเกษตร จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ และสื่อทีวี

จากการทดลองจัดการท่องเที่ยวทำให้ทีมงาน ได้องค์ความรู้ระบบการบริหารจัดการ ที่รองรับการท่องเที่ยว ได้ทั้งในแง่ของการนำเที่ยว การบริการความสะดวกในเรื่องต่างๆ การรักษาสภาพแวดล้อม การรักษาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน การจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น พบว่า มีการจัดการสวนยางของคนในพื้นที่บริเวณริมคลองที่เป็นสวนผสมผสาน เพื่อเป็นตัวอย่างของการรักษาน้ำดิน ริมคลองไม่ให้พัง และเป็นสวนที่น่าชื่นชมมีพืชสมุนไพรที่เกิดขึ้นเองและปลูกเสริมไว้ ต่างก็มีการอนุรักษ์

ผลเชิงพัฒนา

1. เกิดแนวทางการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผ่านองค์ความรู้เรื่องพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง โดยเยาวชน ใน “สภาเยาวชนต้นน้ำเขาพระ” ร่วมกับผู้ใหญ่ ใน “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคลองลำแซง” พบว่า เยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชนมีการทำงานร่วมกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมตรงกับความสามารถและความถนัดของแต่ละคน ดังนี้ สวัสดิการ ดำเนินการและอำนวยความสะดวกในเรื่องการจัดกิจกรรม อาหาร ฝ่ายลงทะเบียน จะรับผิดชอบ ลงทะเบียนผู้ที่มีส่วนร่วมและเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด ฝ่ายบันทึก รับผิดชอบ เอกสาร บันทึกการประชุม เนื้อหา สาระ

2. เกิดพื้นที่รูปธรรม ในการจัดการฟื้นฟูโดยพันธุกรรมท้องถิ่นและเกษตรผสมผสาน ในพื้นที่คลองลำแซง ทั้งในแปลงเกษตรกร และอุทยานการเรียนรู้ พบว่า มีการกำหนดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ แบ่งเป็นเขตเป็นช่วงๆ ดังภาพ

3. ได้สมาชิกในการร่วมอนุรักษ์และดูแลคลอง แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ขยายในวงกว้าง ต่างก็ยินดีที่จะร่วมกันให้ข้อมูล และแนวทางเพื่อการพัฒนาพื้นที่ พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ให้ยั่งยืนต่อไป ชาวบ้านและทีมวิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ไม่ให้ทรุดโทรมลง และร่วมกันเป็นหูเป็นตาไม่ให้เกิดแหล่งมั่วสุม โดยไม่อนุญาตพกพาและขายสิ่งมีนเมาเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์

4. ทีมวิจัยมีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ ทั้งทีมร่วมมือ สามัคคีกันออกแบบ รูปแบบวางแผน ดูแลแลกเปลี่ยน เสนอหากมีข้อบกพร่องของการดำเนินงาน ร่วมการแก้ไขและหาทางออกพร้อมกัน ทั้งทีมเยาวชนและทีมผู้ใหญ่

5. เกิดการมีส่วนร่วมของเยาวชน และผู้ใหญ่ ซึ่งกลไกในการฟื้นฟูคลองลำแขง พบว่า ทั้ง 2 ฝ่าย เยาวชนและผู้ใหญ่ ต่างยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เยาวชนเสนอในรูปแบบที่จัดกิจกรรมต่างๆ ส่วนผู้ใหญ่สนับสนุนเนื้อหาสาระ เพิ่มเติมให้กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นสมบูรณ์และสร้างสรรค์กันมากขึ้น กิจกรรมเยาวชนทำได้เยาวชนก็ทำ ถ้าเกินความสามารถผู้ใหญ่จะเป็นคนทำ เช่น การสร้างฝายชะลอน้ำ การตัดไม้ แยกทราย อาจจะเกินความสามารถของเด็กเยาวชน เยาวชนจะช่วยใส่ทรายปูนในกระสอบแทน

6. พบว่า เกิดการเชื่อมโยงของนักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณมาร่วมทำกิจกรรมสร้างฝาย

7. เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานความรู้เรื่องพันธุกรรมพืชริมคลองและเกษตรผสมผสานและการจัดการน้ำ พบว่า คนในพื้นที่เห็นคุณค่าของของพืชผสมผสานในสวนยาง เพื่อเป็นการรักษา น้ำ เนื่องจากพื้นที่ที่ต้นทำอยู่เป็นป่าต้นน้ำของชุมชนท่ามาหากิน ไม่ว่าจะเป็นการเพาะปลูก การเกษตร และการดำเนินชีวิต จะมีท่อน้ำประปาของชุมชนสูบจากภูเขา

ปัจจัยเงื่อนไขที่สามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้

1. มีจุดเด่นที่เป็นศักยภาพของพื้นที่หลายด้าน อาทิ ความสวยงามของธรรมชาติที่มีอยู่ เช่น แอ่งน้ำ สายธาร น้ำตก ป่าเขา พันธุ์ไม้ พันธุ์พืชสมุนไพร เส้นทางเดินป่า ภูมิปัญญาการทำเกษตรผสมผสาน อนุรักษ์ดิน

น้ำป่าที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มีการนำภูมิปัญญาในการจัดการผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้โดยเฉพาะน้ำหมักสมุนไพร หรือการแปรรูปจากผลผลิตถัณฑ์เกษตร เช่น ถั่วลิสง หรือการทำสบู่จากผลไม้ มีศูนย์เรียนรู้ที่สามารถสร้างการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ มีการออกแบบหลักสูตรหรือกิจกรรมทั้งการเรียนรู้เชิงการท่องเที่ยวตามศักยภาพที่มี

2. มีระบบการบริหารจัดการร่วมมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การร่วมดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว และร่วมรับผลประโยชน์ของคนในพื้นที่ อาทิ มีทีมงานทั้งเยาวชนที่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ ผู้ใหญ่มีความรู้ภูมิปัญญาการทำเกษตร และภูมิปัญญาการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และการนำสมุนไพรมาทำน้ำหมักเป็นต้น มีพยานที่มีความรู้ความชำนาญในการพาเดินป่าได้ มีการจัดการพื้นที่ร่วมกัน มีการจัดหลักสูตรการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับช่วงฤดูกาลและกลุ่มเป้าหมาย เกิดผลประโยชน์กับชาวบ้านในพื้นที่ มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนและเผยแพร่ที่หลากหลาย

การเรียนรู้ของทีมวิจัย

การประสานงานในการจัดกิจกรรมจะมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบของแต่ละกิจกรรม เช่น ประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมแรลลี่ หรือการประสานงานเพื่อนำคนไปดูงาน ต้องทำความเข้าใจถึงเป้าหมายร่วมของการพาไปดูงาน การบริหารจัดการร่วมกัน ในกรณีที่พักและอาหาร เนื่องจากการไปเรียนรู้ร่วม 2 ศาสนิกจึงต้องมีการจัดการที่ลงตัว การประสานสถานที่ การประสานงานเพื่อให้ นักศึกษามาเรียนรู้และช่วยงานต้องรู้ในส่วนที่นักศึกษาต้องการ

การบริหารจัดการท่องเที่ยว ร่วมกับคนในพื้นที่ต้องให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่และมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์และช่วงกันดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว

ความรู้เฉพาะเรื่อง เช่น การเดินป่า การอยู่ร่วมกับป่า กฎจราจรของการจัดการแข่งขันแรลลี่ และความรู้ทั่วไปที่ต้องเตรียมความพร้อมเนื่องจากจะมีการสอบถามเพื่อเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวเช่น ประวัติคลองลำแขง สายน้ำ อาชีพ พันธุ์ไม้ การจัดการน้ำ กลุ่มเข้มแข็งในพื้นที่

การค้นหาข้อมูลที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัย

ปัญหาอุปสรรค

1. ความเร็วของกระแสการการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการบริหารจัดการความเข้มแข็งของกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมไม่ทัน จึงมีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในสิ่งที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาขยะ ก็ต้องมีการวางระเบียบในการจัดการเรื่องขยะ

2.ปัญหาน้ำแห้ง เนื่องจากการต่อท่อน้ำเพื่อไปยังใช้ยังหมู่บ้านเพิ่มขึ้น ทำให้ในช่วงหน้าแล้ง ปริมาณน้ำในปี 2559 จะมีน้ำน้อยลง จนปริมาณคนมาใช้บริการน้อยลง

3.น้ำขุ่น เนื่องจากปริมาณน้ำน้อย และมีการทำฝายชะลอน้ำไว้ ไม่มีการบริหารจัดการให้ดูแล ท่อระบายทรายหรือตะกอน

ข้อเสนอแนะ

- 1.พัฒนาศักยภาพทีมจัดการท่องเที่ยวคลองลำแขงให้มีความเข้มแข็ง
- 2.จัดภูมิทัศน์ลานหินปู แก้ไขปัญหาเรื่องตะกอน และปัญหาการน้ำแล้งจากการต่อท่อเพื่อใช้ประโยชน์ในหลายหมู่บ้านร่วมกัน
- 3.การจัดทำข้อมูลประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมสนับสนุน
- 4.จัดการท่องเที่ยวให้เกิดรูปธรรมจริง โดยการประสานงานกับเครือข่ายต่าง ๆ ก่อให้เกิดรายได้และการมีส่วนร่วม

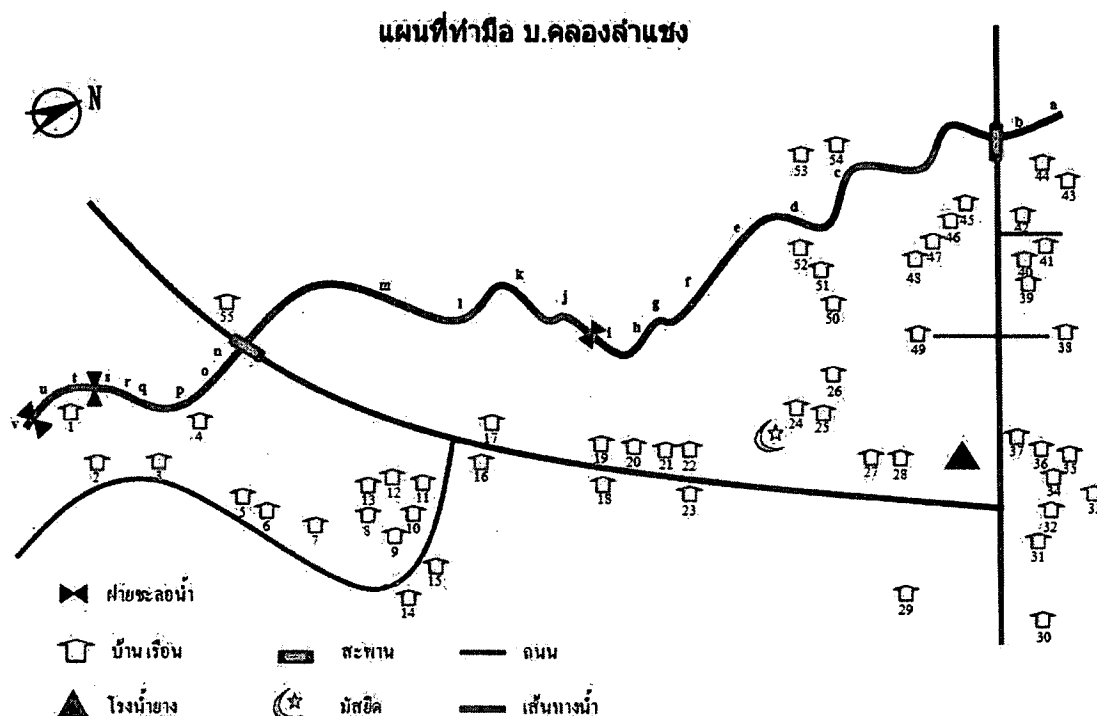
ภาคผนวก

สถานการณ์ในพื้นที่บ้านเรา

สถานการณ์ในพื้นที่บ้านคลองแข ม.6 ต.เขาพระ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา

จากการสำรวจในโครงการวิจัย “สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่น และระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อฟื้นฟูคลองลำแข ระยะที่ 1

1. สภาพทั่วไปของคลองลำแข

ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา มีสภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบเชิงเขา โดยมีภูเขาสูงทางด้านทิศใต้ ทิศตะวันตกและทิศตะวันออก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำสายต่าง ๆ ที่สำคัญของคลองรัตนภูมิ เช่น คลองลำชันและคลองลำแข เป็นต้น บริเวณโดยรอบของตำบลเขาพระจึงอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มากมาย ทั้ง ป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์ป่า และพืชสมุนไพรนานาชนิด (ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี และ พิกุล ศัยญะพันธ์, 2547 อ้างจากองค์การบริหารส่วนตำบลเขาพระ, 2546)

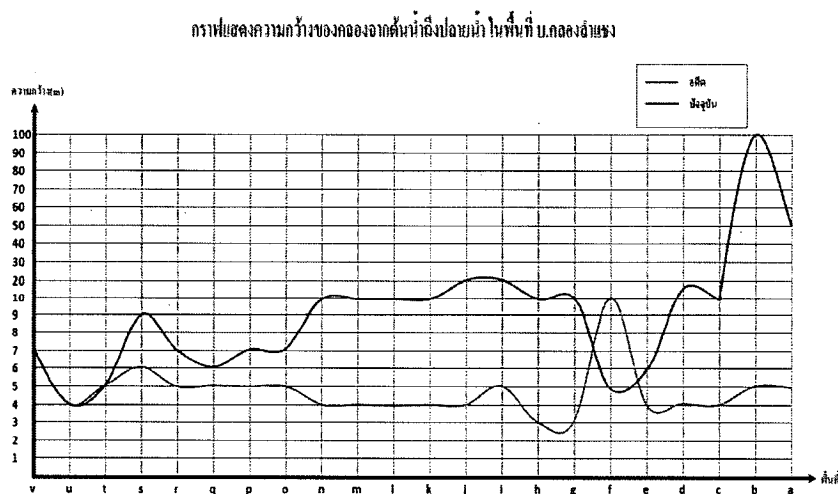
สายคลองที่สำคัญสายคลองหนึ่งที่คนในชุมชนเขาพระได้ใช้ประโยชน์ในด้านการอุปโภคและบริโภค และเป็นสายคลองแขนงหนึ่งของคลองรัตนภูมิ ที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา คือ คลองลำแข ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 บ้านบนควนในตำบลเขาพระ มีแหล่งกำเนิดมาจากสันปันน้ำบนเทือกเขาบรรทัด ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบเชิงเขาที่มีความลาดชัน ประกอบด้วยแอ่งน้ำและทางน้ำตกลับกันไปตลอดความยาวลำคลอง มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ตอนบนเป็นป่าพรุมีแอ่งน้ำขนาดกลาง บริเวณริมฝั่งคลองทั้งสองฟากมีโคกหินกระจายอยู่ทั่วไปและตามก้นแอ่งมีเศษกิ่งไม้ใบไม้ทับถมกันอยู่อย่างหนาแน่น บริเวณโดยรอบคลองลำแขมี

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรต่าง ๆ มากมาย อาทิเช่น ป่าไม้ธรรมชาติ พืชธรรมชาติ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำ นานาชนิด แต่เนื่องจากความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชากรในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น เกิดการบุกรุกและเข้ามายึดครองพื้นที่เพื่อทำการเกษตรยังชีพส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ต้นน้ำ ทำให้ปริมาณป่าไม้ธรรมชาติลดลงแหล่งน้ำเกิดการเสื่อมโทรม ซึ่งจัดว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนประชากร สัตว์น้ำและต้นไม้ริมคลองลดลง (ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี และจารุณี เขียววาริสัจจะ , 2547)

๒. สถานการณ์คลองลำแซงในปัจจุบัน

คลองลำแซง ณ ปัจจุบันกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต สภาพสองฝั่งคลองตั้งแต่ได้ฝายวังช้างลงมา พบตลิ่ง คลองพังขยายเป็นวงกว้างเข้าไปถึงสวนของชาวบ้าน ลักษณะการพังของตลิ่งทำให้คลองขยายความกว้าง มากขึ้นจากเดิมในอดีตเมื่อ 10 ปีมาแล้ว คลองมีความกว้าง 4-10 เมตร ตลิ่งมีความสูง 0.5-7 เมตร ระดับความ ลึกของน้ำถึงท้องคลอง 0.5-3 เมตร ปัจจุบันคลองมีความกว้างตั้งแต่ 5-100 เมตร ตลิ่งพังตามแนวชายคลองมี ความสูงตั้งแต่ 0.5-30 เมตร ระดับความลึกของน้ำถึงท้องคลอง 0.3-6 เมตร จุดที่ลึกที่สุดถึง 6 เมตร คือ วัง ช้าง ที่เคยเป็นแหล่งสัตว์น้ำชุมชมในอดีตมีความลึกถึง 30 เมตร จุดที่ตลิ่งพังเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นดิน ร่วนปนทรายทำให้เกิดการกัดเซาะได้ง่าย จุดที่ตลิ่งพังน้อยจะมีลักษณะเป็นหินผุดขึ้นมาทำให้การกัดเซาะ ของน้ำทำได้ยาก

ภาพที่ 2 กราฟแสดงความกว้างของคลองลำแซงเปรียบเทียบในอดีตและปัจจุบัน

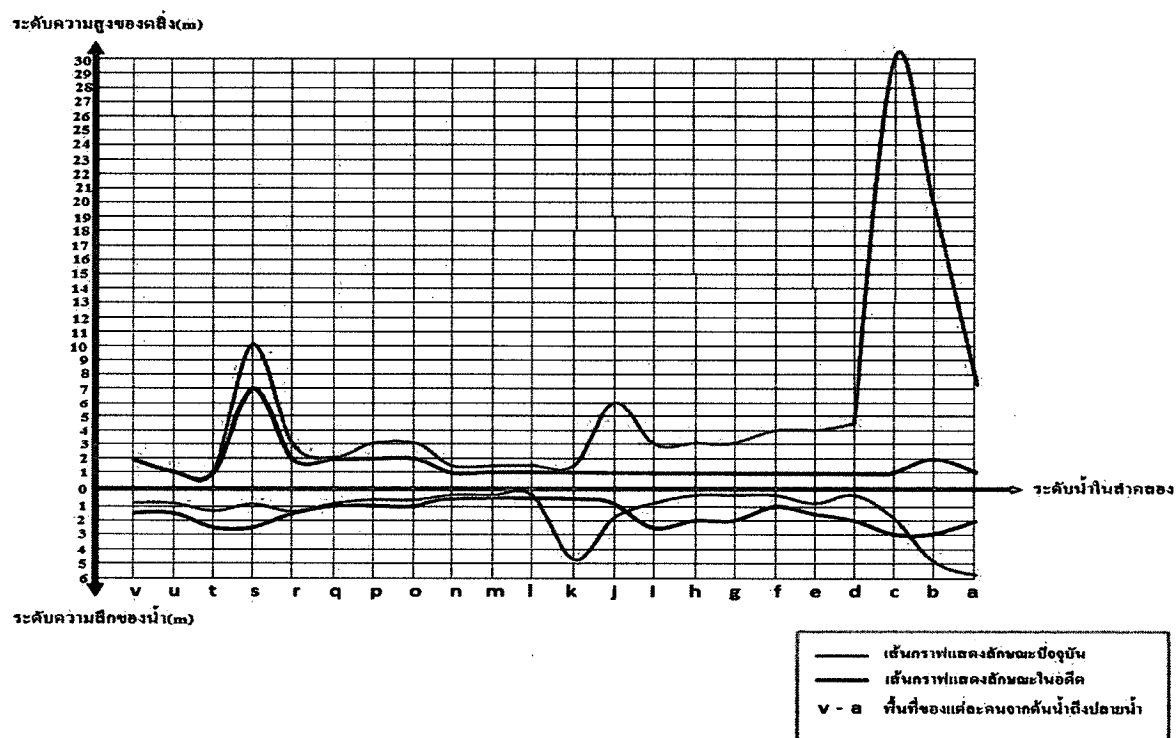

ภาพที่ 3 ความกว้างของคลองลำแขงที่ถูกกัดเซาะ

ภาพที่ 4 กราฟแสดงความลึกของน้ำถึงท้องคลองและความสูงของตลิ่งที่พังเปรียบเทียบกับในอดีตและปัจจุบัน

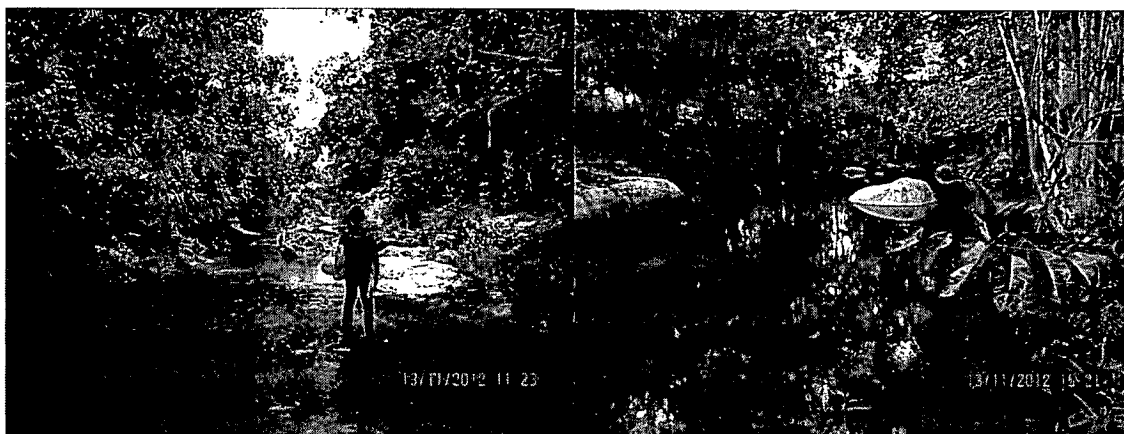
กราฟแสดงความลึกของน้ำ และความสูงของตลิ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 5 ความสูงของตลิ่งที่พังจากการกัดเซาะของน้ำ

ภาพที่ 6 ระดับความลึกของน้ำถึงท้องคลองในปัจจุบัน (ซ้าย บริเวณใต้ฝายลงมา ขวา บริเวณเหนือฝายขึ้นไป)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพคลองลำแขงทำให้พันธุ์สัตว์น้ำในคลองลำแขงหลายชนิดสูญพันธุ์ (ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี และจารุณี เชี่ยววารีสังจะ , 2547) ได้ทำการศึกษาความหลากหลายของพันธุ์ปลาในพื้นที่ต้นน้ำคลองลำแขง พบพันธุ์ปลาถึง ๒๓ ชนิด อาทิ ปลาเกล็ดเหลือง ปลาตะเพียนน้ำตก ปลาเนื้ออ่อน ปลาบุตทราย ปลาตุ๊กตาฟัน ฯ แต่ในปัจจุบันเหลือพันธุ์ปลาไม่กี่ชนิดที่สามารถพบได้ ได้แก่ ปลาชีว ปลาเกล็ด ปลาไหลลายเสือ กบภูเขา ปูคลอง ด้านความเสียหายทางเกษตรกรรม พบว่า น้ำได้กัดเซาะตลิ่งพังเข้าไปถึงพื้นที่ทำสวนของชาวบ้าน จำนวน 12 ราย และมี 3 รายที่ได้รับความเสียหายหนักจากตลิ่งพัง พันธุ์ไม้ในสวนที่อยู่ริมคลองหล่นลงไปอยู่ในคลองกลายเป็นราพาขวางทางน้ำ ประเภทของพันธุ์ไม้ที่หล่นลงไป

คลองมีทั้งพันธุ์ไม้ที่เป็นไม้ยืนต้นธรรมชาติ พันธุ์ไม้เศรษฐกิจ ได้แก่ มะพร้าว ลองกอง สะเดาใหญ่อายุ 30 ปี เงาะ ยางพารา สะตอใหญ่ ซึ่งในแต่ละปีจะมีต้นไม้หล่นลงคลอง เนื่องจากไม่มีดินที่คอยอุ้มรากไม้ไว้

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ตลิ่งคลองลำแซ่งพังเป็นแนวสูงและขยายคลองเป็นวงกว้างกินพื้นที่เข้าไปถึงสวนของชาวบ้าน พบว่า ในพื้นที่บ้านคลองลำแซ่งมีการทำสวนเกษตรกรรมริมคลองจำนวน 17 ราย มีการทำสวนยางเชิงเดี่ยว สวนยางพาราผสมผสาน และสวนผลไม้ผสมผสาน จุดที่มีการทำสวนยางเชิงเดี่ยวยังมีวัชพืชคลุมดินน้อย ปลูกยางถึงริมคลอง ไม่มีพันธุ์ไม้พื้นถิ่นริมคลองยึดแนวตลิ่ง ทำให้เห็นว่าการทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตลิ่งพังและพันธุ์สัตว์น้ำสูญหาย ซึ่งมีความแตกต่างกับจุดที่มีการทำสวนเกษตรผสมผสานและเว้นพันธุ์ไม้พื้นถิ่นริมคลองไว้จะพบการพังทลายของตลิ่งน้อย

และสาเหตุที่ทำให้ตลิ่งพังอีกส่วนหนึ่ง คือ การทำบ่อทรายในพื้นที่คลองลำแซ่งและบริเวณคลองรัตภูมิที่อยู่ทางใต้ลงไปของคลองลำแซ่ง การทำบ่อทรายจะดูดทรายจากท้องคลองขึ้นมาทำให้ทรายที่อยู่ในคลองและริมคลองลงไปยังด้านล่าง พันธุ์ไม้ที่อยู่ริมคลองจึงไม่มีทรายโอบไว้ทำให้ล้มหล่นลงคลอง และพื้นที่คลองขยายเป็นวงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่อยู่ติดกับบ่อทรายจะพังเป็นแนวกว้างและตลิ่งมีความสูงมากถึง 30 เมตร

ภาพที่ 7 การทำสวนยางเชิงเดี่ยวริมคลองลำแซ่ง

3. แนวทางการนำภูมิปัญญาด้านพันธุกรรมท้องถิ่นระบบเกษตรผสมผสานมาใช้ในการฟื้นฟูคลองลำแซ่ง จากการเดินสำรวจสภาพการทำสวนในพื้นที่ พบว่า พบลักษณะพื้นที่บ้านคลองลำแซ่ง แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ (1) พื้นที่ราบ ลักษณะการทำสวนโดยส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ผสมผสาน สวนยางพาราผสมผสาน สวนกล้วย และสวนยางเชิงเดี่ยวที่มีจำนวนน้อย (2) พื้นที่โล่ง ลักษณะการทำสวนเป็นสวนผลไม้และสวนยางพาราผสมผสาน (3) พื้นที่ติดริมคลอง ลักษณะการทำสวนเป็นสวนผลไม้ผสมผสานโดยส่วนใหญ่ ทำสวนยางพาราผสมผสาน และสวนยางพาราเชิงเดี่ยว มีการเว้นไม้ป่าริมคลองและยังพบป่าธรรมชาติในบริเวณนี้ และ (4) พื้นที่เชิงเขา ลักษณะการทำสวนส่วนใหญ่เป็นสวนยางพาราผสมผสานและทำสวนยางเชิงเดี่ยว พบการทำสวนผลไม้ในพื้นที่เชิงเขาขึ้นไป

ภาพที่ 8 สวนเกษตรผสมผสานพื้นที่ราบ

ภาพที่ 9 สวนเกษตรผสมผสานพื้นที่โล่ง

ภาพที่ 10 สวนเกษตรผสมผสานพื้นที่ติดริมคลอง

ภาพที่ 11 สวนเกษตรผสมผสานพื้นที่เชิงเขา

จากข้อมูลลักษณะการทำสวนในพื้นที่ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการทำสวนเชิงผสมผสาน ซึ่งเป็นการทำสวนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำมาตั้งแต่เริ่มเข้ามาบุกเบิกป่าทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ โดยเฉพาะการทำสวนในบริเวณพื้นที่ดัดริมคลองจะเป็นการทำสวนผสมผสานและมีการเว้นไม้ป่าธรรมชาติที่ขึ้นริมคลองเพื่อช่วยยึดหน้าดิน ทำให้จุดที่มีการเว้นไม้ป่าริมคลองไม่มีการพังทลายของตลิ่ง น้ำใส พบสัตว์น้ำประเภทปลาและชาวบ้านนำเบ็ดมาตกปลา ซึ่งเป็นพื้นที่และสายคลองที่ยังใช้ประโยชน์ด้านการทำมาหากินของคนในชุมชนได้ พันธุ์ไม้พื้นถิ่นที่เว้นริมคลอง ได้แก่ หว้า สะเดา ไม้ ฝัะ เดื่อยปล้อง กุ่ม หว้า เหมียงอาม ตะเคียน เฌียงพรา้ หมุย แชะ เข้มป่า ม้าว เต่าร้าง จวง มวงป่า เขื่อนจง ไข่เขียว กระดุกไก่อป่า ไหลเผือก หลุมพอ นุ่น ขนุนปาน และทัง โดยปลูกเป็นแนวตามตลิ่งชายฝั่งคลอง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีรากยึดเหนี่ยวลงลึกในดิน รากขยายเป็นวงกว้าง เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำตัวอ่อน

สำหรับพื้นที่สวนเกษตรที่มีประสบปัญหาตลิ่งพัง พบว่า เจ้าของสวนได้ปลูกพันธุ์ไม้ที่มีคุณสมบัติยึดหน้าดิน ได้แก่ มะยมหอม ไม้ ประ พยุง ตะเคียน เฌียม และพืชคลุมดิน ได้แก่ ไก่อเลื้อน เฟิร์น เป็นต้น แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาดิ่งพังได้ ซึ่งมีแนวโน้มตลิ่งพังและขยายเป็นวงกว้างมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะช่วงหน้าฝน

ภาพที่ 12 รากต้นหว้าช่วยยึดริมตลิ่งและเป็นที่อยู่ของสัตว์น้ำตัวอ่อน

ภาพที่ 13 การปลูกไม้เพื่อยึดริมตลิ่ง และการเว้นไม้ธรรมชาติริมคลอง

ตามสายคลองลำแขมมีการสร้างฝายกักเก็บน้ำจำนวน 3 ฝาย เพื่อทำน้ำประปาหมู่บ้านและนำไปใช้ในการเกษตร ซึ่งการสร้างฝายมีความจำเป็นต้องสร้างเพิ่ม เนื่องจากปริมาณน้ำมีน้อยในช่วงหน้าแล้ง และยังพบว่าสวนที่อยู่เหนือฝายขึ้นไป พบการพังทลายของตลิ่งน้อย เป็นการพังทลายจากกระแสน้ำไหลแรง ในช่วงน้ำหลาก และบางจุดที่เจ้าของสวนถางป่าถึงริมคลอง ในขณะที่พื้นที่ด้านล่างของฝายมาพบการพังทลายของตลิ่งอย่างรุนแรงและหนัก ซึ่งการสร้างฝายนอกจากกักเก็บน้ำไว้ใช้ในช่วงหน้าแล้งได้แล้ว ยังช่วยกันดินทรายไม่ให้ไหลไปตามคลองข้างล่างที่มีการดูดทราย

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูอนุรักษ์คลองลำแขม ในปัจจุบันชาวบ้านในพื้นที่คูแลรักษา และฟื้นฟูสายคลองโดยวิธีการปลูกพืชยึดแนวตลิ่งตามสวนของแต่ละคน มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษาคองลำแขม เป็นกลุ่มเฝ้าระวังการทิ้งขยะลงคลอง การจับปลาผิดวิธี และประสานให้เกิดการสร้างฝายกักเก็บน้ำในพื้นที่ ตลอดจนทำกิจกรรมต่าง ๆ ในคลองลำแขม แต่การจัดตั้งกลุ่มยังไม่มีบทบาทที่เด่นชัด ไม่มีอำนาจบังคับต่อการจัดการปัญหาในพื้นที่ได้ รวมทั้งขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แนวทางต่อไป คือ จัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษาคองลำแขมโดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการจัดการดูแลคลองต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

วิกฤตคลองลำแซงที่กำลังประสบปัญหาตลิ่งคลองพังขยายพื้นที่เป็นวงกว้างเข้าไปยังสวนเกษตรที่อยู่ติดริมคลอง ไม่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เพราะคลองพังทุกปีและในแต่ละครั้งความกว้างและความสูงจะเพิ่มมากขึ้น การฟื้นฟูด้วยการปลูกไม้ยึดแนวตลิ่งไม่สามารถต้านกระแสน้ำไหลแรงในช่วงหน้าฝนได้ ทุกปีดินไม้ในสวนริมคลองจะหล่นลงในคลองลำแซง แต่การปลูกไม้ริมคลองเพื่อยึดแนวตลิ่งก็ยังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำต่อไป เพราะเป็นวิธีการฟื้นฟูระบบนิเวศน์สภาพคลองให้มีความสมบูรณ์ บ้านคลองลำแซงมีทุนทางด้านภูมิปัญญาการทำสวนเกษตรผสมผสาน ทำให้เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปผลไม้ท้องถิ่นนานาชนิด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในสืบทอดและอนุรักษ์การทำสวนในรูปแบบเหล่านี้ สร้างการเรียนรู้ต่อเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ด้านการทำสวนที่สอดคล้องระบบนิเวศน์ป่าต้นน้ำ ลดการทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวซึ่งได้ประโยชน์น้อยด้านเศรษฐกิจ และด้านความอุดมสมบูรณ์ของดิน รวมทั้งการรักษาระบบนิเวศน์ริมคลอง เมื่อเทียบกับการทำสวนเกษตรแบบผสมผสานและการเว้นพื้นที่เขตไม้ป่าริมคลอง

ข้อเสนอแนะ

1. จัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักษาริมคลองลำแซงขึ้นมาให้มีบทบาทที่ชัดเจนร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ โดยชาวบ้านในพื้นที่คลองลำแซง เพื่อสร้างบทบาทให้มีอำนาจในการดูแลสายคลองและกำหนดกติกาการใช้และดูแลคลองร่วมกัน
2. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องลงสำรวจสภาพปัญหาในพื้นที่ เพื่อหาแนวทางมาตรการในการแก้ไขปัญหาตลิ่งพังในพื้นที่
3. พัฒนาบ้านคลองลำแซงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการทำเกษตรแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อถ่ายทอดให้กับพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่อื่นได้เข้ามาเรียนรู้ด้านการเพาะพันธุ์กล้าไม้ และด้านอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- มูลนิธิชัยพัฒนา. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
จาก http://www.chaipat.or.th/site_content/59-9/212-concepts-and-theories-of-development-and-conservation-of-natural-resources-and-environment.html สืบค้นเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม
2558
- สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จาก http://www.tatnews.org/tat_release/detail.asp?id=5415.
- ปรารธนา ชนะศักดิ์. แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ จาก <https://www.gotoknow.org/posts/514718>.
- “ภูมิปัญญาชาวบ้าน.” [ออนไลน์] จาก: <https://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/panya/panyan.htm>
อ้างถึงใน สารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- “สวนคุณ3.” [ออนไลน์] จาก: <http://www.kasetporpeang.com/forums/index.php?topic=54515.0>
- ENEC. สิ่งแวดล้อมศึกษา จาก <http://www.enac-club.com/pic/details/act-detail/act-detail-envi6.htm>
สืบค้นเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2559